26050

OPĆENITE ODREDBE KANONSKOGA PRAVA

/ Prva knjiga Kodeksa /

/ Po predavanjima profesora prava /

Zagreb 1962

S A D R Ž A J

Opće nite odredbe 1

§ 1 Kodeks i pravo istočne Crkvr 1
§ 2 Kodeks i bogoslužni /liturgijski/ propisi 2
§ 3 Kodeks i konkordati 3
§ 4 Kodeks i stečena prava 4
§ 5 Kodeks i dosadanje pravo 5
§ 6 Kodeks i dotadanje pravo 6
§ 7 Nazi "Sveta Stolica" 7

Naslov I Crkveni zakoni 9
§ 1 Narav zakona 9
§ 2 Zajednica sposobna primiti zakon 11
§ 3 Obveznost zakona 13
§ 4 Proglašenje i praznovanje zakona 14
§ 5 Područni i osobni zakoni 17
§ 6 Unapredna krepost zakona 18
§ 7 Ništavni zakoni 18
§ 8 Nosilac crkvenog zakona 20
§ 9 Uzroci koji oslobadjaju od obveze zakona 23
1.- Dvojba 23
2.- Neznanje i zabluda 26
3.- Nemogućnost 30
§ 10 Tumačenje zakona 31
1.- Vjerovno tumačenje 33
2.-Pravila za tumačenje zakona 35
3.- Dopuna zakonskih praznina 38
4.- Epikeja 40
§ 11 Prestanak zakona 41
1.-Prestanak zakona radi nutarnjeg razloga 41
2.-Prestanak zakona radi vanjskog razloga 42
§ 12 Zapovijed 44
1.- Narav zapovijedi 44
2.- Opća zapovijed 45
3.- Obvezna snaga zapovijedi pojedincima dane 46

Naslov III Računanje vremena 49
Uvod 49
§ 1 Opseg propisa o računanju vremena 51
§ 2 Opći pravni pojam dana, tjedna, mjeseca i godine 52
§ 3 O računanju sati 53
§ 4 Računanje vremena gledom na ugovorne obveze 55
§ 5 Pravno računanje dana, tjedna, mjeseca i godine 55
§ 6 Korisno i neprekinuto vrijeme 58

Naslov IV O t p i s i. 61
§ 1 Narav otpisa 61
§ 2 Općenito o molbi i otpisu 63
§ 3 Molitelj otpisa 64
§ 4 Valjanost otpisa 67
§ 5 Tumačenje otpisa 75
§ 6 Izvršenje otpisa 76
§ 7 Prestanak otpisa 80
§ 8 Zaglavna i prelazna odredba 81

Naslov V P o v l a s t i c e 83
§ 1 Narav povlastica 83
§ 2 Sticanje povlastica 85
§ 3 Trajanje povlastica 88
§ 4 Tumačenje povlastica 90
§ 5 Trajanje i prestanak povlastica 92
§ 6 Učinak i dokaz usmeno danih povlastica 97

Naslov VI O p r o s t i 98
§ 1 Narav oprosta 98
§ 2 Nadležna vlast za podjelbu oprosta 100
§ 3 Potrebiti razlog za oprost 105
§ 4 Tumačenje oprosta 107
§ 5 Prestanak oprosta 107

Naslov II O b i č a j 109
§ 1 Narav običaja 110
§ 2 Nadležni crkv.poglavar i njegov pristanak na običaj .. 113
§ 3 Nosilac običaja 115
§ 4 Predmet običaja 119
§ 5 Vrijeme nastanka pravnog običaja 121
§ 6 Pravna snaga /učinci/ običaja 123
§ 7 Dokazivanje običaja 124
§ 8 Prestanak običaja 125

Izdali i umnožili kao rukopis ciklostilom Nadb. bogoslovskog sjemeništa, Zagreb, Kaptol 29 za vlastitu upotrebu u 80 primjeraka slušači V.i VI. god. na Rkt. bogoslovskom fakultetu u Zagrebu.

DOMINIKANSKI TIL. - TEOL. ZAVOD DUBROVNIK

KODEKS KANONSKOGA PRAVA

KNJIGA PRVA

OPĆENITE ODREDBE
/Normae generales/

Prva knjiga Kodeksa nosi naslov "Normae generales", a taj izraz u ovom slučaju na hrv. jeziku znači "Općenite odredbe". Sam naslov daje nam sadržaj prve knjige. Ona radi o izvorima crkvenog prava uopće. U njoj se najprije utvrdjuje opseg, u kojem obvezuje sam Kodeks, a zatim pravna snaga, obvezna krepost i pravilna primjena crkv. pravnih vrela uopće. Ona nam daje kao neki uvod u cjelokupno pravo sadržano u Kodeksu,

U uvodnim kanonima /kk.1-6/ odredjena je obvezna snaga Kodeksa i njegov odnos prema dosadanjem pravu. Zadnji uvodni kanon /k.7/ odredjuje smisao naziva u Kodeksu "Sedes Apostolica" ili "Sancta Sedes".

Zatim slijedi u logičnom redoslijedu 6 skupina kanona s posebnim sadržajnim naslovima /rubrikama/. U prva dva naslova govori se o 2 oblika redovnog /generalnog/ prava, a to su 1/ zakonsko pravo /De legibus/ i 2/ običajno pravo /De consuetudine/,

Za primjenu pak i obdržavanje prava u životu od velikog je značaja računanje vremena. Odredbe o tome /De temporis supputatione/, koje treba primjenjivati u pojedinim slučajevima zakonom odredjenima, nalaze se u trećem naslovu i time one ulaže medju pravna vrela.

U poslijednja tri naslova govori se o 3 oblika izuzetnog /specialnog/ prava, a to su 1/ otpisi /De rescriptis/, 2/ Povlastice /De privilegiis/ 3/ oprosti /De dispensationibus/.

1 Kodeks i pravo Istočne Crkve

Krist je osnovao samo jednu Crkvu, ali ona se dijeli po izvanjim bogoslužnim oblicima i po zasebnom pravnom poretku na dva dijela: zapadni i istočni, S vremenom je nastala medju ovim dvim djelovima tolika razlika u bogoslužju i u stegi, da su se unutar jedne katoličke Crkve oštro lučile dvije Crkve s posebnim bogoslužjem, stegom i pripadnošću: Zapadna Crkva /Ecclesia Occidentalis/, koju se po rimskom ili latinskom obredu sve više zove i Latinska Crkva /Eccl. Latina/ i Istočna Crkva /Ecclesia Orientalis/.

Kodeks je mamijenjen samo Latinskoj /Zapadnoj/ Crkvi i po sebi ne obcezuje Istočne Crkve. Ali ipak on često izrijekom donosi neizravno i i iznimno stanovite odredbe i za Istočnu Crkvu, koje se po samoj naravi stvari /ex ipsa rei natura/ i na nju odnose /vd k.1/. To su prema usvojenom mišljenju one odredbe u Kodeksu, koje sadrže:

1/ dogmatske istine, na pr. kk. 218, 731, 732, 737 i t.d.

2/ Božansko pravo, naravno i pozitivno, na pr. kk. 87, 1oo 1, 1o7, 1o8 3, 1o9 i t.d.

3/ propise, koji se izrijekom spominju i obvezuju istočnjake, na pr.

kk.98,257,542,2;622 §4,756 i t.d. ili u posebnim rješemjima sv.Stolice protegnuti i na istočnjake, na rp.kk.232o,2343 §1,2367,2369 /odredba Sv. Zb,sv.Službe 21.VII.1924 AAs,1934,55o/.

4/ propise o duhovnim pogodnostima, koje Sv.Stolica podjeljuje svim vjernicima, jer Crkva jednako ljubi sve svoje vjernike i svima jednako priža sredst va za postignuće duh.dobara, na pr.k.930, u koliko se te pogodnosti ne protive izričitim propisima Istočne Crkve, na pr. u k.8o6 1 o služenju triju sv. misa na Dušni dan ne odnosi se na istočnjake /Cicognani I,30/

Bilješka: Papa Pijo XI odredio je da se priprema gradivo potrebno za kodifikaciju istočnjačkog prava te je u tu svrhu osnovao Commissio praeparatoria /AAS 1929,669/, a 17.VII.1935./AAS 1935,3o6/ osnovan je urednički odbor od 4 stožernika,tajnika i 13 savjetnika za rad na kodifikaciji.Do sada je izašlo De matrimonio i čini mi se De processibus/.

---

2 Kodeks i bogoslužni/liturgički/ propisi

Kodeks u pravilu ne donosi ništa o obredima i svečanosnim činima / /ceremonijama/,koji se moraju obdržavati pri služenju sv,Mise, podjeljivanju sv.Otajstava i Blagoslovina i pri drugim sv.činima prema propisima bogoslužnih čina odobrenih od Latinske Crkve. Zato svi bogoslužni zakoni ostaju i dalje u kreposti, osim ako je koji u Kod.izrijekom ispravljen/k2/

Ova odredba sadrži daljnje ograničenje obvezne snage Kodeksa obzirom na bogoslužne propise.

Bogoslužje /liturgija/ definira se in sensu stricto:Liturgia est cultus publicus,quo Ecclesia, ritibus a se institutis,Deo debitum honorem reddit.

Bogoslužno pravo /jus liturgicum/ jest skup zakona, kojima su uređjeni obredi i svečanosni čini.

Obredi /ritus/ prema općem shvaćanju jesu bogoslužne molitve, dok su svečanosni čini /caeremoniae/ kretnje /actiones/ , kojima se popraćuju same molitve /Cicognani. I,36/.

Bogoslužne knjige jesu one vjerodostojne knjige, koje su izdane po nadležnoj crkvenoj vlasti, a prema odredbi sv.Zbora za obrede od 17.V. 1911 jesu slijedeće:

1/ Breviarium Romanum,
2/ Missale Romanum,
3/ Rituale Romanum,
4/ Pontificale Romanum,
5/ Martirologium Romanum,
6/ Caeremoniale Episcoporum,
7/ Memoriale rituum seu Parvum Rituale,
8/ Libri liturgici Ecclesiarum, koje imaju svoj vlastiti latinski obred: ambrozijanski odnosno Milanski, mozarapski odnosno Toledski i latinski staroslavenski obred,
9/ Propria Dioecesana et Ordinum
10/ Instructio Clementina pro expositione SS.Sacramenti /1.IX.1731 od Klementa XII/.

Osim ovih bogoslužnih knjiga bogoslužne propise sadrži službena

zbirka izdana pod naslovom Decreta authentica S.Congr.Rituum, a izašla je u Rimu u 5 svezaka 1898, svezak 6. 1912.g. a 7.1927.g.

Kodeks donosi 3 općenite odredbe o cjelokupnom bogoslužnom zakonodavstvu:

1/ Jedino Sv.Stolica uredjuje sveto bogoslužje i odobrava bogoslužne knjige /vd.k.1257/.

2/ Mjesni ordinariji neka bdiju nad strogim obdržavanjem propisa o bogoštovlju /vd.k.1261/.

3/ Duhovnici sa višim redovima, koji teško zanemare propisane obrede i svečanosne čine u sv.službi i poslije opomene se ne poprave, moraju se prema težini krivnje kazniti obustavom (suspendirati) /vd.k.2378 u vezi s kk. 733 i 818/.

Kodeks u pravilu ne donosi odredbe o bogoslužnim propisima radi slijedeća dva razloga: 1/ bogoslužni propisi imaju poseban značaj i razlikuju se po svojoj naravi od ostalih stegovnih zakona; 2/ Tih bogoslužnih propisa ima vrlo mnogo te bi Kodeks njima izašao vrlo volik i radi toga bi njegova uporaba bila znatno otežčana /Cicognani I,39/.

Zato svi dosadanji bogoslužni zakoni ostaju i dalje na snazi,osim ako je koji u Kodeksu izrijekom ispravljen kao na pr. kk. 775, 776, 947 §2 i 3 1169 §2,1304 st.3 i t.d.

§3 Kodeks i konkordati

Sv.Stolica kadkada sklapa s pojedinim državama ugovore, kojima se medjusobno uredjuju neka pitanja, koja se odnose i na jednu i na drugu vlast. Te se ugovore sada općenito naziva "concordata",a definiraju se: Concordata sunt conventiones inter S,Sedem et civitatum moderatores supremos initae, quibus Reipublicae officia et privilegia Ecclesiaque iura circa determinatas res, in bonum utriusque societatis definiuntur et pactorum sollemnitatibus firmantur.

O pravnom značaju konkordata postoje medju pravnicima različite teorije. Neki drže da država ima apsolutnu vlast nad svim, pa i nad onim stvarima, o kojima se obično govori u konkordatima,dok se naprotiv Crkva nalazi u potpunoj ovisnosti o državi.Konkordati se smatraju kao državni zakoni, koji su doduše učinjeni u sporazumu sa Crkvom, ali svoju obveznu snagu dobivaju jedino po državnoj vlasti. Prema tome konkordati nisu ništa drugo, nego neke povlastice,koje država daje Crkvi, a koje može država po volji dokinuti.To je t.zv.pravna teorija /theoria legalis seu juridica/ a zastupaju je većinom protestanti i pristaše državne svemoći. 1

Drugi pak drže, da konkordati sadržavaju povlastice, koje Crka daje državnoj vlasti. Crkva nije dužna održavati konkordate nego jedino ex fidelitate et convenientia, te ih radi toga može svakoga časa raskinuti,dok ih država mora obdržavati kao krajevne zakone,koje je Crkva izdala za neko odredjeno područje. To je t.zv. teorija povlastica /theoria privilegiorum/, a zastupali su je neki katolički pravnici. 2

Današnje najopćenitije mišljenje, koje seokod sklapanja konkordata primjenjuje, jest, da su konkordati dvostrani ugovori i ubrajaju se medju narodne ugovore, premda imaju posebno svojstvo, po kojem se razlikuju od

ostalih t.zv.medjunarodnih ugovora.Ti ugovori ex justitia obavezuju obje ugovorne stranke i nijedna ih ne može jednostrano sama po sebi raskinuti /Ottaviani II,270 ss/.

Kanoni Kodeksa nikako ne dokidaju ugovore, što ih je Apost.Stolica sklopila s raznim narodima niti ih bilo u čemu mjenja; zato ti ugovori i dalje ostaju u kreposti kao i do sada bez ikakvog obzira na protivne odredbe u ovom Kodeksu /k.3/. To isto vrijedi i za one konkordate, koje je Sv.Stolica sklopila sa pojedinim državama iza Kodeksa ili će ih još sklopiti.

Ova odredba sadrži treće ograničenje obvezne snage Kodeksa s obzirom na konkordatsko pravo, a to može iz slijedeca dva razloga:

1/Konkordatsko pravo jest u svemu krajevno pravo, koje u vezi s Kodeksom ne podliježe istim ograničenjima, kako se to dogadja drugom krajevnom pravu.

2/ Kodeks ne želi dirati u ono, što je nadležna crkvena vlast naredila i ugovorila s nekom državnom vlašću.

Ove medjunarodne ugovore /conventiones/ naziva Kodeks takodjer : pacta conventa /k.255/ i concordata /k.1471/.

S državama u kojima je zaveden crkveno-politički sustav rastave isključen je po sebi konkordatski sustav,pa ne može doći do konkordata.

Bilješka: Za naše krajeve postojali su ovi konkordati: Austrijski od 18.VIII.1855 /Pijo IX./; Bosanski /Lav XIII.konst."Ex hac augusta" od 5.VII.1881; Crnogorski od 15.VIII.1886 /Lav XIII./ i Srpski od 29. VI.1914 /Pijo X./ Svi se ovi konkordati moraju smatrati za crkveno područje dokinutima /prema alokuciji Benedikta XV. In hac quidem" od 21. XI. 1921. AAS,1921,521/ Jugoslavenski konkordat potpisan je 25.VII.1935. /pijo XI./ i prihvaćen je u beogradskoj skupštini 23.VII.1937. nije ratificiran.

---

§ 4 Kodeks i stečena prava

Prava stečena od drugih, isto tako povlastice i pogodnosti, što ih je Apostolska Stolica do ovoga časa podijelila osobama bilo pojedinačnim /fizičkim/ bilo skupnim /moralnim/, a još su u uporabi i nisu opozvane, vrijede i dalje, osim ako su u kanonima ovog Kodeksa dokinute izrijekom. /k.4/

Ova odredba donosi daljnje ograničenje obvezne skage Kodeksa,koje se odnosi na osobna prava, koja su pojedinačne i skupne osobe stekle ili na temelju ranijeg zakona ili na temelju ranijeg rješenja nadležnog crkvenog poglavara.

1. Osobna prava stečena na temelju zakona zovu se stečena prava /iura quaesita/. Jus quaesitum ilud est ad quod acquirendum requisita posita iam imperio legis praecedentis /Cicognani I,56/.To su dakle ona prava, koja nekome pripadaju radi toga što je ispunio sve uvjete, koje zakon traži, da mu se ta prava priznaju. Tako na pr.župnik uživa prava svoje službe i nadarbine, kada su ispunjeni svi uvjeti i propisi u pogledu podjelo župničke nadarbine i stupanja u njezin posjed. Stečena su prava dakle u skladu sa zakonom - secundum jus.

Stečena prava → iura quaesita

Kodeks gdje ovakovih prava, koja su stečena prije Kodeksa prema ranijem zakonu, odredjuje, da ona ostaju na snazi, ako ih Kodeks izrijekom ne dokida. Tako na pr. djakon, koji je prije Kodeksa dobio župu, može je zadržati, premda Kodeks za podijelu župe u smilsu k.453 § 1 traži svećenički red /vd. Rogić I.52 s/.

2. Povlastica /privilegij/ je lex privata alicui persone specialem favorem concedens contra vel praeter jus. (nema zakona)

Pogodnost /indult/ razlikuje sd od povlastice time, što je povlastica podijeljena s trajnom kreposti, a pogodnost je izdana privremeno /ad tempus/.

U smislu ove odredbe da povlastice i pogodnosti ostaju na snazi i dalje, premda se protive odredbama Kodeksa, traže se slijedeći uvjeti:

1/ Da je Sv. Stolica podijelila povlastice i pogodnosti. Sv. Stolica dolazi ovdje u smislu k.7. Osim povlastica i pogodnosti podijeljenih od Sv. Stolice, uzimaju se ovdje i one povlastice i pogodnosti, koje su podijeljene od crkv. poglavara, komu je takova vlast bila povjerena papinskim ovlaštenjem, jer je u takvom slučaju ovaj poglavar radio u papino ime, koji mu je ovu vlast podijelio /vd. Van Hove, De legibus ecclesiasticis, 52/.

2/ Da su ove povlastice i pogodnosti još uvijek u uporabi, t.j. da nisu prestale ni na koji način u času, kada je Kodeks stupio na snagu.

3/ Da nisu izrijekom opozvane prije proglašenja Kodeksa.

4/ Da ih Kodeks izrijekom ne opoziva niti dokida.

Ima slučajeva u Kodeksu, da pojedini kanoni izrijekom dokidaju stečena prava, povlastice i pogodnosti, na pr. kk. 460 2,519,522, 654, 774 § 1,876 § 1,964 st.1 i t.d.

§ 5 Kodeks i dosadanje običajno pravo

U prva 4 kan. radilo se o zakonima, koji ostaju i dalje na snazi iako su izvan Kodeksa. U 5.i6.kan. se govori, koje pravo od prije Kodeksa je zadržalo svoju obveznu snagu i poslije Kod, odnosno tim se kanonima odredjuje, koliko zadržavaju svoju krepost i poslije Kodeksa oni običaji i zakoni, koji su bili na snazi prije Kodeksa.

Zakoniti običaj je nepisani zakon, koji je zaveden jednoličnim i dugotrajnim postupkom uz odobrenje nadležnog poglavara.

Običaj možemo razlikovati:

1/ S gledišta opsega: opći običaj, kada vlada u cijeloj Crkvi; krajevni, ako postoji u nekom manjem području.

2/ s gledišta trajanja redoviti običaj /consuetudo ordinaria/, ako neprekidno traje 4o god; stogodišnji običaj /c. centenaria/, ako traje 1oo god; običaj od pamtivjeka /c. immemorabilis/, ako se ljudi, koji sada žive ne sjećaju njegova postanka.

3/ s gledišta odnosa prema zakonu: običaj proti zakonu /conta legem/, mimo zakona /praeter legem/ i po zakonu /secundum legem/.

O dotadanjim običajim, koji su u protivnosti s odredbama Kodeksa k. 5 donosi slijedeće:

1/ Takvi običaji, bili oni opći ili krajevni, ako ih koji kanon iz-

k.,

rijekom zabacuje, moraju se kao izopačeno pravo ispraviti premda su od pamtivjeka, i ne smije se dopustiti, da se ponovno zavedu.

Ovo izričito dokidanje biva zaporkom "reprobata consuetudine contraria" i slično te se nalazi na 21 mjestu u Kodeksu. Sve te kanone navodi Gasparri u Kodeksu u analitičko alfabetskom indeksu pod riječju "consuetudo".

2/ Takvi običaji, koji su protivni odredbama Kodeksa, ali se kanonskim odredbama izričito ne dokidaju, ako su stogodišnji ili od pamtivjeka, mogu se trpjeti, ako Ordinarij prema mjesnim i osobnim prilikama smatra, da se razložno ne mogu dokinuti, jer bi u protivnom slučaju prouzročili nered, nastala bi zabuna ili kakova druga šteta za Crkvu i za vjerniko.

3/ Ostali su običaji, koji su protivni Kodeksu ukinuti, osim ako Kodeks izrijekom odredjuje drukčije. Ako je naime zakonodavac htio, da takvi pojedini običaji ostanu i dalje, onda je u kanonu stavio zaporku " nisi consuetudo aliter ferat" ili " salva contraria consuetudine", na pr. kk. 162. § 1, 168 i t.d.

Kako je malo prije iznijeto, Kodeks donosi odredbu samo o običajima, koji su protiv odredaba sadržani u Kodeksu /cont-ra jus/, ali on ništa ne odredjuje o običajima, koji su u skladu s Kodeksom /secundum jus/i koji su mimo odredaba u Kodeksu / praeter jus/.

Jasno je, da običaji, koji su u skladu s Kodeksovim odredbama, ostaju i dalje u kreposti.

Krajevni običaji mimo Kodeksa ostaju na snazi i dalje, kao što i krajevno pisano pravo mimo Kodeksa jer u smilsu k.6 nije opozvano.

Opći običaji mimo Kodeksa ostaju na snazi, osim ako je kaznen, jer kazneni običaji, opći i krajevni, dokidaju se, jer su sve kazne, koje nisu u Kodeksu izričito navedene, dokinute na temelju odredbe k. 6 st.5.

§ 6 Kodeks i dotadanje pravo

U smislu odredbe k.6. Kodeks u pravilu zadržava dotadanje pravo iako dohosi prikladne izmjene koje se izuzetno tražile prilike i potrebe u vrijeme kodifikacije. Papa Pijo X. u Motu proprio "Arduum sane" od 19. ožujka 19o4. donosi kao prvotnu svrhu kodifikacije, da se sakupe i srodosvi crkveni zakoni, koji su do tada izašli, a kao drugotnu svrhu KOdifikacije ističe, da se prema potrebi obnovi tadanja stega te prema tome, da se dotadanji zakoni prilagode prema prilikama vremena i novim potrebama.

Ali dotadanje pravo, koje je Kodeks stvarno zadržao ne obvezuje od sada / od Kodeksa/ snagom, danom mu po prijašnjem zakonodavcu, nego obvezuju snagom Kodeksa, jer je on /Kodeks/ isključiv tako, da nijedan crkveni zakon izdan prije njega nije više na snazi, t.j. da su svi prijašnji zakoni po Kodeksu dokinuti.

Kodeks u k. 6. donosi svoj odnos prema dotadanjim zakonima.

1. Zakoni protiv Kodeksovih odredaba. Svi zakoni, bili oni opći ili krajevni, koji su u protivnosti s odredbama Kodeksa, dokinuti su, osim kada je u pogledu krajevnih zakona izrijekom drukčije odredjeno, kao na pr. kk. 168, 408 § 1, 417 § 2 i t.d. / vd. k.6 st.1/.

2. Zakoni u skladu s Kodeksovim odredbama. Kanoni, koji u cijelosti zadržavaju staro pravo, moraju se uzeti prema kreposti staroga prava i zato se moraju prema starom pravu tumačiti po usvojenom tumačenju uvaženih starih pisaca. U koliko su pak kanoni primili samo u jednom dijelu staro pravo, moraju se u tom dijelu uzeti u smislu staroga prava i tumačiti prema tumačenju starih pisaca, dok u onomu dijelu, u čemu se razlikuju od starog prava treba ih shvaćati prema upotrebljenim riječima. Kada postoji sumnja, da li je koja odredba kanona u protivnosti sa starim pravom, ne smije se otstupiti od starog prava, već je treba uzeti i tumačiti prema starom pravu /vd k.6 st.2,3 i 4/.

Bilješka: Prema odredbi Sv.Zbora Sabora od 15 veljače 1920, u kojoj se daje uputa, kako treba tumačiti kanone, koji su samo djelomično u skladu sa starim pravom, navodi u bilješkama Gasparrijevim ne dokazuju, da su odnosne odredbe u kanonima u skladu s navedenim vrelom /AAS, 1920,117/.

---

3. Zakoni mimo Kodeksa. Što se tiče kazni, moraju se smatrati dokinutima sve one kazne, koje se u Kodeksu ne spominju, bilo da su duhovne ili vremenske, popravne ili odmazne, bile unaprijed izrečene ili izreci prepuštene. Svi zakoni i to opći, koji su do sada vrijedili, a nisu ušli u Kodeks, smatraju se dokinutima, osim ako su sadržani u bogoslužnim knjigama, ili se radi o božanskim zakonima, pozitivnim ili naravnim. Krajevno pravo ostaje i dalje na snazi /vd k.6 st.5 i 6/

Izričito su u Kodeksu sadržani oni raniji zakoni, koje Kodeks preuzima iz dotadanjeg prava istim ili sličnim riječima s istim smislom, kakav imaju raniji zakoni. Nadalje Kodeks izričito usvaja staro pravo, kada ranije zakone navodi /citira/ u kanonima i doslovce ih stavlja u dodatak medju dokumenta. /Rogić 60/.

§ 7 Naziv " SVETA STOLICA "

Imenom Apostolske Stolice ili Sv. Stolice nazivaju se u Kodeksu ne samo papa, nego takodjer, osim kada je po prirodi stvari ili iz govorne sveze drugo očevidno, i Zborovi /Kongregacije/, Sudišta, Uredi, Putem kojih papa običaje otpravljati poslove sve kolike Crkve /k. 7/.

+ + + + + + + +

Naslov I

CRKVENI ZAKONI

Kodeks pružajući odredbe o primjeni crkvenih zakona predpostavlja opća načela o naravi i svojstvima /vlastitostima/ zakona, o kojima inače raspravljaju filozofi i moralisti. Jer pak treba tumačiti crkvene zakone prema ovim načelima, nužno je o njima ukratko nešto iznijeti i to 1/ o naravi zakona i 2/ o njegovoj obveznoj kreposti. Iza toga će se pak govoriti prema Kodeksu o ostalom, t.j. o proglašenju zakona, o nosiocima /subjektima/ zakona i o njegovom prestanku.

§ 1 Narav zakona

1. **Pojam zakona.** 1/ Etimološki uzeto neki /kao na pr. sv. Izidor Seviljski/ riječ "lex" izvode od riječi "legendo", "legere", jer su zakoni kod starih Grka i Rimljana bili napisani na pločama, a narod ih je morao iz njih čitati, da sazna, što mora raditi, a čega se mora čuvati. Drugi pak /kao na pr. Cicero i sv. Augustin/ kažu, da riječ "lex" dolazi od riječi "eligendo", "eligere": Lex ab electione dicta est, ut e multis quod eligas sumas, t.j. zakon predpostavlja izbor izmedju mnogih čina, odnosno predpostavlja izbor izmedju dobra i zla. Neki pak tvrde /kao na pr. sv. Toma i mnogi stariji kanonisti/, da riječ "lex" dolazi od riječi "ligando", "ligare" radi toga, što su ljudi zakonima vezani ili bolje reći obvezani, da nešto učine ili da se čega čuvaju. Konačno noviji neki kanonisti tvrde, da riječ "lex" dolazi od riječi "legando", "legare" /slati koga kao vlasnika s javnim nalogom/, t.j. zakonom se zajednici daje nalog ili zapovijed za nešto.

2/ Pravno uzeto pisci daju nekoliko različitih definicija zakona. Mi uzimamo definiciju sv. Tome, koja glasi: Lex est ordinatio rationis ad bonum commune, ab eo qui curam habet communitatis promulgata /Summa Theol. I,II Qu. 90, a. 4/.

a/ U definiciji se kaže

Zakon je "ordinatio" /uredba, naredba, odredba/ ili pravilo, po kojem su ljudi upravljeni prema nekoj odredjenoj svrsi. Jer pak ljudi mogu doći do neke svrhe na različno načine kao na pr. poticanjem, poučavanjem, obećanjem, prijetnjom, zapovijedju i t.d., treba reći za zakon, da je on čin zapovjedi, čije se izvršenje nalaže, a ne možda, da jednostavno preporuča, savjetuje ili nagovara. Zakon prouzrokuje moralnu obvezu, koja podložnike obvezuje da nešto učine ili da se nečega klone. Prema tome zakon se razlikuje od savjeta, koji samo savjetuje, da se nešto učini ili ne učini.

b/ Zakon je "ordinatio rationis", t.j. on mora biti u skladu sa razumom. Prema sv. Tomi zakon se bitno /essentialiter/ osniva na činu razuma /rationis speculativae/, po kojem razum prosudjuje o prikladnosti sredstava za postignuće svrhe; formalno pak uzeto, zakon je čin razuma /rationis practicae/, koji uredjuje volju podložnika.

c/ Nadalje u definiciji stoji izreka "ad bonum commune". Ta uzreka dvoje označuje: 1/ Nosioca /subjekta/ zakona, a to je zajednica i 2/ svrhu zakona, a to je opće dobro. Ona se naime ne smije smatrati samo kao posljedica zakona,

nego kao njezin sastavni i bitni činbenik /elemenat/. On pak donosi dvoje: 1/ svrha zakona je opće dobro, t.j. odnosi se na zajednicu, a nije dobro samo neke pojedinačne osobe, jer vlast donositi zakone nije dana zakonodavcu radi njegovog osobnog dobra ili drugih pojedinaca kao takovih, nego radi dobra zajednice; 2/ zakon mora biti takav, da zajednica može postići svoju svrhu, a to je opće dobro. Zakonom se pak opće dobro može postići na dva načina; izravno /directe/ i neizravno /indirecte/.

Izravno se postiže opće dobro kada zakon radi o predmetu, koji je zajednici neposredno od koristi, premda iza toga prelazi u dobro pojedinačnih osoba, na pr. zakomi o pravima i dužnostima duhovnika.

Neizravno se postiže opće dobro, kada je neposredno predmet zakona neko dobro posebničkih osoba ili jednog dijela zajednice, koje onda prelazi u opće dobro cijele zajednice, na pr. zakoni o primanju sakramenata.

d/ Zatim se u definiciji nalazi izreka "ab eo qui curam habet communitatis", a to označuje zakonitog poglavara, koji ima potrebitu vlast, da izdaje zakone, i ujedno označuje zajednicu, koja je sposobna, da primi zakon.

e/ Konačno u definiciji se nalazi riječ "promulgata", a to znači, da zakon, kojeg je zakonodavac učinio, budo proglašen zajednici radi toga, da ona može saznati za njega, tako da može članove zajednice obvezivati.

2. Svojstva ili vlastitosti zakona. Svojstva ili vlastitosti zakona, koja su sadržana u samom pojmu zakona, jesu: razboritost, pravednost i moguć nost.

1/ Zakon mora biti razborit /lex honesta seu rationabilis/, to znači, da on ne smije nalagati nešto nepošteno ili nepravedno, što nije u skladu sa zdravim razumom ili Božjim zakonom. Predmet zakona mora dakle biti neko dobro.

2/ Zakon mora biti pravedan /lex iusta/ to znači, da ne smije nalagati nejednakost ili nepravedno dijeliti terete medju članove zajednice, on ne smije ići na opću štetu, ne smije biti usmjeren na korist pojedinaca, nego na opće dobro, zakonodavac ne smije više nalagati zakonom, nego što može. Prema tome zakon mora odrediti trostruku pravednost : a/ zakonsku pravednost / iustitiam legalem/, koja traži, da se zakon donosi za opće dobro i da se zajednička prava kao takova čuvaju; b/ uzajamnu pravednost /iustitiam commutativam/, koja zabranjuje kršenje prava podložnika, odnosno da zakonodavac ne nalaže zakonom više nego smije i može, a da to ide na štetu podložnika; c/ razdiobna pravednost /iustitiam distributivam/, koja stoji na pravoj i pravednoj razdiobi dobara i tereta. Prema tome zakon može biti trostruko nepravedan ili zbog koristi pojedinca a ne zbog općeg dobra ili sa strane zakonodavca ili radi nepravedne razdiobe.

3/ Zakon mora biti moguć /lex possibilis/ u obdržavanju ne samo fizičnogo i moralno, t.j. da zakon nalaže samo ono, što je prikladno redovnim silama ljudi odnosno što se može obdržavati po redovnim ljudskim silama, a ne što je previše teško i nepodnosivo.

3. Razdioba zakona. 1/ S obzirom na početnika ili izvor zakona /ratione auctoris/ zakoni se dijele na Božanske i ljudske zakone. Prvima je zakonodavac Bog, a drugima čovjek.

Božanski su zakoni naravni ili pozitivni. Božanski naravni zakoni jesu

predmet – zabranjuje, zapovijeda, dozvoljava
obavezu – vrednu, kazneni, vješoviti
način obveze – vjesni, osobni

oni, koji nužno stoje u naravi sviju stvorenja, a ljudi do njih dolaze samim zdravim razumom. Božanski pozitivni zakoni jesu oni, koje je Bog očitovao ljudima kroz povijest ljudskoga roda.

Ljudski zakoni su crkveni ili gradjanski, prema tome, da li im je zakonodavac nadležni crkveni poglavar ili nadležna gradjanska vlast.

2/ S obzirom na predmet /ratione objecti/ zakoni mogu biti, koji a/ zapovijedaju /lex affirmativa seu praecipiens / ili nalažu, da treba učiniti neko djelo; b/ zabranjuju /lex negativa seu prohibens/ ili odredjuju da neki čin treba izostaviti ili se neko djelo ne smije učiniti; c/ dozvoljavaju /lex permittens/ neki čin, ali ga niti zapovijedaju niti zabranjuju.

Zakon, koji zabranjuje /lex prohibens/, s obzirom na učinak dijeli se: a/ koji jednostavno zabranjuje /lex simpliciter prohibens/ prikazujući neko djelo jednostavno zlim i nedopuštenim; b/ koji poništava /lex irritans/, t.j. koji neko djelo čini ne samo nedopuštenim nego i nevaljanim, ili onesposobljuje /lex inhabilitans/, koji čini osobu nesposobnom, da izvrši neki čin, a ako ga ipak izvrši, čin je nevaljan.

3/ S obzirom na obvezu /ratione obligationis/ zakon se dijeli: a/ na čisto moralni zakon /lex pure moralis/, koji nešto nalaže ili zabranjuje u savjesti, ali bez ikakve kaznene prijetnje /sankcije/; b/ na čisto kazneni zakon /lex mere poenalis/, koji obvezuje na podnašanje kazne, ako se prekrši neku odredbu; c/ na mješoviti zakon /lex poenalis seu poenalis mixta/, koji obavezuje na neki čin i ujedno na podnašanje kazne, ako se prekrši dotični zakon.

4/ S obzirom na način obaveze /ratine modi obligandi/ zakon se dijeli na: a/ mjesni ili područni /lex localis seu territorialis/, koji obvezuje ovisno o području, t.j. ne obvezuje izvan odredjenog područja. Zakoni se doduše donose za ljude i obvezuju ih, u koliko se nalaze na području, za koje je zakon izdan.

b/ osobni zakon /lex personalis seu extraterritorialis/, koji izravno i neposredno obvezuje osobu neovisno o području, t.j. koji osobu obvezuje gdje god se ona nalazila.

§ 2 Zajednica sposobna primiti zakon

Prema Kodeksu zakon se mora upraviti na zajednicu, koja je sposobna da ga primi /vd k.26/. Zajednicu /communitas/ se može definirati: Pluralitas hominum quovis vinculo colligatorum.

Zajednica se ustanovljuje ili kao skupna zborna osoba ili ne takova. Ako zajednica nije osnovana kao skupna osoba, onda se ona zove jednostavno skup /coetus/, a tim su imenom obuhvaćene osobe nekog staleža, službe ili zvanja, na pr. biskupi i župnici pripadaju skupu biskupa ili župnika. Ako je pak zajednica ustanovljena kao skupna osoba i njezini članovi jesu istog položaja, takva se zajednica zove zbor /collegium/, na pr. zbor stožernika, članovi jednog kaptola, reda ili bratovštine. Ako je napokon zajednica ustanovljena kao skupna osoba, ali pojedinačne osobe

od kojih se zajednica sastoji, nisu istog položaja, takova se zajednica zove jednostavno zborna osoba /persona collegialis/ na pr. crkvena pokrajina, biskupija i t.d.

Koja je zajednica sposobna da primi zakon, o tom Kodeks ne kaže ništa a pisci u tome zastupaju razna mišljenja. Neki tvrde, da je savršena zajednica /communitas perfecta/ sposobna da primi zakon, t.j. ona zajednica koja je sposobna za upravljanje, kao što je biskupija, red, ali ne kaptol, župa, bratovština; ili neki za to traže barem relativno savršenu zajednicu /communitatem relative perfectam/ kao što je na pr. kaptol, ali ne župa. Drugi pak drže, da su sve i pojedine crkvene skupne osobe sposobne da prime zakon, ali ti ipak župe isključuju. Neki pak za zajednicu, da bude sposobna primiti zakon, traže posebni odnos za vanjsko područje, a i isključuju žipu, sjemenište i t.d.

Ponajprije na to treba reći, da se ne traži, da zakon obvezuje apsolutno sve članove neke zajednice, nego je dostano, da se djelomično dotiče članova zajednice, na pr. sve podložnike istog položaja ili sa je jednakom dužnosti ili sve, koji se nalaze u odredjenim okolnostima, napr. župnike ili mladež ili žene neke biskupije. Što više zakon se može izdati koji se izravno odnosi samo na jednu osobu, ali ne kao na pojedinačnu ili zasebnu osobu, nego s obzirom na javnu službu, koju izvršuje ta osoba, na pr. Rimski prvosvećenik. Sigurno je, da bilo kakova nesavršena zajednica može primiti zakon, koji je donesen za sve nesavršene zajednice, koje su istog položaja, premda se de facto tiče samo jedne. Pitanje je u tome: da li je takva zajednica /kao što je župa, kaptol, zbor i t.d./po sebi pojedinačno uzeta sposobna, da primi zakon, koji se odnosi samo za nju.

Bez svake sumnje treba držati, da je svaka zajednica, koja posjeduje zakonodavnu vlast, sposobna da primi zakon. Ali neka zajednica može primiti zakon od više zajednice, čiji je dio, premda si ne može donositi zakone, t.j. ako joj manjka sama zakonodavna vlast.

Sam k.26 čini se, da razlikuje izmedju zajednico, koja je sposobna donositi zakone i zajednice, koja je sposobna primiti zakone odredjujući "zajednica, koja je sposobna, da primi barem crkveni zakon, može uvesti običaj, koji ima snagu zakona", riječju saltem dosta jasno naginje, da se manje mora tražiti u zajednici, koja zakon prima, nego u zajednici, koja zakon stvara.

Ne traži se ni to, da ovakova zajednica bude skupna osoba, jer se, kao što je već rečeno, zakoni mogu donositi i za razrede osoba, koji nisu skupne osobe, kao na pr, župnike, mladež i žene neke biskupije. I ma kakkova zajednica treba imati odnos s vanjskim područjem, zakone može primati, premda njezin poglavar nema vlasti na vanjskom području.

Zato kanonisti drže communitatem legis recipiendae capacem constitui a quocumque coetu fidelium quocumque vinculo colligatorum, quatenus ad bonum publicum interest ut auctoritate publica coetus ipse ordinetur. U tom slučaju naime postoji zajednica, kojoj se mogu prilagoditi bitni elementi zakona naime množina ljudi, kojoj se može dati opći nalog, i opće dobro, kojem zakon po svojoj naravi teži. Povrh toga treba, jer za-

direktivne prisilne

kon traži neku čvrstoću, da zajednica, kojoj se zakon daje, uživa neku pravnu stabilnost. A takove su kaptol, župa, sjemenište, redovnička kuća, i t.d., ali ne obitelj ili čisto posebničko društvo, jer njihovi pravni odnošaji idu za posebničkim dobrom, a ne za javnim i općim.

§ 3 Obveznost zakona

1. Općenito. Rimski pravnik Modestin kaže: Snaga zakona je ova: nalagati, zabranjivati, dopuštati, kazniti. Pod riječju snaga razumjevaju se učinci. Učinak najbliži, bitni i adekvatni svakog zakona je njegova obveza, naime "necessitas quaedam moralis ab ipsa lege exorta, ita vel aliter operandi ut quis agat honeste, h.e. citra culpam et poenam incurrendam". Obveza je najbliži učinak zakona, jer nastaje neposredno po zakonu; obveza je bitni učinak zakona, jer zakon po svojoj naravi obvezuje na nešto u savjesti; napokon obveza je adekvatni učinak zakona, jer je zakon moralna veza.

Ovim četirim Modestinovim učincima treba dodati još peti, a to je poništiti /irritare/.

Osnovno se pak u zakonu razlikuju dva učinka: direktivna i prisilna snaga.

Direktivna snaga zakona je ona, kojom se podložnik obvezuje u savjesti na obdržavanje zakona, i ona je bitna svakom zakonu. Prisilna snaga zakona je ona, po kojoj se podložnik treba podvrći kazni, kojoj se zakonom prijeti radi njegovog prekršaja. Ova snaga nije bitna svakom zakonu, nego samo onim zakonima, kojima ju je zakonodavac dodao. Na direktivnu se snagu odnose: nalagati, zabranjivati i dopuštati. A na prisilnu snagu pripada kazniti. Poništavati odnosi se na direktivnu snagu, ako se poništavanje izravno postavlja za promicanje općeg dobra, dok naprotiv poništavati odnosi se na prisilnu snagu, ako poništenje ili ništetnost direktno prijeti kao kazna.

2. Obveznost pojedinih vrsta zakona. 1/ Obveza zakona, koji nešto zapovijeda /lex praeceptiva/ sastoji se u izvršavanju nekog čina. Ovaj zakon obvezuje uvijek ali ne za uvijek /lex affirmativa obligat semper sed non pro semper/. Naime takav zakon obvezuje dok traje /obligat semper/, ali ne svakog časa /non pro semper/, nego u odredjeno vrijeme. Tko pak takav čin ne izvrši, griješi propustom, zanemarivanjem /omissione/ na pr zakom slušati sv. misu na nedjelje i zapovijedane blagdane ili primiti sv pričast u uskrsno vrijeme.

2/ Obveza zakona, koji nešto zabranjuje /lex prohibitiva/, sastoji se u neizvršivanju nekog čina. Takav zakon obvezuje uvijek i za uvijek /semper et pro semper/. Tko pak učini zabranjeno djelo, griješi commissione, na pr. tko prekrši zakon: ne ubij, ne ukradi i sl.

3/ Obveza zakona, koji nešto dozvoljava /lex permittens/, ne odnosi se na onoga komu se podijeljije dozvola nego na ostale podložnike, što više i na poglavare, da ne priječe upotrebe onoga, što zakon nekome dozvoljava.

4/ Obveza mješovitog zakona /legis poenali mixtae/ stoji u izvrši-

vanju ili u neizvršivanju nekog čina i u kazni, koju treba podnijeti radi prekršaja.

5/ Obveza čisto kaznenog zakona /legis mere poenalis/ odnosi se samo na kaznu, koju treba podnijeti, ako je odredjena u slučaju prekršaja.

3. Razlozi, koji izuzimaju ili ispričavaju od ispunjenja zakona. Katkada zakon ne obvezuje podložnike, jer se izuzimaju ili ispričavaju od ispunjenja zakona.

I. Razlog, koji izuzima /causa eximiens/ od obveze zakona, jest onaj, po kojem se netko, iako je podvrgnut nekom odredjenom zakonu oslobadja od njegovog naloga tako, da za trajanja razloga nije/dužan na njegovo ispunjenje.

Razlozi, koji izuzimaju od obveze zakona jesu:

1/ Izuzimanje /exemptio/ ili po dobivenoj povlastici ili oprostu.

2/ Izlazak iz područja, na kojem mjesni zakon obvezuje.

3/ Pošto je minulo odredjeno vrijeme za obvezu.

II. Razlog, koji ispričava /causa excusans/ od obveze zakona jest onaj, po kojem se netko, premda ostaje podvrgnut zskonu, ospobadja od njegovog ispunjenja. Takovi razlozi jesu:

1/ Neznanje i zabluda, ali ne bezuvjetno, nego u granicama, o kojima je riječ u k.16.

2/ Nemogućnost bilo fizička, kad prelazi ljudske sile, bilo moralna, koja nastaje zbog raznih poteškoća, straha, prijetnje i sl.

3/ Sukob zakona /conflictus legum/. Tada prevladava zakon, koji je od veće važnosti. Ako je jedan i drugi zakon jednako važan, onda naravni zakon ima prednost pred božanskopozitivnim zakonom; ovaj ima prednost pred ljudskim zakonom; izmedju crkvenih zakona ima prednost onaj, koji se odnosi na opće duhovno dobro, a onda istom, koji se odnosi na dobro pojedinaca.

§ 4 Proglašenje i praznovanje zakona

1. Pojam proglašenja. Kodeks u k.8 §1 donosi odredbu: zakoni se ustanovljuju, kada se proglase.

U ovoj zakonskoj odredbi latinska riječ "instituere" znači "ustanoviti" odnosno dolazi u značenju latinske riječi "decernere" "creare".

Što je proglašenje /promulgatio/? Proglašenje je "intimatio seu denuntiatio legis a legislatore communitati facta". Ta nam definicija kaže da se proglašenje zakona sastoji u tome, da zakonodavac službeno /per auctoritatem et cum aliqua solemnitate/ na vanjski način /javno/ saopći /objelodani/ zajednici zakon, koji je ustanovio, tako da on može biti poznat svim podložnicima. To je pak potrebno radi toga, da se čin proglašenja može u javnom području dokazati i utvrditi te tako proglašeni zakon može proizvesti svoje učinke.

Proglašenje zakona razlikuje se od njegovog razglašenja i od njegodog poznavanja. Proglašenje je čin nadležnog zakonodavca, kojim on objelodanjuje javnosti neki zakon. Razglašenje pak zakona /divulgatio le-

Opći Cr. zakon je proglašen, aktivna Apostolikae Sedes

gis/ je širenje medju podložnicima saznanja o postanku već proglašenog zakona, a to razglašenje može biti učinjeno službenim ili privatnim putem. Poznavanje zakona /notitia legis/ je znanje/cognitio/ o njemu sa strane podložnika.

2. Nužnost proglašenja. Proglašenje zakona je nužno s više razloga i to:

1/ Zakon, kojeg je zakonodavac ustanovio, jest pravilo ili neko sjerilo, koje podložnici moraju upoznati, da mogu prema njemu us-kladiti svoje djelovanje. A toga oni ne mogu učiniti, ako zakon nije proglašen.

2/ Zakon ne može obvezivati podložnike, ako im ga zakonodavac nije objavio, a to biva proglašenjem.

3/ Zakon je opći nalog /zapovijed/ dan zajednici, te se prema tome mora objaviti na način, koji je prikladan za zajednicu, a to je, da se zakon javno proglasi.

4/ Zakon je nalog nadležnog zakonodavca kao javne osobe. Prema tome zakon kao izražaj javne volje zakonodavca mora se službeno objaviti zajednici.

Neki drže, da proglašenje radi njegove nužnosti spada na bitnost zakona. Ali drugi to niječu i tvrde, da je proglašenje samo jedan nužni uvjet - conditio sine qua non - naime, bez čega zakon, iako je tu sa svom svojom snagom obveze, ipak ne može obvezivati podložnike, jer ne znaju za njega.

Prema tome odredba k.8 § 1. znači samo to da je proglašenje potrebno jedino radi toga, da zakon može obvezivati podložnike.

3. Način proglašenja. Općenito govoreći po samoj naravi stvari nije odredjen nikakav stalni način proglašenja zakona. Bilo koji način, pa makar i najjednostavniji dovoljan je, da se zakonodavčeva pravotvorna volja objavljuje, i time da poznavanje zakona barem malo po malo može doprijeti do čitave zajednice. Drugim riječima prema naravnom pravu proglašenje zakona mora biti takovo, da se sa sigurnošću može utvrditi pravotvorna volja zakonodavca i da postoji moralna mogućnost njegovog razglašenja po zajednici. Odredjivanje načina proglašenja potpuno ovisi o izričitoj volji zakonodavca ili se uvodi putem običaja. Svakako čin proglašenja mora biti svečan i javan. Ali ta riječ "svečan" ne znači neku naročito odredjenu bučnu svečanost prigodom proglašenja, nego to znači, da zakonodavac mora obaviti sam čin proglašenja zakona ne kao posebnička osoba i ne iz posebničkih razloga već kao javna osoba i službeno. Ali da ne nastanu možebitne dvojbe ili nezgode i neprilike, korisno je, da se proglašenje obavi na neki javni i poznati svečani način.

Kroz povijest Crkve bio je različit način proglašenja crkvenih zakona. Već je bilo govora, da su pojedini zakonici dekretalističkog prava bili proglašeni na taj način, što su bili poslani sveučilištima. Ti različiti načini nisu nikada bili uredjeni nekim propisima nego su bili uvedeni običajem. Napokon papa Pijo X. uredbom "Promulgandi" od 29.rujna 1908. odredio je način proglašenja zakona izdanih od sv. Stolice, da se od 1.siječnja 1909. svi zakoni kao umetak stave u službeni list Acta Apostolicae

Sedis, osim ako Sv.Stolica drukčije odredi.

Ovaj je način proglašenja zakona izdanih od Sv.Stolice preuzeo i Kodeks, koji u prvom dijelu k.9. propisuje, da "zakoni izdani od Apostolske Stolice proglašuju se objavljivanjem /per editionem/ u službenom listu Acta Appstolicae Sedis, osim kada je u posebnim slučajevima propisan drugi način proglašenja". Prema Kodeksu dakle nije dovoljno, da se zakon kao umetak stavi u Acta Appstolicae Sedis, kako je to bilo odredjeno uredbom "Promulgandi", nego se izričito traži izdavanje /editio/ lista u svijet. Po tome ne uzima se kao dan proglašenja zakona dan potpisa ili otpravka zakona, nego nadnevak, koji stoji naznačen na broju lista, kojim se zakon proglašuje. Medjutim u posebnim slučajevima radi naročitih okolnosti Sv.Stolica može propisati drukčiji način proglašenja zakona, ali to mora izričito naglasiti, inače je proglašenje ništavo i zakon ne obvezuje.

Kodeks ništa ne propisuje kako se proglašuju zakoni ostalih crkveni zakonodavaca, već je način proglašenja ostavljen njima, da ga oni sami odrede. Tako medjupokrajinski /plenarni/ i pokrajinski sabor odredjuje način proglašenja prema odredbi k.291. § 1 za svoje zakone, a biskupi prema odredbi k.335. § 2 za svoje zakone, dok se sinodalni zakoni proglašuju prema odredbi k.362. Redovno biskupi proglašuju svoje zakone u biskupijskom službenom glasilu.

4. Praznovanje zakona. Praznovanje zakona /vacatio legis/ je vremenski rok, koji prema odredbi zakonodavca treba proći od dana proglašenja zakona do dana, kada zakon počima obvezivati /stupa na snagu/. Svrh je praznovanja, da se zakon u medjuvremenu razglasi po zajednici i da ga podložnici mogu upoznati. Premda praznovanje ne spada na bit zakona i premda je uvedeno samo po pozitivnom pravu, ipak je vrlo korisno, naročito za opće crkvene zakone, da mogu na vrijeme doprijeti i do najudaljenijih krajeva svijeta tako, da u isti dan obvezuje sve vjernike.

Kodeks uredjuje praznovanje zakona izdanih od Sv.Stolice u drugom dijelu k.9 "zakoni izdani od Sv.Stolice stupaju na snagu tek kada prodju tri mjeseca od nadnevka, koji nosi odnosni broj Acta Apostolicae Sedis, osim kada po naravi stvari obvezuju odmah ili kada je u samom zakonu posebice i izrijekom odredjeno kraće ili dulje praznovanje". Ovaj se vremenski rok od tri mjeseca broji u smislu odredbe k.34.§ 3,1 i 2 tako, da se uzima u račun dan izdanja odnosnog broja, a rok praznovanja svršava nakon tri mjeseca uzeta prema kalendaru, na pr. neki opći zakon proglašen je u AA Sedis 15.prosinca, a stupit će na snagu prvog časa nastupa dana 15. ožujka. Ovo praznovanje vrijedi za vanjsko i za unutarnje područje te za sve zakone. Dok praznovanje traje, zakon ne obavezuje podložnike, neproizvodi svoje učinke i prijašnje pravo ne ukida, ako je izdano protiv njega.

Medjutim dva su izuzetka učinjena u ovoj odredbi:

1/ Ako zakoni po naravi stvari odmah obavezuju, a to su zakoni, koji iznose Božansko naravno ili pozitivno pravo, dogmatske istine o vjeri i ćudoredju te osude i zabrane knjiga, koje pišu o vjeri i ćudoredju.

2/ Ako je u samom zakonu posebice i izrijekom odredjeno kraće ili dulje vrijeme. To pak u posebnim slučajevima zakonodavac može po volji

odlučiti, ali ipak mora izrijekom odrediti vrijeme praznovanja.

Kodeks ne uredjuje praznovanje za zakone nižih zakonodavaca. Za njih vrijede ova pravila:

1/ Članovi medjupokrajinskih (plenarnih) i pokrajinskih sabora sami odredjuju vrijeme, kada proglašene saborske odredbe počimaju obvezivati /stupaju na snagu/ /vd k. 291 i 304 § 2/.

2/ Biskupski zakoni stupaju na snagu odmah s danom proglašenja, osim ako je drukčije odredjeno /vd k.335 § 2/.

3/ Sinodalne odredbe, ako su na sinodi proglašene, odmah i obvezuju, osim kada je izrijekom odredjeno drukčije /vd k.362/.

5. Remonstracija. Ako se dogodi, da na nekom području provedba nekog zakona Sv.Stolice radi posebnih prilika stavlja naročite poteškoće može biskup podnijeti Sv.Stolici obrazloženu molbu, kojom traži, da se takvo područje izuzme od obveze toga zakona. Ta se molba zove remonstracija /remonstratio/. Dok biskup ne dobije odgovor od Sv.Stolice, ne mora se obdržavati zakon na tom području, jer takova molba ima odgodnu snagu; ona naime za to vrijeme obustavi /suspendira/ provedbu zakona. Kada stigne odgovor, treba postupiti prema rješenju Sv.Stolice /vd Rogić 79 s; Crnica I,160 s/.

§ 5. Područni i osobni zakoni

Područni zakon /lex territorialis seu localis/ jest onaj, koji obvezuje ovisno o području ili mjestu, jer se izravno i neposredno odnosi na područje i po njemu neposredno na osobe, koje se na njem nalaze.

Osobni zakon /lex personalis/ je onaj koji se izvorno i neposredno odnosi na osobe neovisno od područja te prema tome obvezuje osobe, gdjegod se one nalazile.

Mješoviti zakon /lex mixta/ je onaj, koji je ujedno područni i osobni, u koliko na odredjenom području, za koji je izdan, obvezuje ne samo podložnike, nego takodjer i nepodložnike, t.j.osobe, koje nisu vezane uz to područje, dok borave na istom području, a podložnike toga područja obvezuje, gdjegod se oni nalazili i izvan toga područja.

Zakoni se po sebi uvijek ustanovljuju za osobe i po svojoj naravi ne moraju biti područni. Područnost naime nije bitno svojstvo zakona. Zakoni se izdaju za zajednicu, ali ona može biti i bez odredjenog područja kao na pr. kod raznih nomadskih naroda, ili često kod vjernika istočnog obreda.

Ipak zakoni su općenito stekli značaj područnosti radi vanjskih uzroka, kao što su:

1/ Područje izvršuje svoj upliv na ljudske čine, a po tome i na zakone, koji tim činima upravljaju.

2/ Zajednice su općenito vezane uz odredjeno područje sa odredjenim granicama.

3/ Nastajale bi mnoge poteškoće i neprilike te štete za crk-

venu stegu, ako bi ljudi unutar istog područja i u istim stvarima bili upravljani različnim zakonima.

Zato zakonodavac usvaja u Kodeksu u k.8 § 2 slijedeće načelo: "Ne pretpostavlja se, da je zakon osoban, nego područan, doklegod nije drugo utvrdjeno". Prema tome crkveni su zakoni samo izuzetno osobni. Svaki se pak takav zakon mora sa sigurnošću utvrditi. U slučaju sumnje mora se uzeti, da je zakon područan a ne osoban.

Ovo načelo o područnosti vrijedi za opće i za krajevne zakone.

§ 6 Unapredna krepost zakona

Zakon kao norma agendi odnosi se samo na buduće čine te se prema tome obveza zakona nužno odnosi samo na budućnost a ne na prošlost. Njegov predmet može biti samo čin, koji se ima u budućnosti izvršiti, a ne, koji je već izvršen. Zato zakon s obzirom na zakonsku obvezu nema retroaktivne /unatražnje/ kreposti. Prema tome čini, koji su se ranije desili mogu se prosudjivati samo po tadanjim zakonima, a ne po zakonima, koji su bili naknadno izdani.

Ovo načelo donosi Kodeks u k.10 :"Zakoni obvezuju unaprijed, a ne unatrag, osim kada se u njima o onomu, što je prošlo, posebice nešto propisuje".

Ipak se u nekom smislu može novi zakon odnosuiti na ranije čine i prema tome imati retroaktivnu snagu. Zakonodavac može naime novim zakonom obuhvatiti i novom zakonu podvrći učinke, koji proizlaze iz ranijih čina i uvijek još traju, ili ograničiti osobna prava onima, koja su im po ranijem zakonu pripadala. Prema tome zakon u takvim slučajevima ne dira u sam raniji čin, nego samo u učinke i posljedice, koje iz tog čina slijede i još traju / Rogić, 71 s/.

§ 7 Ništavni zakoni

1. Pojam. Zakonodavac ima vlast donositi radi općeg dobra takve zakone, po kojima se čin, koji bi po naravi stvari bio valjan, ali jer nije bio izvršen prema zakonskoj odredbi, ima smatrati pravno ništavim, a isto tako, po kojem se neka osoba, koja bi po naravi stvari valjano mogla izvršiti neke čine, ali jer ona nema svojstava, koja zakon traži, pravno je nesposobna za valjano izvršivanje odredjenih pravnih čina. Iz toga se ipak ne može zaključiti, da pozitivni zakon može kadgod odrediti ništavim onaj čin, koji naravni zakon odredjuje valjanim i da pozitivni zakon može katkad više vrijediti nego naravni zakon. Sam naime naravni zakon, već prije nego je donesen pozitivni zakon, želi zbog općeg dobra, da su neki čini podložnika, po kojima se stiču, gube i prenose neka prava, valjani ne apsolutno nego uvjetno /conditionate/, t.j.:osim ako ljudska vlast drugačije ne odredi svojim zakonima. Takve zakone na zahtjev općeg dobra zakonodavac može donositi u prilog nekih osoba i za njihovu zaštitu, da se otklone prevare, pogibli i druge neprike, na pr. u ugovo-

rima malodobnih. Tridentski sabor je izjavio, da nadležna crkvena vlast ima pravo donositi takve zakone /Ses.XXIV.De matr., can 4/ Ovakvi se zakoni nazivaju zajedničkim imenom ništavni zakoni, a ponajviše se nalaze medju zakonima o ugovorima, oporukama, ženidbi, podjeli nadarbine, usvojenju, prisegi i redovničkim zavjetima.

Zakon, koji poništáva /lex irritans/ jest onaj, koji čini djela nevaljanima, koja bi po naravi stvari inače bila valjana. Takva se djela zovu ništava /actus irriti, nulli, invalidi/. Zakon, koji izravno poništava, jest onaj, koji proglašuje neko djelo jednostavno ništavim, na pr, vd k.729 ništavom čini bilo kakvu podjelbu i isti ugovor učinjen na temelju simonije. Zakon, koji neizravno poništava, jest onaj, koji propisuje neki odredjeni oblik, u kojem se neko djelo mora obaviti, ali ako se ne obavi u tom obliku, djelo je nevaljano, na pr. k.1094 ženidbu čini nevaljanom, ako nije sklopljena u propisanom obliku.

Zakon, koji onesposobljuje /lex inhabilitans/, jest onaj, koji osobi oduzima pravnu sposobnost, koju inače ima po naravnom pravu, da obavi neke odredjene čine tako, da ti čini, ako ih ta osoba uistinu izvrši jesu nevaljani, na pr. k.1072 proglašuje nesposobnima duhovnike s višim redovima, da sklope valjanu ženidbu. Zakon, koji onesposobljuje, je vrsta zakona, koji poništava, gledom na učinak, naime na nevaljano-st nekog čina, Ipak zakon, koji poništava, izravno se dotiče čina, a zakon, koji onesposobljuje, izravno se dotiče same osobe.

Zakon, koji poništava predpostavlja čine valjane po Božanskom naravnom i pozitivnom pravu, a zakon, koji onesposobljuje, predpostavlja osobu po naravnom pravu sposobnu, da izvrši neko pravno djelo, ali je to djelo po pozitivnom ljudskom zakonu nevaljano.

2. Vrste ništavnih zakona. 1/ Obzirom na uzrok ili svrhu /ratione causae vel finis/ razlikuju se zakoni, koji jednostavno poništavaju ili onesposobljuju /leges irritantes aut inhabilitantes simpliciter/ i kazneni zakoni, koji poništavaju ili onesposobljuju /leges irritantes aut inhabilitantes poenales/.

Zakoni, koji jednostavno poništavaju ili onesposobljuju, ustanovljuju se radi promicanja općeg dobra, koje zahtjeva nevaljanost nekih čina osim ako se obdržava propisani oblik /vd.k1094/ ili koje zahtjeva obranu nekih pojedinačnih ili skupnih osoba /vd k.1530 1, 3/.

Zakoni kazneni, koji poništavaju ili onesposobljuju, izravno se ustanovljuju kao kazna za prekršaj: ili poništenjem samog čina, koji je prekršen /na pr.k.1072/ ili poništenjem kasnijeg čina, koji je moralno povezan s prekršajem /na pr. 1075, 3/. Poništavajući kazneni zakoni mogu biti 1/ prvotno kazneni i drugotno samo poništavajući,prvotno kada su naime izravno ustanovljeni kao kazna za prekršaj, drugotno pak i neizravno radi općeg dobra; 2/ prvotno poništavajući i drugotno samo kazneni, kada su ustanovljeni izravno zbog općeg dobra a uzgredno samo kao kazna za prekršaj.

2/ S obzirom na dopuštenost djelo, koje se poništava, /ratione liceitatis/ zakoni mogu biti: 1/Samo poništavajući /pure irritantes/ako

čin poništavaju, a ne zabranjuju /na pr,k.1117 § 1/; 2/ poništavajući i ujedno zabranjujući /leges irritantes prohibentes/ ako čin poništavaju i ujedno zabranjuju /na pr. zakoni, koji ustanovljuju ženidbene zapreke/. Zabrana pak može nastati: 1/ iz naravi samob čina, kada je čin nevaljano izvršen u sebi zao ili nedopušten / na pr. u predmetu sakramenata/ ili kada je takav čin naime nevaljano izvršen za druge štetan ili pogibeljan, jer je prtiv vjere, pravednosti, ljubavi /na pr. čin suca, koji tvori, da je postupak nevaljan/-; 2/ zbog izričite izjave samog zakona, koji osim ako zabrana nije nastala iz naravi čina uvijek traži, da je zakon poništavajući i ujedno zabranjujući.

3/ S obzirom na način /ratione modi/ na koji ništavni zakoni i izvršuju svoje djelovanje, može se razlikovati:

a/ Poništavanje ili onesposobljavanje late sententiae, kada sam zakon bez ikakve presude nadležnog crkvenog poglavara izravno i neposredno odredjuje, t.j. ipso facto, nevaljanost čina ili nesposobnost osobe. Poništavanje ili onesposobljenje late sententiae može biti potpuno /plena/, ako izvršeno djelo proizvodi ništavost čina ili nesposobnost osobe bez prethodne izjave/sine sententia declaratoria/ nadležnog crkv. poglavara na pr. ženidbene zapreke /vd. kk.1067 -1080/. U ostalim se slučajevima traži izjava /sent.declaratoria/ nadležnog crkv. poglavara, kojom se službeno utvrdjuje, da je zbog manjka bitnih zakonski uslova neki čin pravno nevaljan ili osoba pravno nesposobna. Unatoč te izjave takav zakon proizvodi učinak nevaljanosti čina ili nesposobnosti osobe odmah od časa, kada je čin izvršen, jer sam zakon poništava čin, a ne naknadna presuda / dakle ipso facto/ a nadležni crkv. poglavar izjavljuje samo o učinku zakona.

b/ Poništavanje ili onesposobljavanje ferendae sentetiae, kada je zakonom odredjeno, da je potrebna sententia judicis condemnatoria. Prije nego se ovakva presuda izda čin treba smatrati valjanim.

3. Kodeksova odredba. Da se otkloni bilo kakova sumnja, zakonodavac je donio u k.11 jasan propis :"Samo se za one zakone uzima, da čin proglašuju ništavim ili osobu nesposobnim, u kojima je to izrijekom ili istoznačno odredjeno. Prema tome svi zakoni, koji nešto zabranjuju nisu tim samim ništavni zakoni. Što više ovdje nema mjesta predpostavci za ništavost, već to mora biti izrijekom ili istoznačno odredjeno u svakom pojedinom zakonu, da je čin ništav ili osoba da je pravno nesposobna.

Izrijekom /expresse/ je ništavost odredjena u kk.1117 1,2294 § 1 i.t.d., a istoznačno/aequivalenter/ na pr. u kk.116, 150 1 i t.d.

Izrazi: nequit, non potest, excluditur, debet, necesse est, necesarium est, requiritur, ne smatraju se po sebi istoznačnim za ništavost i ona ne mora postojati.

§ (8) Nosilac crkvenog zakona

Kodeks u kan. 12,13,14 radi o nosiocu /subjektu/ crkv. zakona i to k.12 odredjuje općenito nosipca crkv. zakona, k.13 odredjuje posebi

ce nosioca općih i krajevnih zakona i k.14 odredjuje, kako su stranci i beskućnici podvrgnuti crkv, zakonima.

1. Općenito. Kodeks u k.12 odredjuje, da "zakoni čisto crkveni ne obvezuju one, koji nisu kršteni, pa niti krštene, ako nemaju dovoljne upotrebe razuma, niti one, koji još nisu navršili 7. god. života, iako imaju porabu razuma, osim kada je u zakonu izrijekom drukčije odredjeno".

U ovoj se odredbi ne radi o božanskom naravnom i pozitivnom pravu, kojem su jednako podvrgnuti svi ljudi, jer je Bog gospodar sviju, već se radi o čisto crkvenim zakonima, t.j. o onim zakonima, koje izdaje nadležni crkv. poglavar, i pita se, tko je sve podvrgnut tim crkv. zakonima ili drugim riječima, tko je sve nosilac crkv. zakona. Za to se traže tri temeljna uvjeta: 1/ valjano krštenje, 2/ upotreba razuma i 3/ navršena sedma god. života.

1/ Prvi je uvjet valjano krštenje. Taj se uvjet traži po Božanskom pozitivnom pravu. Razlog je očit, zbog kojeg nekršteni nisu nosioci crkv. zakona. Naime crkv. zakon može obvezivati samo članove Crkve. Članom se pak Crkve postaje samo i jedino po valjanom krštenju prema načelu iznesenom u k.87 "baptismate homo constituitur in Ecclesia Christi persona".

Razlikuje se trostruko krštenje i to krštenje vodom, želje i krvi. Samo krštenje vodom jest sakramenta Novoga Zavjeta i samo po tom krštenju i to valjanom postaje se članom Crkve te prema tome i nosiocem prava i dužnosti u Crkvi, u koliko glede prava ne postoji zapreka, koja sprečava svezu crkv. jedinstva, ili crkv. kaznene zabrane /cenzure/ /vd.k. 87/. Prema tome su crkv. zakonima vezani otpadnici, krivovjerci i raskolnici, ako su valjano kršteni, osim kada ih zakon u iznimnim slučajevima izrijekom izuzima.

2/ Daljnji je uvjet upotreba razuma. Taj se uvjet traži po nar. pravu. Prema tome crkv. zakonima nisu podvrgnuti: a/ djeca /infantes/, jer još nisu došli do upotrebe razuma i 2/ trajno ludi /amentes/ t.j. takvi, koji su od rodjenja ludi ili su kasnije pali u trajno ludilo. Ovi svi nemaju upotrebe razuma.

Koji su uzgred i na vrijeme lišeni upotrebe razuma, kao na pr. pijani /in statu pijanstva/, koji spavaju ili bulazne, u groznici/ i sl. radicaliter et habitualiter jesu i ostaju podvrgnuti crkv. zakonima, ali actualiter, u vrijeme kada su lišeni upotrebe razuma ispričani su od njihovog obdržavanja.

3/ Treći je uvjet navršena sedma god. života, premda su postigli upotrebu razuma. Taj se uvjet traži po crkv, pravu. Da je netko navršio sedam god. života to se vrijeme računa u smislu odredbe k.34 § 3, 1 i 3. Prema odredbi k. 88 § 3 " nedorasli prije navršene sedme god. života naziva sexdjetetom ili mališanom i uzima se da nije pri razumu". Protiv ove odredbe, kada "je u zakonu izrijekom odredjeno" djeca, koja imaju upotrebu razuma prije navršene sedme god. života mogu biti podvrgnuta crkv. zakonima, kao na pr. kk.745 § 2,2 i 752, zatim k.906, 859 § 1 854 § 2, i 940. Treba ujedno naglasiti, da su ovi propisi odredjivanje božanskog prava.

Prema tome djeca poslije navršene 7,god.života obvezana su crkv. zakonima, osim kada je u zakonu izrijekom drukčije odredjeno. Naime prema k. 88 § 3 "nedorasli...pošto navrši sedmu god. života, pretpostavlja se,da ima upotrebu razuma". Ako pak protiv ove pretpostavke dijete nakon navršene 7.god.života nije uistinu /de facto/ steklo upotrebu razuma, nije obvezano crkv. zakonima, pošto mu manjka uvjet naravnog prava. Što više, dovoljno je, da dijete nije obvezano crkv, zakonima teška i vjerojatna sumnja, da li je ono doista došlo do upotrebe razuma, jer lex incerta nequit inducere obligationem certam.

Koji pak nakon navršene sedme god. života imaju upotrebu razuma, obvezatni su na pr. zakonom slušati sv.Misu na nedjelje i zapovijedane blagdane, nemrsom i t.d. i svim crkvenim zakonima, osim kada su izrijekom izuzeti od prava.

2. Posebice uzeto. 1/ Nosioci općih crkvenih zakona. Kodeks propisuje uk.13 § 1 "opći zakoni obvezuju na svakom mjestu sve one, za koje su izdani". Opći zakoni su oni, koji su izdani za čitavo područje Crkve. Ovi zakoni, jer nisu stegnuti i omedjeni granicama područja /za čitavo područje Crkve/ mogu se usporediti s osobnim zakonima, koji su na snazi te vrijede uvijek i svagdje. Kodeks izjavljuje, da opći osobni zakoni obvezuju na svakom mjestu, a općipodručni samo u granicama područja, u kojem se prema odredbi zakona obveza ima izvršiti. Drugim riječima, ovim su zakonima obvezani svi vjernici ako su izdani bez razlike za sve vjernike. Ali može biti obvezana samo neka vrst osoba, ako je opći zakon samo za njih izdan. Podložnici, za koje su zakoni izdani, odredjeni su riječima ili predmetom zakona.

2/ Nosioci krajevnih zakona. Kodeks propisuje u k.13 § 2 "zakonima, koji su izdani za posebne krajeve podvrgnuti su svi oni, za koje su izdani i koji ondje imaju pravo ili nepravo prebivalište i ujedno stvarno tamo borave uz obdržavanje propisa k.14 ". Prema tomu propisu vezani su krajevnim zakonima oni, kod kojih se ostvare slijedeća tri uvjeta:

1/ da se radi o onima, za koje su takovi zakoni izdani;
2/ da ti imaju na odnosnom području pravo ili nepravo prebivalište i
3/ da ti na tom području zaista borave.

Ovo vrijedi samo za krajevne područne zakone, jer krajevni osobni zakoni obvezuju podložnike jednog područja i onda, kad se nalaze i izvan njega.

3/ Stranci kao nosioci krajevnih zakona. Stranac /peregrinus/ jest ona osoba, koja se nalazi izvan svoga pravog ili nepravog prebivališta /vd k.91/. Obveza pak stranaca može se dvostruko promatrati : s obzirom na zakone vlastitog područja, iz kojega su upravo otsutni, i s obzirom na zakone onoga područja na kojem se ovog časa nalaze. Prema tome za strance se pita: 1/ da li su vezani krajevnim zakonima svoga područja, kada se nalaze izvan njega, 2/ da li su vezani krajevnim zakonima onoga područja, u kojem borave kao stranci i 3/ da li su vezani općim zakonima i kojim. O svemu tome donosi propis k.14 § 1.

1/ Stranci nisu vezani krajevnim zakonima njihovoga područja, kada se u njemu ne nalaze, i to s razloga, jer nedostaje uvjet aktualnog boravka u njemu. Medjutim postoje iznimke i to slijedeće:

a/ Osim kada neobdržavanje povlači za sobom štetovanje na vlastitom području. Za takve zakone može se reći, da su područni s obziron na njihove obdržavanje, ali da su osobni s obzirom na njihovu obavezu, na pr. zakon o rezidenciji / vd k.465 § 1/

b/ ili su zakoni osobni /vd k.14 § 1/.

2/ Stranci nisu vezani krajevnim zakonima onoga područja, u kojem se upravo nalaze, jer nisu podložnici toga područja, na kojem se nalaze kao stranci, u slijedećim slučajevima:

a/ Kada se radi o zakonima, koji se odnose na javni red. To su pak oni zakoni, čija je unutarnja izravna i neposredna svrha očuvanje javnog reda u društvu, a njihovo je obdržavanje nužno, da se ne pomuti društveni poredak te ih zato moraju obdržavati svi na tom području pa i stranci, da zajednica ne bi trpjela kakovu štetu.

Bez svake sumnje odnose se na javni red po svojoj naravi a/zakoni, koji odredjuju izvršenje javne vlasti i uredjuju javne dužnost na pr.zakoni o pravima i dužnostima župnika; b/ zakoni, kojima se izravno upravlja izvanji poredak, na pr. na procesijama /vd k.1295/, c/svi zakoni čije kršenje je prigoda za sablazan, na pr. zakoni, koji treba da štite duhovnike u smislu kk. 133,138, 139, 140, 142.

Kad se radi o zakonima, koji su izdani upravo za strance.

b/ Kada se radi o zakonima, koji se odnose na oblike u kojima se moraju izvršiti pravni čini prema starom pravilu: locus regit actum. To su oni zakoni, koji se odnose na oblik ugovora / vd k.1521/,oporuke /vd k.1301 2/, na sudu i u svim ostalim činima, za koji je propisan krajevnim pravom odredjeni oblik /vd k. 14 § 1,2/.

3/ Stranci su obvezani općim zakonima, kada obavezuju na području, na kojem borave kao stranci iako na njihovom vlastitom području nisu na snazi. Nisu vezani onim općim zakonima, kada su na snazi u mjestu, u kojem se kao stranci nalaze /vd.k. 14 § 1,3/.

4/ Beskućnici kao nosioci crkvenih zakona. Beskućnik /vagus/ jest ona osoba koja nigdje nema ni pravog ni nepravog prebivališta /vd k.91/.

Beskućnici su vezani zakonima i općim i krajevnim, koji su na snazi u mjestu, u kojem se nalazi / vd k.14 § 2/.

§ 9 Uzroci, koji oslobadjaju od obaveze zakona

Postoje uzroci, koji u pojedinim slučajevima ispričavaju ili oslobadjaju od obaveze zakona, premda ti zakoni ostaju i dalje na snazi, a osobe ostaju dalje nosiocima tih zakona. Tri su takva uzroka i to: dvojba, neznanje i zabluda te nemoć.

1. - Dvojba

1.- Pojam i razdioba. Dvojba /dubium/ jest neizvjesnost izmedju dva

oprečna mišljenja, Ona nastaje, kada čovjek nema o nekom predmetu pravog odre-

Bilješka : Dubium est suspensio mentis assensus inter duas propositiones contradictorias; Cicognani - Staffa I, pag.236/.

djenoga pojma i tako dolazi do oprečnih mišljenja. Razum je u neizvjesnosti i ne pristaje ni uz koje mišljenje.

Dvojbu možemo promatrati s različitih stanovišta i prema tome je razlikovati.

1/ Gledom na nosioca zakona dvojba je negativna i pozitivna. Negativna /dubium negativum/ je ona, kada nema razloga ni za ni protiv nekog mišljenja. Pozitivna /dubium positivum/ jest onda, kada ima stvarnih i opravdanih razloga za jedno i drugo oprečno mišljenje.

Pozitivna dvojba može biti u užem smislu i širem. U užem smislu dvojba /dubium strictum/ je onda, kada osoba ne stvara nikakvoga suda, jer su njezini razlozi za i protiv gotovo jednaki. U širem smislu /dub. latum/ jest, kad osoba ima za jedno mišljenje stvranijih i opravdanijih razloga nego za drugo oprečno mišljenje, ali ipak drži, da bi i drugo mišljenje moglo imati pravo.

2/ Gledom na predmet, na koji se dvojba odnosi, ona je pravna ili činjenična. Pravna dvojba /dub.juris/ je onda, kad se ona odnosi na sam zakon, a činjenična dvojba /dub.facti/, kada se boji, da je o danom slučaju postojala činjenica na koju se zakon odnosi.

3/ Dvojba može biti objektivna i subjektivna. Objektivna dvojba /dub. objectivum/ jest, kada pravna ili činjenična dvojba uistinu ima stvarnog temelja. Subjektivna dvojba /dub.subjectivum/ jest, kada pravna ili činjenična dvojba nema stvarnog temelja.

2.- Dvojba u odredbi k.15. U ovom je kanonu govor o pozitivnoj i objektivnoj dvojbi bila ona pravna ili činjenična. Negativna i subjektivna dvojba ne dolazi uopće u obzir ni gledom na zakon ni gledom na činjenicu. Zatim u ovoj se odredbi radi samo o dvojbi, koja se odnosi na crkvene zakone, a ne o dvojbi, koja se odnosi na božanske zakone ili na tvar ili oblik Otajstava.

3.- Pravna dvojba. Pravna dvojba može se odnositi u vezi s nekim zakonom na njegovu opstojnost, na pr. dvoji se, je li proglašen, ukinut, zamjenjen drugim zakonom, da li je u protivnosti s drugim zakonom, koji govori o istom predmetu i slično ili se može odnositi na smisao zakona, na pr. dvoji se, da li zakon nešto naredjuje ili zabranjuje , da li obavezuje pod kaznu ili bez kazne, da li je kazna popravna ili odmazdna i sl.

Praktično možemo smatrati objektivno pravno dvojbenim one crkvene zakone u čijem se tumačenju kanonisti i drugi crkveni naučitelji razilaze. Ne obične osobe nego stručnjaci. Da pak u životu ne bude poteškoća u primjeni takovih zakona, Kodeks odredjuje, da "u slučaju pravne dvojbe zakoni, ma bili i takvi, koji čin proglašuju ništavim ili osobu nesposobnom ne vežu" /vd k.15 početak/. Ima ih se smatrati kao da ne postoje. Razlog za ovu odredbu je taj, ako potčinjeni ne može znati što

zakonodavac zapravo propisuje svojim zakonom, onda ga takav zakon ne može ni obvezivati, jer "lex incerta nequit inducere obligationem certam".

Kako se vidi, Kodeks izrijekom proteže ovu odredbu i na crkvene ništavne zakone /leges irritantes et inhabilitantes/. Prema tomu u slučaju pravne dvojbe smetnja, koja čin proglašuje ništavim ili osobu nesposobnom, prestaje / ne obvezuje/ tako, da se čin može valjano i dopušteno izvršiti.

4.- Činjenična dvojba. Činjenična dvojba, kako je već rečeno je ona, koja se odnosi na sam čin ili na samu stvar, koja je zakonom propisana, na pr. zakonom je uredjeno, da vjenčanju izmedju katolika i krštene nekatolikinje stoji na putu ženidbena zabrana nmješovite vjeroispovjesti, a izmedju katolika i nekrštene osobe ženidbena zapreka različitosti bogoštovlja; zakoni su u tome jasni, Ali nije sigurno u ovom slučaju, da li je nekatolikinja valjano krštena. U tom se činu, naime njezinom valjanom krštenju dvoji, i to je činjenična dvojba. U takom se slučaju ne zna, koji bi propis trebalo primjeniti u podjeli oprosta.

Slučajevi činjenične dvojbe dolaze u životu češće nego slučajevi pravne dvojbe. Kako se takve poteškoće i neprilike mogu što bolje i riješiti, to uredjuje Kodeks svojom odredbom da " u slučaju činjenične dvojbe može ordinarij od zakona, ma bili i takvi, koji čin proglašuju ništavim ili osobu nesposobnom, podijeliti oprost, ali samo ako se radi o zakonima od kojih Rimski Prvosvećenik običaje davati oprost"/vd k. 15 konac/ tako na pr. ako sklapanje ženidbe priječi zapreka krvnog srod-

---

Bilješka: U pravu se pod imenom ordinarija razumjevaju, ako koji od njih nije izrijekom izuzet, osim Rimskog Prvosvećenika, za svoje područje svaki sjedišni Biskup, samosvojni Opat il Prelat, njihov Glavni Namjesnik apostolski upravljatelj, Vikar i Prefekt, isto tako oni, koji onda, kada rečenih nema po odredbi zakona ili prema odobrenim ustanovama privremeno preuzimaju upravljanje; a za svoje potčinjene viši poglavari u izuzetnim redovničkim družbama duhovničkog značaja /vd k. 198 §1/. Pod imenom višiih poglavara dolaze Opat primas, Opat i Poglavar monaške družbe, Opat samostalnog samostana, iako pripada monaškoj družbi, vrhovni i pokrajinski poglavar reda, njihovi namjesnici i drugi koji imaju vlast sličnu vlasti pokrajinskih poglavara /vd k.488,8/.

---

stva, a ne može se ustanoviti, u kojem je koljenu pobočne loze /dvoji se činjenična dvojba/, Ordinarij može na temelju ove odredbe podijeliti oprost i ženidba je valjano sklopljena, iako se kasnije uspostavi, da nije mogao po drugim ovlaštenjima podijeliti oprost, jer su stranke u krvnom srodstvu u drugom koljenu jednake pobočne loze.

Prema ovoj odredbi Ordinarij ne može podijeliti oprost od svih crkvenih zakona, nego samo od onih, od kojih Papa običaje dati oprost. Medjutim Papa ne običaje davati oprost od nekih crkvenih zakona, koji su od naročite važnosti za opće dobro Crkve i vjernika. Tako ne običava podijeliti oprost za sklapanje ženidbe od svećeništva, tazbine u prvom koljenu izravne loze, kada je ženidba bila izvršena /isp. k.1043/ i od

javnog i notornog zločina supruškog ubojstva /isp. k.1o75, 3/.

2.- Neznanje i zabluda

1.- Pojam i razdioba. Može se dogoditi, da je kojem vjerniku nepoznat zakon i nakon njegovog proglašenja, te on nešto učini, što je protiv tog zakona. Ili se može dogoditi, da mu je nepoznata činjenica, na koju treba primjeniti neki odredjeni zakon. Takva nepoznatost zakona ili činjenice može biti radi neznanja ili zablude.

I. Neznanje /ignorantia/ jest pomanjkanje potrebitoga znanja /carentia stientiae debitae/. Osoba ne pozna stvar, koju bi trebala poznavati. Ona u neznanju nema uopće potrebitog pojma o toj stvari. Ovo je neznanje u svom pravom značenju i o nemu će zapravo biti govor u daljnjem razlaganju, a razlikuje se od nepoznavanja/insctientia seu nescientia, koje je pomanjkanje znanja, ali kojeg osoba ne mora imati /carentia scientiae in debitae/, Neznanje je nešto trajno i ne razlikuje se od nepažnje, koja je nešto trenutno. Nepažnja / inadvertentia/ naime jest pomanjkanje potrebite pažnje, koja prouzrokuje u danom času otsutnost znanja o nekoj stvari, koje znanje osoba inače posjeduje.

Postoji više vrsti neznanja.

1/Gledom na subj./ratione subjecti/ neznanje je nesavladivo /ignorantia invincibilis/ i savladivo /ign.vincibilis/.

Nesavladivo neznanje jest ono, koje se ne može ukloniti.Fizički nesavladivo neznanje jest, kada ga se uopće ni na koji način ne može ukloniti. Moralno nesavladivo neznanje jest, ako ga se u danom slučaju ne može ukloniti s redovno upotrebljenom brigom u običnim prilikama. Redovna briga ne zahtjeva, da se upotrijebe sva moguća sredstva za uklanjanje neznanja, nego se više manje traži ona briga, koja se upotrebljava u običnim prilikama, t.j. kakvu brigu upotrebljavaju ozbiljni ljudi pri ozbiljnom poslu. Kad se radi o nesavladivom neznanju, obično se ne traži, osim ako je drukčije izrijekom rečeno, fizički nesavladivo neznanje,nego je dovoljno moralno nesavladivo neznanje. Fizičko ili moralno nesavladivo neznanje je bez krivnje /inculpabilis/.

Savladivo neznanje jest ono, koje se može redovnom brigom ukloniti. Takovo neznanje u vezi sa njegovim uklanjanjem skopčano je s krivnjom /culpabilis/. Prema brizi, kakova se ulaže, da se neznanje ukloni, mjeri se veličina krivnje /culpa/.

Prema većoj ili manjoj ubrojivosti krivnje pri uklanjanju savladivog neznanja ono se razlikuje dalje:

a/ Lako savladivo neznanje/simpliciter vincibilis ignorantia/ jest, kada se upotrijebi neka briga, da se ukloni ovo neznanje ali nedovoljna.

b/Posve nemarno neznanje /ignorantia crassa seu supina/ jest, ona koja nastaje radi potpune nebrige za potrebitim znanjem ili radi potpunog nemara za njegovo uklanjanje.

c/ Afektirano neznanje /ignorantia affectata/, jest kada se

svijesno i izričito pripušta neznanje o nečem, što bi imače trebao znati, s nakanom, da se lakše krši zakon.

2/ Gledom na predmet /ratione objecti/ neznanje je pravno ili činjenično.

Pravno neznanje /ignoranti a juris/ jest ono, koje se odnosi na sam zakon, na njegovo postojanje i na njegovu narav. Činjenično neznanje /ignorantia facti/ jest pomanjkanje potrebitog znanja o činjenici ili osobi, na koju se primjenjuje odredjeni zakon, Neznanje kazne /ign. poenae/ jest ono, koje se odnosi na kaznenu prinudu protiv nekog kriviČnog djela.

Činjenično neznanje može se odnositi a/ na vlastiti čin /circa factum proprium/ t.j. na djelovanje po samom neznalici počinjeno ili propušteno ili dozvoljeno ili zabranjeno ili naloženo; b/ na tudji čin /circa factum alienum/ t.j. koji obavi netko drugi.

Neki pak čin, prema odredbi k. 2197 danoj za krivično djelo, može biti javni, notoran pompravu i notoran po činjenici. On je 1/javni /factum publicum / ako je već razglašen ili je izvršen odnosno nalazi se u takvim prilikama, da se razborito može i mora držati, da će se lako razglasiti; 2/ notoran po pravu /factum notorium notorietate juris/, pošto je izrečena presuda od strane nadležnog suca, koja je zadobila pravnu moć odnosno pošto je počinitelj krivično djelo priznao u sudu prema odredbi k, 1750; 3/ notorni po činjenici /factum notorium notorietate facti/ ako je javno poznat i počinjen u takvim prilikama, da se ne može nikakvim prikrivanjem sakriti; 4/ skroviti /factum occultum/ ako nije javni /isp. k.2197/.

3/ Gledom na voljni čin /ratione actus voluntatis/ neznanje je prethodno, popratno i nadošlo.

Prethodno neznanje /ign.antecedens/ je ono, koje je u osobi prije svakog voljnog čina i uzrok je voljnom djelovanju; na pr. kad bi netko poznavao zakon, ne bi protiv njega radio, ali jer ga nije poznavao, svojim ga je činom prekršio.

Popratno neznanje /ign.cocomitans/ je ono, koje postoji u osobi prije voljnog čina, ali se razlikuje od prethodnog neznanja time, što ovo ne daje uzrok djelovanju, odnosno ne utječe na djelovanje, na pr. ako bi netko poznavao zakon, ipak bi protiv njega radio.

Nadošlo neznanje /ign.conequens/ je ono, koje nastaje iz nekog čina volje, koja izravno ili neizravno želi ostati u tom neznanju. Ovo je neznanje hotimično ili voljno, savladivo i bit će s krivnjom, ako postoji obveza, da ga se ukloni.

II. Zabluda /error/ je krivi sud o nekoj stvari /falsum judicium de aliqua re/. Izrečeni naime pojam o nekom predmetu ne odgovara njegovoj stvarnosti. Moglo bi se reći, da je zabluda neznanje, kojemu je još pridana kriva tvrdnja. Ali ipak razlika je izmedju neznanja i zablude u tome, što neznanje označuje ne imati uopće pojma o nekoj stvari, a zabluda označuje imati o toj stvari krivi pojam.

Zabluda može biti bitna i nebitna,

Bitna zabluda /error substantialis/ je ona, koja se odnosi na samu bit stvari, čina ili zakona. Nebitna zabluda /error accidentalis/ je ona, koja se odnosi na njihovu nebitnost.

Zatim zabluda može biti nesavladiva i savladiva, pravna i činjenič na, prethodna, popratna i nadošla, te što je o tome rečeno za neznanje, treba primjeniti i na zabludu.

2.- Pravno neznanje. - 1/ Kodeks propisuje, da "nikakvo neznanje takvih zakona, koji proglašuju čin ništavim ili osobu nesposobnom, ne diže njihovu obvezatnost, osim kada je izrekom odredjeno drugačije" /vd k.16 § 1/. Prema ovoj odredbi bilo koji čin izvršen iz neznanja, pravnog ili činjeničnog, savladivog ili nesavladivog, s krivnjom ili bez krivnje, iz zablude ili iz nepažnje, protiv propisa takvih zakona, ništav je, jer ga neznanje ne ispričava od obvezatnosti. To je pak isto, kao da je takav čin izvršen sa znanjem. Razlog je tome, što nadležna crkvena vlast može odrediti uvjete ili pravne elemente uz neki čin i kada se ovi ispune pri izvršenju toga čina on tada pravno postoji. U protivnom slučaju čin je pravno ništav. Ako se dakle pri izvršenju takvog čina izostavi zakonom postavljeni uvjet, koji se t raži za valjanost, čin tada pravno ne postoji. Manjak pak znanja ili volje ili krivnja kod počinjenoga ne može ukrijepiti manjak pravnog postojanja /bivstvovanja/ toga čina /isp. Skripta str. 24, § 7/.

Obvezatnost se nekog ništavog zakona, prema ovoj kanonskoj odredbi, zbog neznanja diže samo onda, kada je to izrijekom odredjeno u njemu po samom zakonodavcu. Po tim izričitim riječima sam zakonodavac želi, da ništavi zakoni ne obvezuju zbog neznanja. Tako na pr. Crkva nadomješta zbog opće zablude poglavarsku vlast, koju je izvršila osoba,koja ne zna, da takve vlasti nema /vd. k. 209/; ili ako odriješi od kaznene zabrane ispovjednik, koji ne zna za pridržaj, odrješenje je od zabrane valjano pod uvjetom, da se ne radi o kaznenoj zabrani sudačkoj ili na sasvim posebni način pridržanoj Apostolskoj Stolici /vd k. 2247 § 3/.

Načelo ove odredbe, naime da ništavi zakoni obvezuju i one, koji su u bilo kakvom neznanju o njima, primjenjeno je također kod nepravilnosti i smetnji za sv. redjenje. Prema tome neznanje nepravilnosti, bilo iz prekršaja ili nedostatka, kao i smetnja ne oslobadja od njih /vd k. 988/.

2/ Gledom na ostale zakone " neznanje ili zabluda što se odnosi na bilo koji zakon bilo na kaznu, u pravilu se ne pretpostavlja"/vd k 16 § 2/. Prema ovoj odredbi pravno neznanje u pravilu se ne predpostavlja, ako se radi o neznanju ili o zabludi, što se odnose na crkveno pravo t.j.na zakon ili samo na kaznu /circa legem aut poenam/. Razlog je taj, što se zakon,propisno oglašen,mora poznavati nakon što je prošlo njegovo zakonito praznovanje. Onaj naime, koji je obvezan na svrhu, obvezan je i na sredstva, bez kojih se ne može postići svrha. Tako i zakon da obvezuje na svoje obdržavanje, nužno je vezan na njegovo poznavanje.Zbog toga se njegovo poznavanje predpostavlja poslije proglašenja i praznovanja. Ipak se prema prihvaćenoj crkvenopravnoj nauci, pravno neznanje

predpostavlja ili barem lakše pripušta kod sviju, kada pravo nije posve jasno, nego je nejasno i podvrgnuto je raspravljanjima kanonista, te kod malodobnih, neukih i ženskih.

3.- Činjenično neznanje. Činjenišno neznanje u pravilu se ne predpostavlja o vlastitom činu /circa factum proprium - vd k.16 § 2/. Nitko naime razborit ne će držati, da ne zna za čin, koji je sam sa znanjem učinio. Jedino ako je takav čin vrlo odavno počinjen i nije od velike važnosti ili premda nije odavno počinjen, ali je nejasan i vrlo male važnosti, ili je počinjen od osobe, koja je zaokupljena sa vrlo mnogo poslova i slično, tada se zaboravnost razborito može predpostavljati.

Isto tako činjenično neznanje u pravilu se ne predpostavlja o tudjem činu javnom ili notornom /circa factum alienum publicum vel notorium - vd k. 16 § 2/ i to notornom bilo po pravu bilo po činjenici /notorietate juris sive notorietate facti/, jer je takav čin poznat svima ili gotovo svima te svatko za njega može saznati.

Konačno činjenično neznanje u pravilu se ne predpostavlja o tudjem činu, za koji se mora znati po dužnosti /po službi - ex officio/. Tako na pr. kada izbornici biraju nekoga, moraju znati, kakve sposobnosti ima. Ako izaberu nesposobnoga /inidoneum/, pretpostavlja se da su znali za njegovu nesposobnost. " Non potest esse pastoris excusatio, si lupus oves comedat et pastor nesciat".

Naprotiv neznanje ili zabluda se pretpostavlja i ne mora se dokazivati, ako se odnose na tudji notorni čin /circa factum alienum non notorium/, dok se protivno ne dokaže /vd k. 16 § 2/. Ipak se neznanje takvoga čina može dokazati, i kada se dokaže, pretpostavka mora pasti pred istinom.

4. - Kako je naprijed navedeno pravno neznanje i činjenično neznanje vlastitog čina ili javnog odnosno notornog tudjeg čina ili tudjeg čina, za koji se mora znati po dužnosti, ne pretpostavljaju se. Stoga da se opravda neki čin, za koji se tvrdi da je počinjen iz neznanja i bez krivnje,u ovim slučajevima treba dokazati, da je neznanje uistinu postojalo i da je bez krivnje u onoj mjeri, koja se po pravu traži za ispriku. Ako se pak neznanje propisno ne dokaže, iako je možda postojalo, na vanjskopravnom području smatra se, kao da neznanje nije postojalo.

5. - Neznanje, koje zaista postoji ili koje samo pravo pretpostavlja, ili koje je propisno dokazano, može na različite načine ispričati od zakona, koji samo nalažu ili zabranjuju , i od kaznenih zakona.

U zakonima koji samo nalažu ili zabranjuju, gledom na neznanje zakona kan. 2202 § 1 odredjuje, da "prekršaju zakona, koji nekomu nije poznat, nema nikakve ubrojivosti, ako neznanje nije bilo skrivljeno; inače se ubrojivost umanjuje više ili manje prema tomu, koliko je krivnje na samom neznanju." Dakle nesavladivo neznanje, koje je prethodno ili popratno, ispričava od obveze i od prekršaja zakona, jer oduzima privolu, a prema tome i krivnju. Savladivo neznanje, koje je skrivljeno, ne ispričava od prekršaja zakona, jer takvo neznanje ne oduzima privolu, i manjak poznavanja zakona ubraja se onomu, koji ga zanemari upoznati. Ipak savladivo neznanje umanjuje krivnju, ukoliko je manja nemarnost u

otklanjanju neznanja. Dakle većma ispričava lako savladivo neznanje, nego posve nemarno neznanje /ignorantia cassa vel supina/, a afektirano neznanje nikako ne ispričava.

U zakonima, koji samo nalažu ili zabranjuju, gledom na neznanje čina, koji netko treba znati vrijede načela o neznanju zakona.

U kaznenim zakonima neznanje /ili zabluda ili nepažnja/ , bilo zakona ili kazne ili čina, koje ispričava od svake ili od teške kaznene ubrojivosti ili krivnje ispričava od svake kazne, bilo da se radi o kazni unaprijed izrečenoj ili o kazni izreci pripuštenoj /vd. k. 2219 § 2/. Teže skrivljeno neznanje bilo zakona ili kazne:

1/ ako je jednostavno, t.j.niti afektirano niti posve nemarno, ispričava od unaprijed izrečenih popravnih kazna odnosno kaznenih zabrana, ali ne od unaprijed izrečenih odmaznih kazna /vd k. 2229 § 3, 1/ niti od kazna izreci pripuštenih bilo popravnih ili odmaznih;

2/ ako je neznanje posve nemarno, ispričava od unaprijed izrečenih kazna, ako zakon rabi riječi: tko bi se drznuo, usudio hotimično, namjerno, lakomisleno, promišljeno učinio ili druge slične, koje iziskuju punu spoznaju i pristanak /vd k.2229 § 2/. Posve nemarno neznanje ne ispričava ni od koje kazne, koja nema tih riječi, bilo unaprijed izrečene /vd k. 2229 § 3, 1/ ili izreci prepuštene /vd k.2229 § 4 i k. 2218 § 2/;

3/ ako je afektirano neznanje, bilo zakona ili samo kazne, ne ispričava ni od koje kazne, bilo unaprijed izrečene /vd k.2229 § 1/ ili izreci pripuštene /vd k.2218 § 2/.

3. Nemogućnost

1. - Pojam. Nemogućnost /impotentia/ je nesposobnost potčinjenoga, da izvrši zakon /incapacitas subditi ad legem implendam; Merkelbach, Summa Th.M. I, p. 324/. Do takve se nemogućnosti dolazi zbog različitih poteškoća. Prema tim poteškoćama nemogućnost može biti fizička /impotentia physica/ i moralna /impotentia moralis/.

Fizička nemogućnost nastaje onda kada zbog pomanjkanja fizičke snage nije nikako moguće izvršiti zakon. Fizička nemogućnost prelazi svaku ljudsku silu. Tako na pr. potčinjeni nema fizičkih sila,slobode i sredstava /bolesnik prikovan uz krevet, zatvorenik u zatvoru i sl/ i uslijed toga nikako ne može udovoljiti odredbi zakona.

Moralna nemogućnost nastaje onda kada se zakon ne može izvršiti bez teškog straha ili bez pogibli velike štete ili poteškoće, tjelesne ili duhovne, što je pripadno /per accidens/ u vezi s obdržavanjem zakona. Tako na pr. ako bolesnik obdržava zakon posta, a to mu škodi zdravlju.

2. - Kako nemogućnost oslobadja. 1/Fizička nemogućnost oslobadja od obveze zakona po naravnom pravu, jer "nemo potest ad impossibile obligari" (Reg. J. 6 in VI°/.

2/ Moralna nemogućnost nikada ne oslobadja od negativnih obveza naravnog zakona, a niti od pozitivnih obveza naravnoga i pozitivnoga Bož-jega zakona, ako je čin na štetu općega dobra ili na štetu duševnoga

dobra bližnjega ili na štetu Boga, vjere ili Crkve. Takvi se zakoni moraju u svakom slučaju izvršivati, pa makar uz najveće poteškoće i žrtve.

Ali ostali zakoni redovno ne traže herojske čine za njihovo izvršenje. Zato kad postoji moralna nemogućnost, tada ona u pravilu oslobadja od obaveze takvog zakona, jer on treba da sadržava takvu obvezu, koju je moralno moguće izvršiti. Kolika i kakva se moralna nemogućnost traži da oslobadja od obveze, to treba procjeniti prema važnosti zakona, prema svojstvima osoba i prema okolnostima mjesta i vremena. Svakako moralna nemogućnost mora biti razmjerna prema zakonu, koji obvezuje. Što je zakon važniji za to se traži veća nemogućnost, da se može osloboditi od obveze zakona.

3.- Nemogućnost izvršenja dvaju različnih zakona. Ako nemogućnost izvršenja zakona proizlazi iz toga, što u isto vrijeme obvezuju dva različna zakona, onda treba primjeniti načelo, da u izvršivanju obveze važniji zakon ima prednost pred manje važnim.

4.- Svojevoljno postavljanje uzroka. Smije li se svojevoljno postaviti uzrok, koji će osloboditi od obveze zakona? Izravno /directe/ nije slobodno postaviti uzrok, koji bilo izbliza bilo iz daleka priječi obdržavanje zakona, Neizravno /idirecte/ nije slobodno postaviti uzrok, koji izbliza priječi obdržavanje zakona bez opravdana razloga, koji treba biti razmjerno teški prema težini zakona koga se krši, ali je slobodno postaviti uzrok bez ikava ograničenja, koji izdaleka priječi obdržavanje zakona.

§ 10 Tumačenje zakona

1.- Pojam. Zakonodavcu je jedva moguće da pri izdavanju zakona upotrijebi tako jasne i razgovjetne riječi, kojima bi izložio ono, što zapravo sa zakonom hoće odrediti, a da ne nastane nikakva neizvjesnost ili dvojba. Zakoni se pak ne mogu obdržavati, ako potčinjenima nije dobro poznato i posve jasno, što je zakonodavac njima propisao. Radi toga je potrebno, da se nejasni, nerazgovjetni, neizvjesni ili dvojbeni zakoni protumače tako, da se njima može postići ona svrha, za koju ih je zakonodavac izdao.

Što je tumačenje zakona /interpretatio legis/? Tumačenje zakona jest razjašnjenje pravog smisla zakona /genuini sensus declaratio/.

Narav dakle tumačenja jest upravo u tome, da je ono pravo razlaganje zakona prema zakonodavčevoj nakani ili volji. To pak znači, da je razlaganje zakona prema onom smislu, kojega je zakonodavac imao u njegovu stavranju i donošenju, i koji se nalazi već od početka sadržan u samom zakonu, makar je on nejasan ili dvojben. Tumačenje naime smjera tome, da se zakonodavčeva volja, koju je imao, dok je tvorio zakon, istraži i utvrdi. Stoga tumačenje zakona po sebi ne proširuje opseg zakona na slučajeve, koje zakonodavac uopće nije imao u nakani, a ni ne uključuje bilo koji slučaj, koji je zakonodavac uistinu imao pri stvaranju i izdavanju zakona. Drugim riječima, takovo tumačenje ne mjenja pravi i prvotni smisao zakona, nego ga samo razjašnjuje. Ipak se medju vrstama tumačenja

uzima i t. zv. prošireno i stezno tumačenje, a o tome nešto kasnije.

2. Razdioba. Tumačenje zakona promatrano iz vanjskih gledišta /razloga/ može biti trostruko.

1/ Gledom na tvorioca tumačenja /ratione fontis seu auctoris/ ono je vjerovno /interpretatio authentica/, naučno /interpr, doctrinalis/ i običajno /interpr.usualis/.

a/ vjerovno tumačenje je ono, koje daje sam nadležni poglavar neposredno ili posredno. Ono može biti općenito /interpr.authentica generalis/, kada to tumačenje ima istu snagu kao i sam zakon, te se odnosi na stvari i osobe, za koje je izdan taj zakon. Takovo se tumačenje daje u obliku zakona /isp.k.17. § 2/. A može biti pojedinačno /interpr. auth. particularis/ kada se tumačenje daje u obliku sudačke presude ili otpisa u pojedinačnoj stvari i vrijedi samo za stranke, kojima je izdana presuda ili otpis /isp. k.17 § 3/.

b/ Naučno tumačenje je ono, koje daje stručnjak slobodnim razmišljanjem na temelju pravnih razloga i naučnog opravdanja.

c/ Običajno tumačenje je ono, koje daje pravni običaj /isp.k29/.

2/ Gledom na učinak /ratione effectus/, koji proizvodi, tumačenje je višestruko.

a/ Tumačenje čisto deklarativno / interpr. mere declaratoria/ je ono, koje samo izlaže po sebi jasne riječi zakona /isp.k 17 § 2/. Ovakvo tumačenje razjašnjuje jasne riječi zakona drugim još jasnijim riječima i mišljenjima.

b/ Tumačenje u pravom značenju deklarativno /interpr.proprie declaratoria/ je ono, koje izlaže i objašnjuje umstinu nejasne i dvojbene riječi zakona. Ono je strogo /interpr. propria declaratoria stricta/ ili šire /interpr. proprie decl. lata/ prema tomu, da li se riječi zakona izlažu u njihovom užem ili širem, ali ipak u njihovom vlastitom značenju. Tako na pr, riječ "sin" /filius/ u širem tumačenju obuhvaća i usvojenu djecu, a u užem tumačenju samo rodjenu djecu.

c/ Prošireno tumačenje /interpr.extensiva/ je ono, koje opseg zakona proširuje na osobe i stvari, koje nisu sadržane u riječima samog zakona.

d/ stezno tumačenje /interpr, restrictiva/ je ono, koje sužava smisao zakona isključujući slučajeve, koji su sadržani u riječima zakona.

Prošireno i stezno tumačenje proširuje ili sužava smisao riječi odnosno proširuje ili sužava zakon na slučajeve, koji nisu njime obuhvaćeni. Ono ne tumači zakon tako, da objašnjava prvotni smisao zakona po svom vlastitom značenju riječi, odnosno prema zakonodavčevoj nakani, koju je imao pri stvaranju zakona, nego pravi i prvotni smisao zakona mijenja. Za takvo tumačenje nije tumačenje u svom pravom značenju, ali ga se može nazvati novim zakonom.

3/ Gledom na način /ratione modi vel medii/, kako se dolazi do valjanog tumačenja, tumačenje je doslovno /interpr. grammaticalis vel literalis/ smisleno / interpr. logica/ i sustavno/ interpr. systematica/.

a/ ono je doslovno, kada se ispituju samo riječi zakona i njegov se smisao odredjuje po samom govornom slijedu i govornoj svezi/ po

i

tekstu i kontekstu/. Kod toga treba dobro poznavati stručne pravne nazive i ispitati, koji je smisao imala svaka pojedina riječ u ono vrijeme, kada je zakon stvoren. Takvo je ujedno deklarativno tumačenje.

b/ Smisleno /logičko/ tumačenje je, kada se smisao zakona određuje ispitujući, koji je bio povod zakonu /occasio legis/, koja mu je svrha /finis legis/, što je sklonulo zakonodavca da ga izda /ratio legis/ i koja mu je bila nakana /mens legislatoris/. Tim se načinom prema potrebi smisao zakona odnosno značenje riječi zakona proširuje ili steže, a u tom je slučaju ujedno i prošireno ili stezno tumačenje.

c/ Tumačenje je sustavno, kada se smisao zakona ustanovljuje po sustavu u koji je po zakonodavcu uvršten. To biva usporedjivanjem i povezivanjem čitavog crkvenopravnog sustava, uzimajući u obzir ona mjesta u Kodeksu, na kojima je riječ o istoj stvari, ako takvih ima, ili zakone donesene za slične ili protivne slučajeve, ili općenita pravna načela ili način i djelovanje Rimske Kurije ili usvojenu i stalno prihvaćenu kanonističku nauku /ispr.kk.18, 20/.

3.- Veličina opseg vlasti tumačitelja. 1/ Zakonodavac, njegov nasljednik i poglavar, te onaj, komu su ovi podijelili ovlaštenje, mogu zakone tumačiti deklarativno, proširno i stezno.

2/ Sudovi odnosno suci mogu dati o zakonima samo deklarativno tumačenje, t.j. oni moraju suditi po zakonima.

3/ Pravni stručnjaci mogu dati samo deklarativno tumačenje, a nikako proširno ili stezno, jer bi si tada na neki način prisvojili službu zakonodavca.

1.- Vjerovno tumačenje

1.- Vjerovni tumačitelji zakona ."Zakone vjerovno tumači zakonodavac ili njegov nasljednik, te onaj, komu su oni podijelili ovlaštenje za tumačenje"/vd k.17 § 1/. Prema tomu vjerovno tumače sve zakone, koje je donio Rimski Prvosvećenik ili od njega niži zakonodavci: 1/zakonodavac t.j. onaj, koji je donio zakon i koji za to može najbolje poznavati prvotni i pravi smisao zakona i vlasno ga odrediti; 2/ njegov nasljednik u službi za to, što ga se smatra za istu osobu s onom, koja je donijela zakon, jer "is, qui in jus succedit alterius, eo jure, quo ille uti debebit" /R.J. 46 in VI°/; 3/ njegov nadležni Poglavar u zakonodavnoj vlasti i 4/ onaj, komu su oni podijelili ovlaštenje za tumačenje, bilo da je to ovlaštenje podijeljeno po pravu /a jure/ ili po nadležnoj vlasti /ab homine/ bilo općenito /modo generali/ tako, da se tumačenje može dati u obliku zakona / per modum legis/ ili pojedinačno /in casu particulari,/ tako, da se tumači na sudu po sudačkoj presudi ili izvan suda po otpisu, jer potest quis per alium quod facere potest per seipsum /R.J. 68 in VI°/.

Bilješka: Benedikt XV. ustanovio je Motu propriem "Cum juris" od 15. IX. 1917 /AAS 1917, 483/ posebni odbor stožernika za vjerovno tumačenje Kodeksa. Ovaj je odbor na punoj sjednici od 9.XII. /AAS, 1918,77/zaključio, da će davati odgovore samo na ona pitanja, koja mu budu predložena

Zakuno otpisa sudačke presude

od strane Ordinarja ili Viših redovničkih poglavara, a ne na pitanja posebnika, ako ih ne podnesu preko vlastitog Ordinarija. Prema zaključku od 9.XII.1917 /AAS,1919,480/ može manje važna i posve laka pitanja riješiti i sam predsjednik odbora.

2.- Oblik vjerovnog tumačenja. Vjerovno tumačenje može se dati u obliku zakona, otpisa i sudačke presude.

1/ Daje se u obliku zakona, kada se odredjuje kako trebaju zakon razumjeti i primjenjivati oni, na koje se odnosi.

2/ Daje se u obliku otpisa, ukoliko se zakon tumači odgovorom zakonitog tumačitelja na nečiji upit, Takvo vjerovno tumačenje može se dati: a/ u obliku općeg otpisa, ako se tumačenje daje kao pravilo, koje moraju svi obdržavati, i tada se ovo tumačenje svodi na vjerovno tumačenje u obliku zakona; b/ u obliku pojedinačnog otpisa, ako se tumačenje odredjuje, kako u danom slučaju u pojedinačnoj stvari treba razumjeti i primjeniti zakon.

3/ Vjerovno tumačenje u obliku sudačke presude jest zakonita izjava, kojom sudac tumači i primjenjuje zakon u pojedinačnom slučaju, koji su stranke iznijele pred sud i koji je dovršen sudskim putem.

3.- Krepost /snaga/ vjerovnog tumačenja."Vjerovno tumačenje, koje je izdano u obliku zakona, ima istu snagu kao i sam zakon" /vd k. 17 § 2/, zato takvo tumačenje obvezuje sve, koje obvezuje i sam zakon.

Ali ako ovo tumačenje "samo izlaže po sebi jasne riječi zakona ne mora biti proglašeno i vrijedi unatrag" /vd k.17 § 2/. U tom je slučaju čisto deklarativno tumačenje.Riječi nekog zakona onda su jasne,kada o njime ne može postojati nikakva razborita objektivna dvojba. O njima medjutim može postojati subjektivna dvojba i tada je dovoljno čisto deklarativno tumačenje. Jer pak takvo tumačenje ne ustanovljuje nikakav novi zakon, to ne mora biti proglašeno i vrijedi unatrag, pošto njegova vrijednost i snaga ovisi od samog zakona, koji je na takav način protumačen.

Ako se pak radi o vjerovnom tumačenju, izdanom u obliku zakona, koje " zakon steže ili proširuje , ne vrijedi unatrag i mora biti proglašeno" /vd.k.17 § 2/ U ovakvom slučaju tumačenje je stezno ili proširno / /interpretatio restrictiva aut extensiva/. Obzirom na nastalu promjenu nastaje novo pravo novi zakon, koji treba proglasiti ili priznovati u smislu odredbe k.9 i ne odnosi se na prošlost.

Jednako ako vjerovno tumačenje, izdano u obliku zakona, "dvojbeni zakon objašnjava, ne vrijedi unatrag i mora biti proglašeno" /vd k, 17 §2/. Takvo tumačenje je u pravom značenju deklarativno, jer objašnjava objektivno dvojbeni zakon. Obj.pak dvojbeni zakon ne obvezuje i ovakvo tumačenje pridaje zakonu obveznu snagu,koja mu je prije zbog obj. dvojbe manjkala. Ono naime unosi u zakon nešto novo, po čemu on postaje na neki način nov zakon.

Vjerovno tumačenje " dano u obliku sudačke presude ili otpisa u pojedinačnoj stvari, nema kreposti zakona i obvezuje samo one osobe i odnosi se samo na one stvari za koje je bilo dano" /vd k.17 § 3/.

Iako je ovakvo tumačenje objavljeno u službenom glasilu, kako to biva dosta često, ipak ne obvezuje sve potčinjene nego samo one, na koje se uistinu odnose, i tiče se samo one stvari, za koje je zakonodavac ili sudac bio zamoljen. Ali se ne može reći, da tako objavljeno rješenja ima strogo privatni značaj, nego ima neko izvjesno značenje i za ostale, pa makar samo značenje direktivne norme. Ipak iz jednolikosti sudačkih pre-suda ili otpisa u sličnim slučajevim može nastati sudska kurijalna praksa i djelatnost i po tome ovo tumačenje postaje običajno /interpr. usualis/ i obvezatno za čitavu zajednicu.

Ako je pak ovakvo tumačenje /rješenje/ objavljeno u AAS i ima uz ime naslovnika, na koje je rješenje upravljeno, dodatak "et aliarum", time se naglašuje općenit značaj ovoga rješenja.

2,- Pravila za tumačenja zakona

1.- Općenito. Pravila za tumačenje zakona, o kojima će sada biti govor, jesu opća pravila i moraju se primjenjivati pri tumačenju svih crkvenih zakona bez razlike na zakonodavca. Ujedno ta su pravila obvezatna za sve tumačitelje zakona, pa i za posebničke osobe /stručnjake/, jer njima u Kodeksu vrhovni crkveni zakonodavac propisuje, na koji se način ili kakvim sredstvima može otkriti pravi smisao zakona.

Prema tim pravilima prvotni i glavni način za tumačenje zakona je doslovno tumačenje, a smisleno /logično/ i sustavno tumačenje je drugotni ili pomoćni način. Ti načini tumačenja nisu njegove različne vrste, nego su samo različna sredstva za postignuće iste svrhe, a to je, da se otkrije pravi smisao zakona.

2.- Doslovno tumačenje. "Crkveni se zakoni imaju razumjeti prema vlastitom značenju riječi, promotrenom u govornom slijedu i u govornoj svezi" /in textu et contextu, - vd k.18/. Prema ovom propisu za tumačenje zakona dolazi u obzir u prvom redu doslovno tumačenje /interpr. grammaticalis vel litteralis/ i to stoga, što su riječi zakona, uzete svaka za sebe ili zajedno u govornom slijedu ili govornoj svezi, nešto nužno, što spada na zakon, jer je njima zakon izražen. Radi toga se doslovno tumačenje uzima kao prvotni i glavni način tumačenja. Riječi pak zakona treba shvatiti prema njihovom vlastitom značenju.

Vlastito značenje riječi / significatio propria verborum/ je ono, kakvo značenje one imaju u općoj upotrebi /obično značenje - significatio usualis/ ili u pravu, koje odredjuje sam zakonodavac ili je usvojeno u pravnoj nauci /pravno značenje significatio juridica/ ili kakvo značenje imaju po naravi stvari /prirodno značenje -significatio naturalis/ .

U tumačenju nekog zakona prije svega treba paziti na značenje pojedinih riječi, kojima je zakonodavac izrazio svoju volju u zakonu. Ako se prije točno ne prosude i ne shvate pojedine riječi, ne može se propisno razumjeti čitavi govrni slijed / tekst/ zakona. Budući da se predpostavlja, da je zakonodavac upotrijebio za zakon prikladne riječi,

tada treba gledati na njihovo vlastito značenje, i to najprije pravno. Ako pak riječi nemaju svoga pravnog značenja, onda se uzima njihovo značenje, koje imaju u općoj upotrebi ili njihovo prirodno značenje. Pri tumačenju treba uzeti ono vlastito značenje riječi, koje su imale u vrijeme, kada je zakon ustanovljen odnosno proglašen, a ne smije se uzeti ono značenje, koje riječi možda imaju, kada treba izvršiti zakon. Ovo posljednje dolazi u ibzir tek onda, ako je pravi smisao zakona bio izmjenjen po pravnom običaju ili po stilu i praksi Kurije.

Da se može doći do pravog vlastitog značenja riječi, treba ih prema potrebi promotriti i u govornoj svezi /in contextu/. Govorna sveza /context/ zakona je logična i pravna veza ili odnošaj, koji imaju pojedini dijelovi zakona medjusobno ili koji imaju jedan zakon s drugim zakonima. Odatle može nastati, da vlastito značenje nekih riječi katkada treba uzeti iz drugih zakona, koje njima ne pripada, ako ih se promotri samo pojedinačno ili u govornom slijedu samog zakona. Zato se u mnogim kanonima u kojima je vlastito pravno značenje nekih riječi odredjeno, izrijekom dodaje:"nisi aliud constet ex natura rei vel ex contextu sermonis" /vd kk. 215 2; 488, st.7; 490 i t.d./ ili "nisi aliud ex contextu sermonis appareat" /vd k.145 § 2 i t.d./. /Berutti I,str.88 s/.

3.- Smisleno i sustavno tumačenje. Ukoliko vlastito značenje riječi zakona, promatrano u govornom slijedu i u govornoj svezi, ostane dvojbeno i nejasno, treba uzeti u obzir ona mjesta u Kodeksu, na kojima je riječ o istoj stvari, ako takovih ima; nadalje svrhu i okolnosti zakona pa namisao zakonodavčevu" /vd k.18 /. - Ako dakle doslovno tumačenje nije bilo dostatno, tada, da se otkrije pravi smisao zakona, treba kao drugotni ili pomoćni način tumačenja upotrijebiti smisleno /logičko/ i sustavno tumačenje. Prema ovom propisu u slučaju potrebe pravi smisao zakona treba otkriti 1/ na temelju paralelnih mjesta u Kodeksu, ako takovih ima; 2/ na temelju svrhe, koju zakonodavac želi postići zakonom; 3/ na temelju okolnosti, u kojima je zakon izdan i 4/na temelju zakonodavčeve namisli, koju je imao pri izdavanju zakona.

1/ Pararlelna mjesta u pravom smislu jesu ona, gdje se iste ili slične odredbe daju za druge osobe ili stvari. Tako na pr. paralelna mjesta za apostolske upravitelje /administratore/, namjesnike /vikare/ i predstojnike /prefekte/ jesu ona, koja govore o biskupima, ili za biskupske savjetnike /konzultore/ jesu propisi o kanonicima ili za župske namjesnike /upravitelje župa/ jesu propisi o župnicima i sl. Medjutim neki kanonisti zovu paralelnim mjestima ona mjesta, na kojima se govori o istoj stvari ili psobi. Budući da paralelna mjesta imaju osim sličnosti i neku razliku, to pri njihovoj upotrebi treba biti oprezan /Crnica, Kan.pravo, I.str.263 s/.

2/ Svrha zakona je ono, što ustanovljeni zakon treba postići. Ona može biti nutarnja /finis intrisecus/, a to je dobro, na koje je zakon upravljen po svojoj naravi , ili vanjska /finis extrinsecus/, a to je dobro, koje zakonodavac namjerava njime postići, ili poticaj, zbog kojeg je zakonodavac dobio zakon. Medju sredstva za tumačenje zakona ubraja se samo vanjska svrha zakona. Razlog , zbog čega je zakon bio izdan,

može na dva načina postojati: ili je iznesen u samom zakonu ili ga iznesu stručnjaci. Ako je razlog označen u samom zakonu, on je najbolje sredstvo za tumačenje, jer je tada on na neki način dio samoga zakona. Razlog zakona, koji su pronašli stručnjaci, makar nešto pridonosi za pravilno tumačenje zakona, ipak je vrlo često samo vjerojatni znak zakonodavčeve namisli pri izdavanju zakona, a nipošto nije sigurni znak.

3/ Pravi smisao zakona može se također odrediti po okolnostima, u kojima je zakon donesen. Okolnosti /circumstantiae/ su sve one prilike, zbog kojih i u kojima je zakon izdan, a stoje izvan samoga zakona, ali se ipak na nj odnose. U prvom redu treba istražiti, koji je bio povod i kako je on utjecao na zakonodavca, da je izdao neki zakon, a zatim kakve su bile mjesne i vremenske prilike, u kojima je taj zakon donesen. Istražujući sve te okolnosti može se doći do saznanja, kakvu je nakanu zakonodavac imao s tim zakonom i na taj način može se doći do pravog smisla zakona.

4/ U ovoj odredbi Kodeks na posljednjem mjestu donosi, da pri tumačenju treba uzeti u obzir i zakonodavčevu namisao /mentem legislatoris /. Koju je pak namisao zakonodavac imao pri izdavanju zakona, to se ne može saznati iz predmeta samog zakona i iz razloga zakona, ako je on u samom zakonu sadržan i kao takav sigurno poznat.

4.- Strogo i šire tumačenje. Već je prije rečeno, da u pravom značenju deklarativno tumačenje riječi nekog zakona može biti strogo i šire /interpr. proprie declarativa stricta et lata/, ali ipak u okviru njihovog vlastitog značenja. Kodeks pak donosi odredbu, da se "moraju strogo tumačiti zakoni, koji 1/ odredjuju kaznu ili 2/ stežu slobodno izvršivanje prava ili 3/ postavljaju izuzetak od zakona" /vd k.19/. Kako se vidi ova odredba iscrpno /taxative/ nabraja, koje zakone treba strogo tumačiti. Stoga sve ostale zakone dopušteno je šire tumačiti. Ovo načelo vrijedi samo za zakone, a ne vrijedi za otpise, povlastice ili oproste, osim ako su podijeljeni zakonom /isp. kk. 50, 67, 68, 85/.

1/ Strogo treba tumačiti zakone, "koji odredjuju kaznu" /vd k. 19/, bez razlike, da li se radi o popravnim kaznama odnosno kaznenim zabranama ili o odmaznim kaznama, o odredjenim kaznama u samom zakonu ili nalogu ili o neodredjenim kaznama, koje su prepuštene razboritoj ocjeni suca ili poglavara, o unaprijed izrečenim kaznama ili o kaznama izreci prepuštenima, o kaznama zakonom ili od suca nametnutima, o kaznenim mjerama ili o pokorama /isp. kk. 2216 i 2217 § 1/. Prema tomo svaki kazneni zakon treba strogo tumačiti obzirom na počinitelja kriviČnog djela ili gledom na krivično djelo ili gledom na kaznu.

Ako isti zakon zabranjuje neki čin i ujedno prijeti kaznom, čitavi zakon treba strogo tumačiti. Ako su pak zakoni, koji nešto nalažu ili zabranjuju, različiti od kaznenih zakona, onda prve zakone treba tumačiti prema vlastitom zakonskom gradivu, a kaznene zakone treba strogo tumačiti.

2/ Isto tako strogo treba tumačiti zakone, "koji stežu slobodno izvršivanje prava" /vd k.19/. To su pak: a/ zakoni, koji stežu prava nekomu izravno i pozitivno podijeljena; na pr. k. 876, koji propisuje

da svećenici, koji imaju opću vlast za ispovijedanje, trebaju imati posebnu vlast za ispovijedanje redovnica; b/ zakoni, koji stežu prava, koja su podijeljena općim pravom izvjesnim razredima osoba i c/ zakoni, koji stežu prava, zajednička svima vjernicima, na pr. svaki ima pravo sklopiti ženidbu /vd k. 1035/, zato treba strogo tumačiti ženidbene zabrane i zapreke.

Treba priznati, da nije uvijek baš lako odrediti, koja zakone treba smatrati, da stežu slobodno izvršivanje prava i da ih radi toga treba strogo tumačiti.

3/ Napokon strogo treba tumačiti zakone, "koji postavljaju izuzetak od zakona" /vd k. 19/. Zakonskih izuzetaka ima dvije vrste: a/ posebni zakoni i običaji, koji se protive općim propisima Kodeksa i b/ zakoni, koji predvidjaju, da nadležni crkveni poglavar može nešto dopustiti ili gdje zakon sam dopušta, što nije u skladu s općim zakonom.

3.- Dopuna zakonskih praznina

1.- Općenito. U životu se opaža, da nema zakona, koje bi trebalo u pojedinim slučajevima primijeniti, a životna ih potreba iziskuje. Zakonodavac pak ne može predvidjeti sve moguće slučajeve, da bi za njih donio potrebne zakone. To su t.zv. zakonske praznine /lacunae legis/. Zato zakonodavci donose pravila, kako će se u takvim slučajevima postupiti. Tako i naš Kodeks propisuje "kada o kojoj stvari ne postoji izričita odredba zakona, bilo općega bilo krajevnoga, treba se ravnati, osim kada se radi o primjeni kazne, 1/ prema zakonima za slične slučajeve; 2/ prema općenitim pravnim načelima pridržavajući se kanonske pravičnosti; 3/ prema stilu i praksi Rimske Kurije i 4/ prema usvojenom i stalnom mišljenju naučitelja" /vd k.20/. Po primjeni ovoga propisa nastaje t.zv. dopunbeno pravo /jus suppletorium/. Kada dakle u pojedinom slučaju postoji zakonska praznina /ubi lex silet/ i treba tu prazninu dopuniti, tada se treba uteći na dopunbeno pravo. Prema tome dopunbeno pravo jest pravo, koje treba primjeniti, u slučajevima, za koje ne postoji odredba zakona. Snaga /vis/ ovoga prava nije samo u tomu, da pomaže naučnom tumačenju zakona, nego takodjer i u tomu, da daje obvezujući propis, kada zakon ne postoji u pojedinim slučajevima.

Zakonsku se prazninu može dopuniti samo, "ako o kojoj stvari ne postoji izričita odredba zakona, bilo općega bilo krajevnoga". Dakle da se zakonska praznina može dopuniti, traži se, 1/ da ne postoji nikakva odredba zakona, bilo općega bilo krajevnoga, nikakav običaj, koji ima snagu zakona/ vd k.25/, nikakva pravna odredba, koja bi uredila stvar; 2/ da je dopuna potrebna i 3/ da je dopuna dopuštena, t.j. da se ne radi o stvari, za koju zakonodavac zabranjuje dopunu.

Dopuna zakona zabranjena je, 1/ ako se radi o primjeni kazne /vd k.20/, jer "nulla poena sine lege"; 2/ ako se radi o poništenju čina ili onesposobljenju osobe /vd k.11/; 3/ kod nepravilnosti /in irregularitatibus -vd k.983/ i 4/ kod izuzetaka od zakona.

Navedena kanonska odredba donosi 4 sredstva, pomoću kojih treba

riješiti slučajeve, kada za njih nema odredbe zakona, a to su: 1/zakoni za slične slučajeve /analogija/, 2/općenita pravna načela, 3/ stil i praksa Rimske Kurije i 4/ usvojeno i stalno mišljenje naučitelja.

2.- Analogija. Pravo sredstvo za dopunu zakonske praznine je analogija. Analogija jest primjena zakonske odredbe, ustanovljene za stanoviti slučaj, za koji nema zakona, s jednakosti razloga. Ona se razlikuje od proširenog tumačenja, jer ovo tumačenje, otkrivajući volju zakonodavca pri jednom postojećem zakonu, proširuje opseg zakona na drugi slučaj, dok analogija stvara na neki način novo pravo s jednakosti razloga.

Osnov /fundamentum/ analogije je pravna jednakost/aequalitas iuris/, koja zahtjeva, da se, u pomanjkanju propisa, stvari, koje imaju isti razlog, uredjuju istim pravom. Taj zahtjev izrazio je i odredio u ovoj odredbi zakonodavac svojom voljom, na koju se radi toga oslanja, dok se analogija upotrebljava, i kojoj se ne može prigovoriti.

Da se po analogiji primjeni neki zakon, ne traži se istovjetnost slučaja ni istovjetnost razloga, nego se traži sličnost slučaja /similitudo casus/ i jednakost razloga /paritas rationis/. Ova se jednakost razloga ne odredjuje prema povodu zakona ni prema svrsi ili razlogu zakona, nego se odredjuje po pravnom razlogu /per rationem iuris/. To je pak onaj razlog, koji uzrokuje, da je neka stvar u stanovitom slučaju uredjena zakonom, a taj razlog treba smatrati prikladnim, da uzrokuje primjenu istog zakona na drugi posve slični slučaj. Prema tomu analogijom se primjenjuje neki zakon na slične slučajeve, koji zakonom nisu uredjeni, na temelju jednakosti razloga.

Analogijom se može poslužiti ne samo nadležni poglavar, nego i svaka posebnička osoba, ukoliko za to postoje zakonski uvjeti.

3.- Općenita pravna načela. Kada se ne može upotrijebiti analogija, jer nema jednakosti razloga u sličnim slučajevima, zakonodavac upućuje na drugo sredstvo za dopunu zakonske praznine, a to su općenita pravna načela /generalis iuris principia/. To su pak ona načela, koja se odnose na tumačenje i primjenjivanje zakona, a temelje se na načelima naravnoga i pozitivnoga prava. Jedna su načela vjerovna, koja je zakonodavac izdao i još su na snazi kao obvezatne općenite odredbe. Mnoga se takva načela nalaze u prvoj knizi Kodeksa, a ima ih i u ostalim knjigama Kodeksa. Druga su pak načela naučna, koja daju posebničke osobe napose stručnjaci.

Medjutim ova pravna načela, prema navedenoj odredbi mogu se primjeniti samo s kanonskom pravičnosti /cum aequitate canonica/. Kanonska pravičnost je iustitia ecclesiastica perfectior quae, intuitu boni spiritualis communis vel privati, existentes normas mitigat in casibus concretis /Cicognani-Saffa, I, pag. 302 s/. Ona dobrohotno želi zakonodavčevom blagošću ublažiti preveliku okrutnost i strogost i njega s umjerenošću prilagoditi na neki slučaj, na koji se pravna načela ne odnose. To pak znači, da se ova načela moraju primjenjivati s kršćanskom ljubavi i milosrdjem imajući uvijek pred očima dobro Crkve i spas duša. Drugim riječima, ta se načela moraju primjenjivati u duhu kanonskoga prava i suglasno s njegovom naravi kao prava Crkve.

4.- Stil i praksa Rimske Kurije. Kao daljnje sredstvo za dopunu zakonske praznine može se katkada uzeti stil i praksa Rimske Kurije /stylus et praxis Curiae Romanae/.

Stil Kurije /rimske i ostalih Kurija/ jesu one formalnosti, koje se obdržavaju pri rješavanju poslova. To su već ustaljena pravila, koja većinom imaju značaj pravnog običaja.

Praksa Kurije /rimske i ostalih Kurija/ jesu rješenja i odluke donesene pri rješavanju poslova.

Stil i praksa ostalih Kurija ne može dopuniti praznine općih zakona. Ali ako se radi o dopuni praznine krajevnog zakona, krajevni zakonodavac može o stvarima, o kojima po pravu slobodno raspolaže, ustanoviti, da s tim i praksa njegove Kurije bude kao dopunbeno sredstvo za takve praznine.

5.- Usvojeno i stalno mišljenje naučitelja. Kao posljednje sredstvo za dopunu zakonske praznine ova odredba donosi usvojeno i stalno mišljenje naučitelja /communis et constans sententia doctorum/. Naučitelji nemaju vlasti, da ustanovljuju novo pravo niti da ustanovljene zakone vjerno tumače. Ali ipak mogu naučno tumačiti zakone. Što više, Kodeks pridaje kanonističkoj nauci veliku važnost najprije u k.6 st.2, koji odredjuje, da se kanoni, koji sadržavaju staro pravo, moraju uzeti u smislu tumačenja usvojenog od uvaženih pisaca, a zatim u ovj kanonskoj odredbi, u kojoj se odredjuje, da usvojeno i stalno mišljenja naučitelja ima snagu dopunbenog prava.

Da mišljenja stručnjaka može imati snagu dopunbenog prava, Kodeks traži, da mišljenje mora biti usvojeno /communis/ i stalno /constans/. Usvojeno mišljenje je ono, koje zastupa veći broj priznatih pravnih stručnjaka. Stalno mišljenje je ono, koje su priznati pravni stručnjaci počeli zastupati i ostali su uz to mišljenje bez vremenskog prekida. Takovo mišljenje priznatih stručnjaka, koje je usvojeno i stalno daje moralnu sigurnost, da je njihovo mišljenje objektivno istinito.

4. - Epikeja

1. Pojam. Epikeja je razboriti subjektivni sud, kojim se smatra, da zakon na unutarnjem pravnom području ne obavezuje u pojedinačnom slučaju, jer se drži, zbog posebnih okolnosti, da zakonodavac nije htio obuhvatiti svojim zakonom ovaj slučaj, iako je jasno sadržan u riječima zakona. Prema tomu ona blago i pravično tumači ne zakon nego zakonodavčevu volju i to tako, što predpostavlja, da zakonodavac u danom slučaju ne bi obvezivao svojim zakonom, kada bi mu bile poznate posebne okolnosti toga slučaja. Epikeja ima neku sličnost sa tumačenjem zakona, ali se tumačenje razlikuje po tome, što tumačenje traži zakonodavčevu volju sadržanu u zakonu, a epikeja traži zakonodavčevu volju izvan zakona, te što tumačenje daje opće načelo, koje se primjenjuje na sve slučajeve, a epikeja se odnosi samo na pojedini slučaj.

2.- Primjena. Primjena se epikeje temelji na naravnoj pravičnosti. Zato se epikejom može poslužiti, kad bi pravičnost bila povrije-

djena zbog obdržavanja zakona, a to je, kada bi obdržavanje zakona prouzročilo kakvo zlo ili bi postalo nemoguće.

Ne može se primjenjivati epikeja, ako se bez poteškoće može doći do nadležnog poglavara, da podijeli oprost od zakona, zatim kod božanskog naravnog i pozitivnog zakona, te kod ništavih zakona, jer ovi osim općega dobra moraju uvijek obvezivati, da se sigurno znade, da li su postavljeni čini valjani ili ništavi. -

11 Prestanak zakona

Zakon može prestati radi nutarnjeg razloga, ako prestane njegova svrha, i radi vanjskog razloga naime opozivom nadležnog crkvenog poglavara. Zatim gledom na predmet zakona /ratione objecti/, on prestaje potpuno, ako njegova obaveza prestaje obzirom na čitav njegov predmet, ili djelomično, ako njegova obveza prestaje samo obzirom na dio njegova predmeta. Konačno gledom na obvezu zakona /ratione obligationis/ on prestaje, ako on potpuno ili djelomično gubi svoju snagu.

1.- Prestanak zakona radi nutarnjeg razloga

1.- Prestanak svrhe. Svrha zakona /finis legis/ može prestati potpuno /adaequate/, ako ona prestane u svom punom opsegu, odnosno ako zakon ima više svrha, prestanu sve; ili nepotpuno /inadaequate/, ako ona prestane samo djelomično, odnosno ako zakon ima više svrha, ne prestanu sve. Nadalje svrha zakona može prestati protivno /contrarie/ ili negativno /negative/. Protivno svrha zakona prestaje onda, kada se radi promjene stvari ili prilika zakonom postizava sasvim protivno, nego što je zakonodavac želio. Zakon postaje nepravedan, štetan i moralno nemoguć. Negativna svrha zakona prestaje, kada se ona ne postizava; zakon postaje beskorisan. Konačno svrha zakona može prestati općenito /universaliter/, kada ona prestane za čitavu zajednicu /za sve podčinjene/, odnosno za njezin veći dio, ili pojedinačno /particulariter/ kada prestane samo za pojedine njezine članove.

2.- Prestanak zakona. 1/ Ako svrha zakona prestane potpuno /adaequate/ i protivno /contrarie/ ali samo pojedinačno /particulariter/, t.j. samo za pojedine članove zajednice, zakon po sebi ne prestane, jer je donesen za dobro zajednice, ali obveza zakona prestaje samo za pojedince, jer je njegovo obdržavanje za njih postalo nepravedno, štetno ili nemoguće. Toga naime zakon ne može nalagati. Ako pak svrha zakona prestane potpuno, ali negativno i samo za pojedine članove zajednice, onda zakon i njegova obveza ne prestaje ni za zajednicu ni za njezine pojedine članove, jer se zakoni neposredno odnose na zajednicu i na opće dobro, a ne na pojedince i na njihovu posebničku korist,

2/ Ako svrha zakona prestane potpuno i protivno za čitavu zajednicu /universaliter/, zakon prestaje, jer on više nije razumna odredba. Ako medjutim svrha zakona prestane potpuno ali negativno za čitavu zajednicu, i tada zakon prestaje, jer više ne služi za promicanje općeg

dobra. Da pak zakon izgubi svoju snagu, prestanak svrhe mora biti očit, siguran i trajan.

3/ Ako prestane svrha zakona nepotpuno /inadaequate/, bilo za čitavu zajednicu ili samo za pojedine njezine članove, zakon ostaje na snaži i obvezuje čitavu zajednicu i sve pojedine njezine članove.

4/ "Zakoni izdani za to, da se otkloni opća pogibao, obvezuju /i to u oba pravna područja/ iako u pojedinačnom slučaju ne postoji pogibao" /vd k.21/. Zakoni izdani u tu svrhu, nisu izdani, da treba ukloniti ili suzbiti nastalu štetu, nego da se otkloni pogibao, t.j. mogućnost štete, i to ne ukoliko pogibao prijeti pojedincima nego čitavoj zajednici. Tako na pr. zakon o zabrani čitanja knjiga obvezuje i onu osobu, koja jenposve sigurna, da radi čitanja takvih knjiga ne će trpjeti nikakvu duševnu štetu.

Ali ako u posebnom slučaju prestane svrha zakona osnovana na općoj pogibli, i to potpuno i protivno za pojedinca, za toga prestaje obveza zakona.

2.- Prestanak zakona radi vanjskog razloga

1.- Općenito. Zakon može prestati voljom nadležnog crkvenog poglavara opozivom zakona.

Opoziv zakona /revocatio legis/ est actus quo eadem vi obligandi destituitur a Superiore legitimo.

Opoziv je izričiti /revoc.expressa seu explicita/ ako je učinjen takvim riječima, kojima se zakon očevidno ili jednakoznačno opoziva.

Opoziv je prećutni /revocatio tacita seu implicita/, ako nadležni poglavar ne iznosi izravno svoju volju za opozivanje nekog zakona, nego to čini samo neizravno, po nekom činu, koji opoziv virtualno i nužno uključuje, na pr. zakonodavac donosi novi zakon, koji je dosadanjem zakonu izravno protivan ili kada kasnije zakon iznova uredjuje cijeli predmet, o kojemu radi raniji zakon.

Za opoziv zakona traži se opravdan razlog /causa justa/. Ukoliko zakon opozivlje zakonodavac, njegov nasljednik ili poglavar, svaki opoziv bude valjan /revocatio valida/ pa i bez opravdanog razloga, jer obaveza zakona ovisi o zakonodavčevoj volji. Ali opoziv ne će biti do pušten /revocatio licita/ bez opravdanoga razloga, koji se tiče općeg dobra.

Nadležni crkveni poglavar može potpuno opozvati zakon njegovim dokidanjem /per abrogationem/ ili samo djelomično opozvati njegovim djelomičnim dokidanjem /per derogationem/ ili ga može opozvati proglašenjem novog oprećnog zakona /per obrogationem/ ili ga opoziva tako, da stari zakon dopuni i da mu dade nove odredbe /per subrogationem/.

2. - Nadležni poglavar za opoziv zakona. Zakone može opozvati 1/ zakonodavac, koji je zakon izdao, 2/ njegov nasljednik i 3/ njegov poglavar.

Niži poglavar može opozvati svoje zakona unutar granica svoje poglavarske vlasti. Ali ako su njegovi zakoni potvrdjeni od višeg pog-

lavara, onda treba razlikovati, kako su ti zakoni potvrdjeni.

Potvrda /Confirmatio/ zakona, izdanih od nižeg poglavara, jest recognitio ili corroboratio učinjeno po višem poglavaru. Ta potvrda može biti učinjena na dva načina 1/ u posebnom obliku /in forma specifica/ i u običnom obliku /in forma communi/. Potvrda učinjena u posebnom obliku mijenja zakon nižeg poglavara u vlastiti zakon višeg poglavara, koji potvrdjuje zakon. Potvrda u običnom obliku zakon nižeg poglavara ostavlja na snazi, kakvu je imao prije potvrde.

Zakon, potvrdjen u posebnom obliku, ne može niži poglavar - zakonodavac - opozvati ili promijeniti bez posebne dozvole poglavara, koji je zakon potvrdio, ali ako je zakon potvrdjen u običnom obliku, onda ga niži poglavar - njegov zakonodavac - može opozvati.

Prema tomu Rimski Prvosvećenik može opozvati sve crkvene zakone, koji su izdani od bilo kojeg crkvenog zakonodavstva. Medjupokrajinski sabor može opozvati zakone prijašnjih medjupokrajinskih sabora, pokrajinskih sabora i biskupa, koji po pravu spadaju na taj sabor. Pokrajinski sabor može opozvati zakone prijašnjeg pokrajinskog sabora i biskupa dotične crkvene pokrajine. Biskupi pak mogu opozvati zakone svoje i svojih predšasnika, izdanih na sinodi ili izvan nje, ali ne mogu opozvati zakone, koje je papa donio samo za njihovo područje. Metropolita medjutim ne može opozvati zakone svojih područnih biskupa /sufragana/, jer nema nad njima zakonodavnu vlast /isp. k. 274/.

3. - Opozivanje zakona. - Tri su načina, kojima se prijašnji zakon opozivanjem mijenja kasnijim zakonom /per obrogationem/ dokidajući ga potpuno /obrogando/ ili djelomično /derogando/ i to: 1/ ako kasniji zakon to izrekom izriče, 2/ ako je kasniji zakon s ranijim u izravnoj protivnosti i 3/ ako kasniji zakon iznova uredjuje cijeli predmet, o kojemu radi raniji zakon /vd k. 22 početak/.

1/ Kasniji zakon to izrekom izriče, kada upotrebljava riječi, koje opozivlju prijašnji zakon, na pr. abrogare /k.6, st.1,5,6/, derogare /k. 22/ revocare /kk. 27 i 3o/ ili kada jednakoznačno upotrebljava dokidne zaporke /clausulas abrogatorias vel derogatorias/: "contrariis quibuscumque non obstantibus" i sličnim.

Ako kasniji zakon jednostavno dokida ili zamjenjuje prijašnji, onda ovaj kasniji zakon treba u smislu kanonskih odredbi proglasiti i on mora praznovati /isp. kk. 8 i 9/.

2/ Izravna protivnost kasnijeg zakona prijašnjemu, a to je isto, što i prećutni opoziv prijašnjeg zakona, jest onda, kada novi zakon protivno uredjuje potpuno isti predmet prijašnjeg zakona. Tada oba zakona ne mogu postojati, jer se isključuju, te bez posebnog izričitog opoziva kasniji zakon dokida prijašnji.

3/ Novo potpuno uredjenje čitavog predmeta prijašnjeg zakona novim zakonom jest takodjer prećutni opoziv prijašnjeg zakona. Da se ovo načelo može primjeniti, traži se, da novi zakon uistinu uredjuje čitavi predmet prijašnjeg zakona. Da li je zakonodavac nakanio preurediti čitavi predmet, to treba iznijeti iz sadržaja novog zakona i različitih okolnosti. Ne traži se, da u kasnijem zakonu bude sve novo niti da prijašnjem zakonu bude protivno, nego samo to, da je novo uredje-

nje zakona. Iz toga, što zakonodavac preuredjuje čitavi predmet, to znači, da je sva njegova namisao sadržana samo u novom zakonu, i zbog toga je treba tražiti samo u novom zakonu a ne u prijašnjem.

4/ Medjutim ovaj 22. kanon dodaje "ali uz obdržavanje kan. 6, st. 1, opći zakon ne mijenja pravila /statuta/, koja vrijede za posebna mjesta ili osobe, osim ako je u njemu izrekom drukčije odredjeno" /vd k. 22 konac/. - Načela iznesena u ovoj odredbi o prećutnom opozivu zakona vrijede samo za nove opće zakone u odnosu na prijašnje opće zakone, a ne vrijede za nove opće zakone u odnosu na posebna pravila. Opći zakon istom tada mijenja posebno pravilo, kada je to u njemu izrekom uredjeno. Traži se dakle izričiti opoziv.

5/ Načela iznesena u ovoj odredbi /k. 22/ vrijede takodjer za krajevne zakone, koje je izdala ista nadležna vlast za istu zajednicu.

6/ Opoziv prijašnjeg zakona mora biti siguran i dokazan . "U dvojbi, da li je raniji zakon dokinut, to se ne predpostavlja, nego treba kasnije zakone povezati s ranijima i s njima ih, koliko je moguće dovesti u sklad" /vd k. 23/. Zbog dvojbe naime o dokinuću ranijeg zakona, on ne postaje "lex dubia" pa i dalje obavezuje, dok se dvojba ne riješi. Zakon se pak izdaje radi općeg dobra i zato se njegov opoziv uvijek smatra odioznim.

§ 12 Zapovijed

Kodeks, pošto je pod naslovom "Crkveni zakoni" /De legibus ecclesiasticis/ donio odredbe o crkvenim zakonima, na posljednjem mjestu pod istim naslovom donosi odredbu o zapovijedi, koja se daje pojedinim osobama.

1. - Narav zapovijedi

1. - Pojam. Kako je već iznes-eno o zakonima, da zakonodavac može ustanoviti zakon, traži se, da posjeduje potrebnu poglavarsku vlast i to zakonodavnu; zatim nosilac zakona treba biti zajednica, koja je sposobna primiti zakon i konačno zakon iziskuje neku stalnost i čvrstoću. Ukoliko neki nalog nema svih ovih uvjeta, onda on nije zakon /lex/, nego je zapovijed /praeceptum/.

Prema tome zapovijed se razlikuje od zakona i to višestruko.

1/ Gledom na nadležnost poglavara /ratione superioris praecipientis/ zakon može izdati samo onaj poglavar, koji ima zakonodavnu poglavarsku vlast, a zapovijed može izdati svaki poglavar, koji ima bilo kakvu vlast /poglavarsku ili gospodarsku/ nad drugim osobama.

2/ Gledom na nosioca naloga /ratione subjecti passivi/ zakon se može dati samo zajednici, koja ga je sposobna primiti, a zapovijed se može naložiti bez razlike svakoj zajednici i pojedinim osobama.

3/ Gledom na trajnost ili čvrstoću naloga /ratione diuturnitatis seu firmitatis/, zakon iziskuje neku stalnost i čvrstoću te obavezuje i nakon što je u njegovom zakonodavcu prestala zakonodavna vlast, a zapovijed se može naložiti radi kakve prolazne potrebe.

4/ Gledom na svrhu /Ratione finis/ svrha zakona je uvijek opće dobro, a svrha zapovijedi u pravilu je posebničko dobro /dobro pojedinačke posebničke osobe/, ali može biti i opće dobro.

5/ Gledom na opseg /ratione extenstionis/, zakon je u načelu područan, a zapovijed je redovno osobna.

Uz ove navedene razlike izmedju zapovijedi i zakona ipak se zapovijed u nekim pogledima slaže sa zakonom.

1/ Zapovijed nije obična poticanje na nešto ili savjet ili opomena, nego je nalog, koji obavezuje u savjesti kao i zakon.

2/ Zapovijed pretpostavlja kao i zakon potrebnu vlast u onomu, koji je izdaje, i potčinjenost u onomu, komu se nameće tako, da ga obavezuje i preko njegove volje.

3/ Zapovijed mora biti kao i zakon poštena, pravedna, korisna i moguća.

4/ Kao što se zakon proglašuje, tako i zapovijed treba objaviti.

Nakon svega, što je navedeno, pita se, što je zapovijed? Zapovijed /praeceptum/ jest nalog nadležnog poglavara izdan u pojedinačkom slučaju pojedinim osobama ili zajednici /jussum datum singulis personis vel communitati in casu particulari a superiore competente/.

2. - Razdioba. 1/ Gledom na vlast, kakvom se daje /ratione potestatis vi cujus fertur/, zapovijed je a/ poglavarska /praeceptum jurisdictionale/, ako se nameće poglavarskom vlašću, redovnom ili povjerenom, b/ gospodarska /praeceptum dominativum/, ako se nalaže gospodarskom vlašću, na pr. poglavar kojeg od zajednice ili zbora, poglavarica duvna, župnik za svoju župu, ravnatelj crkve u svojoj crkvi i slični: svi ovi mogu izdati potrebne zapovijedi za pravilnu upravu i red.

Poglavarska vlast može biti sudska i izvansudska.

2/ Gledom na nosioca /ratione subjecti/ zapovijed je opća /praeceptum commune seu generale/, koju se daje zajednici, i pojedinačka /praeceptum singulare seu individuale/, koju se nameće pojedincima.

3/ Gledom na trajnost /ratione diuturnitatis/ zapovijed je a/ trajna /praeceptum perpetuum/, čija trajnost nije ograničena na unaprijed odredjeno vrijeme i ne prestaje, kada prestaje biti poglavarom onaj, koji ju je nametnuo, b/ vremenita /praeceptum temporaneum/, koja je dana na odredjeno vrijeme ili prestaje, kada prestane biti poglavarom onaj, koji ju je izdao.

4/ Gledom na opseg /ratione extens-ionis/ zapovijed je područna /paerceptum territoriale/, ako je izravno izdana za neko odredjeno područje, i osobna /praeceptum personale/, ako se odnosi samo na osobu i nju obavezuje svagdje.

2. - Opća zapovijed

Zapovijed može biti opća 1/ako je poglavar sa zakonodavnom vlašću objavljuje radi prolazne potrebe zajednice, koja je sposobna primiti zakon; 2/ ako je poglavar sa zakonodavnom vlašću nameće u

pojedinačkom slučaju; 3/ ako je daje poglavar sa zakonodavnom vlašću zajednice, koja nije sposobna primiti zakon; 4/ ako je daje poglavar,koji ima poglavarsku vlast, ali nema zakonodavne vlasti, bilo kakvoj zajednici i 5/ ako je daje poglavar, koji ima samo gospodarsku vlast.

1/ Opća zapovijed, koju poglavar sa zakonodavnom vlašću radi prolazne potrebe zbog općeg dobra daje zajednici, koja je sposobna primiti zakon, ima gotovo istu narav kao i zakon, te se od zakona razlikuje samo time, što nema stalnosti i čvrstoće. Stoga se ne pretpostavlja, da je zapovijed osobna nego područna, doklegod nije drugo potvrdjeno /isp. k. 8 § 2/. Prema tomu, doklegod nije drugo utvrdjeno, izvan područja ona ne obavezuje ni na na nutarnjem pravnom području. Takva zapovijed obavezuje strance u smislu odredbe kan. 14. Bo sebi ne prestaje prestankom vlasti u onoga, koji ju je izdao, jer se odnosi na vanjsku upravu i na opće dobro, koje ne ovisi od poglavarove osobe kao takve, nego ovisi od poglavara kao nosioca vlasti, koja je po sebi trajna.

2/ Opća zapovijed u pojedinačnom slučaju često se zove opća presuda /sententia generalis/, jer više puta je vezana /podkrijepljena/ sa kaznom, da se njome prisili na neku obavezu, na pr. na zabranu čitanja neke knjige i sl. i toj zapovijedi je ujedno dodana kazna izopćenja ili obustave.

3/ Zapovijed, koju poglavar sa zakonodavnom vlašću daje zajednici, koja nije sposobna primiti zakon, može se objaviti ili zajednici kao takvoj ili njezinim pojedinim članovima. Ako se daje njezinim pojedinim članovima, tada ova zapovijed nije opća nego pojedinačna.

4/ Zapovijed, koju poglavar sa poglavarskom vlašću, ali nema zakonodavne vlasti, daje bilo kojoj zajednici kao takvoj, može se objaviti, da se primjeni neki zakon, ili se može objaviti mimo zakon.

Ako se zapovijed daje, da se primjeni neki zakon, ona ima osnov u samom zakonu i zbog toga se pretpostavlja kao i za zakon, da je područna, a ne prestaje prestankom poglavareve vlasti. Zapovijed pak dana mimo zakon općenito i po sebi bit će osobna, jer općenitc[1] po sebi zajednica nije područna pa ipak prema onomu, što je rečeno u predjašnjem slučaju, može biti utvrdjeno protivno, naime da je ta zapovijed ipak područna. Ali jer ovakva zapovijed nije dana snagom zakonodavne vlasti, obavezuje samo potčinjene, a ne strance.

Zapovijed nametnuta zajednici, koju daje poglavar samo sa gospodarskom vlašću, po sebi je osobna, jer zajednica po sebi nije područna. Ipak može biti i drukčije utvrdjeno iz naravi ili razloga zapovijedi ili po poglavarevoj izričitoj volji. Čini se, da ove zapovijedi po sebi ne prestaju prestankom poglavareve vlasti, jer ta vlast, iako nije poglavarska, nego gospodarska, ipak ima značaj javne vlasti, koja je po sebni trajna.

3. - Obvezna snaga zapovijedi pojedincima dane

Kode ks propisuje, da "zapovijedi izdane pojedincima svagdje obavezuju one, kojima su dane, ali se sudskim putem ne mogu iznuditi i prestaju vrijediti, kada više nema vlasti onaj, koji ih je izdao, osim kada su dane u propisanoj ispravi ili pred dva svjedoka" /vd k.24/.

Kako se vidi iz ove odredbe, ona ne govori o zapovijedi, koja bi bila nametnuta zajednici kao takovoj, nego govori samo o zapovijedi koja je izdana pojedincima, t.j. pojedinačnoj osobi, bilo jednoj bilo više njima ili svim članovima neke zajednice, ali kao pojedincima. Treba napomenuti, da se ova odredba odnosi ne samo na poglavarske zapovijedi nego i na gospodarske zapovi jedi, jer ta odredba posve općenito govori o bilo kakvoj zapovijedi.

Prema ovoj kanonskoj odredbi obvezna snaga zapovijedi može se promatrati s tri različna gledišta i to 1/ gledom na područje, 2/ gledom na utuživost i 3/ gledom na njezino trajanje.

1/ Gledom na područje vrijedi u pogledu obvezne snage pravilo, da zapovijed ima značaj osobnog naloga. Prema tomu zapovijed obbezuje pojedince, kojima je dana, gdjegod se oni nalazili. To načelo vrijedi za sve zapovijedi, izdane od bilo kakve vlasti, za vanjsku upravu ili samo za posebno dobro. Ako se zapovijed izdaje pojedincu samo za njegovo posebničko dobro, to dobro dotični treba slijediti i polučiti, gdjegod se on nalazio. Ako se pak zapovijed izdaje za vanjsku upravu, tim samim, što je nametnuta pojedincu, po svojoj naravi uredjena je takodjer i za njegovo posebničko dobro te zato obavezuje svagdje. Što više načelo osobnosti zapovijedi proteže se na učinke zapovijedi, pa i na kaznene. Svi naime učinci zapovijedi ovise od njezine obvezne snage, koja obvezuje svagdje, gdjegod se pojedinac, komu je zapovijed nametnuta, nalazio, i kazna, ako je bila pridana zapovijedi, nju svuda prati.

Obvezna snaga zapovijedi bit će samo onda ograničena na izvjesno područje, kada je to poglavar unaprijed u samoj zapovijedi jasno i nedvojbeno odredio. U dvojbi se pak pretpostavlja, da je pojedincu nametnuta zapovijed osobna a ne područna.

Zapovijed, pa i osobna ne obavezuje više onoga, koji je prestao biti potčinjen poglavaru, koji mu ju je nametnuo, Ordinarij može nametnuti zapovijed i strancima u stvarima, u kojima su mu podvrgnuti /isp. k. 14/, ali kada oni napuste njegovo područje, zapovijed je izgubila svoju obveznu snagu.

2/ Gledom na utuživost vrijedi pravilo, da se izvršenje zapovijedi može sudbenim putem iznuditi samo onda ako je zapovijed dana u propisnoj ispravi ili pred dva svjedoka.

Propisna isprava /documentum legitimum/ treba biti pismeno tako sastavljena, da je vjerodostojna. To je pak onda, ako ispravu potpiše Ordinarij ili bilježnik duhovne oblasti i ako je ujedno providjena službenim pečatom, ili ako Ordinarij ili bilježnik izda u toj ispravi svjedodžbu.

Dva svjedoka mogu nadomjestiti propisnu ispravu. Svjedoci moraju imati takva svojstva, koja se traže, da na sudu mogu dokazati objavljivanje zapovijedi, a to su, da su svjedoci prikladni, da nisu sumnjivi i da su sposobni posvjedočiti o stvari /vd k. 1757/.

Ako zapovijed nije izdana u navedenom propisanom obliku, t.j. niti je sačinjena propisna isprava niti je dana pred dva svjedoka, ona se ne može iznuditi sudskim putem. Medjutim zapovijed obavezuje unatoč toga na oba pravna područja i njezino se izvršenje može tražiti izvan-

sudskim putem.

3/ Gledom na trajanje zapovijedi, koja je dana pojedincu, vrijedi pravilo, da je ona privremena i da u pravilu prestaje, kada više nema vlasti onaj, koji ju je izdao /resoluto iure praecipientis/. Poglavareva pak vlast prestaje smrću, zahvalom, premještanjem i lišenjem vlasti.

Ali prema odredbi kan. 24 takva zapovijed obavezuje i dalje, makar je prestala poglavareva vlast, ako je zapovijed izdana u propisnoj ispravi ili pred dva svjedoka, ukoliko u samoj zapovijedi nije drukčije izrekom odredjeno.

4/ Svaka zapovijed može prestati kao i zakon zbog nutarnjeg i vanjskog razloga, t.j. kada potpuno prestane svrha zapovijedi, radi koje je izdana ili prestaje opozivom nadležnog poglavara.

++++++++++++
+++++++++
$

Naslov III.

RAČUNANJE VREMENA

Uvod

Vrijeme je vrlo važan čimbenik u ljudskom životu uopće, pa tako i u crkvenopravnom životu. U Kodeksu ima dosta kanonskih propisa, koji su vezani na vrijeme. Zato je trebalo dati općenite odredbe o računanju vremena, prema kojima će se morati ravnati svi pravni poslovi, vezani uz vrijeme. Te su odredbe kao općeniti propisi stavljene u prvu knjigu Kodeksa pod treći Naslov i sačinjavaju posebnu skupinu od 5 kanona (kk 31-35). Ovim je odredbama učinjen u crkvenopravnom životu konac nebrojenim poteškoćama, koje su na tom području prije Kodeksa vladale.

Što je vrijeme? Aristotel ovako definira vrijeme: "numerus seu mensura motus secundum prius ac posterius", Ne kaže se u definiciji "secundum praesens", jer je gibanje susljedan i neprekinut čin bez ikakvog zastoja (bez ikakve stanke). Po tome, što je vrijeme neprekinuto gibanje, nužna je "unitas mensurae", kojom se gibanja poredjuju (izjednačuju) i mjere. Priroda je dala ovu mjeru po jednolikom gibanju (stvarno ovo gibanje nije posve jednoliko, kako ćemo to još vidjeti, iako si ga ljudi tako predočuju), koje nastaje okretanjem zemlje od zapada prema istoku same oko sebe (oko svoje osovine) i oko sunca. Ovom su jednolikošću uredjeni dani i godine, koji su dijelovi vremena ili specifične mjere, kojima se služimo za mjerenje drugih gibanja. A jer se pak nama čini, da se ne okrećei i ne obilazi zemlja oko sunca nego sunce oko zemlje i da godine, dani i sati nastaju prema sunčevom prividnom kretanju, zato je sunce nazvano "dispensator temporum".

Računanje vemena je ili astronomsko ili gradjansko ili pravno, prema tome, da li računanje vremena ovisi o zvijezdama ili o kalendaru ili o zakonima. Kodeks govori o mjesnom vremenu i to o pravnom ili srednjem (tempus locale sive verum sive medium) te o zakonskom vremenu i to o pokrajinskom ili izvanrednom (tempus legale sive regionale sive extraordinarium).

1. Astronomsko računanje vremena. Astronomsko ili stvarno (realno) računanje vremena ima svoj temelj u gibanju (oblijetavanju) zvijezda, a naročito zemlje i mjeseca. U gibanjuzemlje oko sunca nastaje razdioba vremena u godine, dane i sate, a u gibanju mjeseca nastaje razdioba na mjesece i tjedne.

Godina (annus) je razmak vremena, u kojem zemlja prevali svoj put oko sunca, a sastoji se otprilike od 365 dana.

Mjesec (dana) je duljina vremena, u kojem mjesec (nebesko tijelo) obavi svoje okretanje oko zemlje (i oko sunca), a sastoji se otprilike od 29 dana. Ovaj se vremenski razmak (period) zove lunatio ili mensis lunaris. Druga se podrazdioba sastoji u četirim mjesečevim mjenama, po kojima (nebesko tijelo) mjesec predje pojedinih mjeseci (dana) u svom putovanju oko zemlje i to su: mladjak, prva četvrt, pun mjesec, zadnja četvrt, a svaka se mijena svrši otprilike kroz sedam dana. Ta se vremenska duljina jedne mijene naziva tjedan (hebdomada lunaris).

Pravi ili sunčani dan (dies verus seu solaris) jest duljina vremena, za koje se zemlja okrene oko svoje osovine.. To je vrijeme, u koje sunce osvijetli cijelu zemlju na taj način, što zemlja okretajući se oko sebe, sve točke svoje površine izloži suncu. Drugim riječima sunčani ili pravi dan jest duljina vremena, za koje se podnevnik (meridijan) nekog mjesta ponovno vrati pod sunce. To je t.zv. pravo mjesno vrijeme ("tempus locale verum" - vd. k. 33).

Sat (hora) je dvadesetčetvrti dio sunčanoga dana, koji se sastoji od 60 minuta, a jedna se minuta sastoji od 60 sekunda.

Jer se zemlja ne okreće jednoliko po svome krugu (po svojoj putanji, jer je različita brzina zemlje oko sunca, već prema njezinoj većoj ili manjoj blizini samome suncu i po zakonu sile teže), pravi dani ne traju jednako dugo tako, da jedan dan istog mjeseca od drugoga može imati razliku od 15 - 16 minuta. Ali da budu dani ipak jednako dugi, pronašlo se računanje po srednjim sunčanim danima. Prema tome srednji sunčani dan je izmišljeni (fiktivni) dan, koji je dobiven dijeljenjem jedne godine s brojem sviju dana s jednakom mjerom. Drugim riječima to je dan, čija je mjera fiktivno jednoliko gibanje zemlje. Po tome srednje mjesno vrijeme (tempus locale medium), o kome je riječ u k. 33., jest sunčano vrijeme tako popravljeno i na jednoličnost svedeno, da se svaki pojedini dan sastoji točno od 24 sata.

Ali, bilo po pravom danu ili po srednjem danu, svako mjesto, izuzevši ona mjesta, koja se nalaze na istom podnevniku (meridijanu) gledom na različiti podnevnik ima svoj vlastiti sat, različit od sata drugih mjesta pa makar i blizih. Zemljina je površina razdijeljena na 360 stupnjeva i jer se zemlja okrene oko sunca za 24 sata, za vrijeme jednog sata zemlja prodje ispod sunca 15 stupnjeva. Prema tome za svaki pojedini stupanj treba 4 minute. Iz ovoga slijedi, da mjesto, koje je udaljeno prema istoku od drugoga mjesta za 15 stupnjeva, ima podne za jedan sat prije. Odatle su nastajale razne poteškoće za putovanja i slično, a posebice za pravne poslove. Da se to ukloni, vlasti pojedinih naroda odredile su jednoliko računanje vremena za cijeli narod. Tako smo dobili zakonsko vrijeme (tempus legale seu officiale) i zakonski sat (hora legalis), koji se u jednom narodu ravna prema pravom vremenu vezanom uz podnevnik jednog odredjenog mjesta. Ali ni to nije uklonilo razne poteškoće, koje su zbog vremena nastajale u sve većem poslovanju medju narodima. Zato je uvedeno računanje vremena po pokrajinama ili zonama (pojasima) t.j. krajevi, koji su izmedju dva podnevnika medju sobom udaljeni 15 stupnjeva duljine (dakle vremenski 1 sat), vrijeme mjere prema srednjem podnevniku, i kada je na tom podnevniku podne, onda se uzima, da je podne u cijelom tom kraju ili zoni. To je t.zv. srednje zakonsko vrijeme (tempus legale medium), a nazivaju ga i pojasno (zonarium) ili pokrajinsko (tempus legale regionale - vd. k. 33).

Katkada vlast neke države zbog posebnog razloga pokrajinsko zakonsko računanje vremena zamijeni s nekim izvanrednim računanjem vremena i tako nastaje izvanredno zakonsko vrijeme ("tempus legale extraordinarium" - vd. k. 33).

2. Gradjansko računanje vremena. Nužda gradjanskog života je zahtijevala ne samo, da svaki narod mjeri vrijeme na isti način, nego takodjer

da se po utvrdjenom i jednolikom redu rasporede dani, tjedni, mjeseci i godine. Odatle nastaje t.zv. gradjansko i kalendarsko računanje vremena (supputatio civilis et calendaria).

Gradjanskom računanju vremena slično je običajno računanje (supputatio usualis) ili računanje po općem mjesnom običaju (supputatio de "communi loci usu" - vd. k. 33), na pr. da se zbog stanovitih razloga ure računaju prema zvonjavi na "Zdravo Mariju", a vrijeme zvonjenja se dosta često mijenja.

3. Pravno računanje vremena. To je računanje zakonom uredjeno i prilagodjeno pravilnom i ispravnom odvijanju pravnih poslova. Prema gradjanskom računanju često su godine i mjeseci različite po broju dana (pojedini mjeseci imaju 28, 29, 30 ili 31 dan, a godine 365 ili 366 dana). Radi toga u pravnim poslovima mogu nadoći razne poteškoće. Da se tome izbjegne, zakonodavac je odredio posebno računanje, da se vrijeme jednako broji za poslove istoga reda.

Tako postoji računanje godine i mjeseci, kao što je u kalendaru, prema kojem pojedini mjesec ima 28, 29, 30 ili 31 dan, a godina ima 365 ili 366 dana, prema tome, da li je kalendarska godina prestupna ili nije. A postoji takodjer i računanje pravno odredjeno, da svaki mjesec uvijek ima 30 dana, a godina 365 dana. Ovo se razlikovanje u računanju prema kalendaru ili prema pravu ne primjenjuje na tjedan i na dan, jer tjedan uvijek i u svakom slučaju ima sedam dana, a dan 24 sata.

Računanje dana može biti prirodno (naturalis) i gradjansko (cicilis) prema tome, da li je osnovano na prirodi ili zakonu. Prirodno računanje je najtočnije (najpotpunije) brojanje vremena, koje biva "de momento ad momentum) ili"ad momenta temporum", a to je ono brojanje vremena, kada odnosni vremenski rok počima točno u bilo kojem času dana i traje do istog časa u posljednjem danu roka. Gradjansko računanje vremena je praktično i aproksimativno brojanje, koje biva "de die in diem" ili "ad dies", a to je ono brojanje vremena, kada se ne uzima u obzir baš neki odredjeni čas za početak nego dan, t.j. vremenski rok počima točno u ponoći t.j. na početku dana, i traje do ponoći zadnjeg dana u roku.

§ 1 Opseg propisa o računanju vremena

Kodeks u k. 31. utvrdjuje opseg, u kojemu obvezuju propisi o računanju vremena sadržani u Kodeksu: "Ne dirajući u bogoslužne zakone, računa se vrijeme prema propisima kanona, koji slijede, osim kada je izrijekom drugačije odredjeno".

Kodeks naime prema k. 2. ne dira u bogoslužje pa prema tome ni u bogoslužne zakone. Bogoslužje ima više vlastitih propisa o računanju vremena. Tako u bogoslužnom kalendaru Crkva obdržava lunarnu godinu. Crkveni kalendar naime ovisi o mjesecu za odredjivanje Uskrsa i prema njemu ovisi odredjivanje ostalih pomičnih blagdana. Dan se u bogoslužju broji od prvih vespera i t.d. Ako u bogoslužju manjkaju bogoslužni zakoni za računanje vremena, onda to treba nadomjestiti Kodeksovim propisima, kako to proizlazi iz k. 33., koji se većim svojim dijelom odnosi na bogoslužje.

Osim ovoga kanon 31. sadrži još jedan izuzetak "osim kada je izrijekom drugačije odredjeno". Drugačije može biti odredjeno u posebnim slu-

jevima po pravu (a jure - na pr. 33 § 2; k . 16 35) ili po zakonodavcu (ab homine). Izuzetak se ipak ne pretpostavlja, nego se mora dokazati. Jer ovaj kanon općenito govori, treba dopustiti, da niži zakonodavci i ostali poglavari ispod pape u stvarima, za koje su nadležni, mogu propisati posebno računanje. Što je pak odredjeno po općem pravu ili po višem poglavaru, toga niži poglavar ne može izmijeniti.

Osim ovih izuzetaka "vrijeme se računa prema propisima kanona, koji slijede". Propisi stoga, koje donosi Kodeks o računanju vremena, vrijede za sve zakone, opće i krajevne, tako da po njima treba urediti sve poslove, o kojima govori kanonsko pravo.

§ 2 Opći pravni pojam dana, tjedna, mjeseca i godine

Kodeks donosi odredbu u k. 32 § 1. "Dan se sastoji od 24 ure, koje se broje neprekidno od ponoći, tjedan od 7 dana".

§ 2 "U pravu se uzima, da mjesec ima 30 dana, a godina 365, osim kada je rečeno, da mjesec i godinu treba uzeti po kalendaru".

Dakle ovaj propis odredjuje, što je u kanonskom pravu dan, tjedan, mjesec i godina, te odredjuje način, kako se imaju brojiti.

1. Dan se sastoji od 24 ure, koje treba neprekidno brojati, t.j. bez ikakvog prekida, kao što vrijeme neprekidno teče tamquam motus successivus et continuus. Zbog toga k. 34 § 2, koji govori o prekinutom vremenu (de tempore intermisso) ne spominje dana.

Dan treba računati od pola noći (" a media nocte"). To pak treba brojati u smislu k. 33 § 1, t.j. prema mjesnom običaju dopustivši ipak slobodu dozvoljenu u istom paragrafu za neke navedene slučajeve. Računanje dana od pola noći ide bez prekida i zaustavljanja sve do slijedeće polovice noći tako, da su 24 ure neprekidne i čitave.

Kanon 1246 potvrdjuje isto načelo o računanju blagdana, nemrsa i posta.

Pojam pak iznesen u k. 32 § 1 ne priječi, da se dan može brojati "de momento ad momentum" tako da čitav dan bude od podneva do slijedećeg podneva, ili od koje druge dobe dana do isto dobe poslije minulih 24 sata. To proizlazi iz toga, što k. 32 daje samo opći pojam o trajanju dana, tjedna, mjeseca i godine. Propise o pravnom računanju točno odredjuje k. 34 § 2, koji bez izuzetka odredjuje: "Kada početni rok (terminus a quo) nije ni izričito ni uključeno označen.... vrijeme se ima računati od časa do časa (de momento ad momentum)". Napokon jer se tjedni, mjeseci i godine sastoje od dana, ako dan treba brojati samo od pola noći do pola noći, može se postaviti pitanje, kada će se primijeniti računanje od časa do časa, o čemu govori k. 34. Prorijetko se naime čini započimaju točno baš u pola noći.

2. Tjedan se sastoji od 7 dana. Bili ti dani obični (ferijalni) bili blagdani, bili neprekidni ili prekinuti, bili brojani od pola noći do pola noći ili od časa do časa, samo ako se sastoje od 24 neprekinute ure, sedam dana čine tjedan, osim kada ipak zakon drugačije odredjuje.

3. Kanon 32 § 2 propisuje "u pravu se uzima da mjesec ima 30 dana, a godina 365". Premda mjeseci po kalendaru imaju 28, 29, 30 ili 31 dan, po pravu uzeto (in jure), po općem pravilu, svi mjeseci bez razlike broje se po 30 dana; godina pak 365 dana bez razlike da li je prestupna ili nije.

Ovaj je propis na snazi "osim kada je rečeno, da mjesec i godinu treba uzeti po kalendaru". To pak može biti naredjeno po pravu (a jure) ili po zakonodavcu (ab homine) i tada, kao što je u kalendaru, mjesec može biti od 28, 29, 30 ili 31 dan, a godina od 365 ili 366 dana. Prema tome na pr. ako je tko kažnjen obustavom (suspenzijom) kroz mjesec dana (per mensem), kaznu treba podnositi kroz 30 dana; ako je pak kažnjen kroz mjesec kolovoz, kaznu podnosi kroz 31 dan.

§ 3 O računanju sati

K 33 § 1 "Pri računanju ura u danu valja se držati općeg mjesnog običaja; ali u pogledu posebničkog (privatnog) služenja Mise, posebničkog moljenja časoslova, primanja svete pričesti i obdržavanja zakona o postu i nemrsu, može se svatko, iako je mjesno običajno računanje vremena drugačije, držati u tom mjestu ili mjesnog bilo pravoga bilo srednjega, ili zakonskoga bilo krajevnoga bilo drugoga izvanrednoga."

Sat, kao što je već rečeno, jest dvadesetčetvrti dio dana, koji se sastoji od 60 minuta ili 3600 sekunda.

"Pri računanju ura u danu valja se držati općeg mjesnog običaja." To znači, osim kada je u smislu k. 31. drukčije izrijekom odredjeno, da ure treba računati prema običaju, kojega de facto slijede stanovnici onoga područja, bilo da je računanje običajno prema pravom vremenu bilo da je prema srednjem vremenu, zakonskom, krajevnom ili izvanrednom, bilo da je posebno onog odredjenog mjesta, samo ako je uistinu u "općem običaju" (in "communi usu"), t.j. od većeg dijela zajednice de facto i trajno u upotrebi u mjestu, u kojem se djelo izvršuje. Pravno se naime računanje, ukoliko je moguće, treba podudarati s običajima naroda i od naroda tako upotrijebiti. Ništa ne priječi, da je u istom mjestu uobičajeno više načina računanja. Stranci se moraju služiti običajnim računanjem mjesta, u kojem upravo borave.

Sada običajno vrijeme u pravilu pokazuju javni satovi i ure se broje od pola noći (1. ura) do pola noći (24. ure) i to se gotovo uvijek podudara s mjesnim ili zakonskim vremenom, ali može također biti različno.

Ali ovaj opći propis dozvoljava izuzetke tako, da se u odredjenim predmetima mogu upotrijebiti ne samo običajno računanje nego i drugi način računanja vremena.

Prema ovom propisu osim običajnog vremena može se upotrijebiti mjesno vrijeme ili pravo ili srednje i zakonsko vrijeme ili pokrajinsko ili izvanredno u slijedećim slučajevima:

1) U posebničkom služenju Mise. Misa se naziva posobnička, makar se služi pred narodom i u javnoj crkvi, bila ona tiha ili pjevana. Riječ "posebnička" znači, da nije javna. Javna je pak ona, koja se služi po dužnosti službe i koja je odredjena ad usum publicum communitatis, ili koja je po zakonu odredjena, da se služi u odredjenu uru ad usum publicum. Tako su na pr. javne mise konventualna misa, župska misa. Javne mise treba služiti prema običajnom računanju, da vjernici mogu njima pribivati.

2) U posebničkom molenju časoslova. Može se reći, da je posebničko

moljenje časoslova i ono, kada de facto bude u zajednici i u koru, ali te osobe nemaju obaveze na kor, nego žele, da sastave kor i u zajednici mole časoslov. I ovdje riječ "posebničko" znači da nije javno. Javno je moljenje časoslova onda, kada gatreba obaviti u koru po službenoj dužnosti ili na koji drugi način odredjen po zakonu (vd. k. 413 i 414 za Kaptole, k. 610 § 1 za redovnike).

3) U primanju svete pročesti. Za svetu pričest traži se post od pola noći (vd. k. 858 § 1). U vremenskom odredjivanju pola noći svatko se može poslužiti jednim ili drugim brojanjem vremena, koje spominje ovaj propis (k. 33 § 1).

4) U obdržavanju zakona o postu i nemrsu. Vrijeme za ovu obvezu ide od pola noći do slijedeće pola noći, kako to izrijekom donosi k. 1246. Takodjer i u ovom brojanju vremena pola noći, kojom počima ili svršava ova zakonska obveza, svatko se može poslužiti slobodom, dozvoljenom ovom kanonskom odredbom, da si po volji izabore način brojanja vremena.

Dakle u ovim spomenutim slučajevima "iako je mjesno običajno računanje vremena drukčije", koje, kako je rečeno, u pravilu treba upotrijebiti i kojeg se za ostale stvari treba držati, "može se svatko u tom mjestu držati vremena ili mjesnog bilo pravoga bilo srednjega, ili zakonskoga bilo krajevnoga bilo drugoga izvanrednoga". Mjesno vrijeme (tempus loci) ovdje se podrazumijeva vrijeme onog područja, u kojem se neko djelo obavlja, na pr. pokrajina, grad, župa.

U ovoj je kanonskoj odredbi iscrpno (taxative) a ne kao primjer nabrajanje slučajeva, u kojima je dozvoljeno, da si svatko po volji izabere način računanja vremena. Stoga to nije dozvoljeno u drugim slučajevima, premda bi se radilo de materia favorabili. Kanon naime 33. u samom početku propisuje, da "se valja držati općeg mjesnog običaja". Slučajevi dakle, u kojima je dana prema propisu istog kanona voća sloboda za izbor računanja vremena, jesu izuzetci, a izuzetke od zakona treba u smislu k. 31, koji odredjuje, da vrijeme valja računati prema propisima kanona, koji slijede, "osim kada je izrijekom drugačije odredjeno", a k.33. "drugačije je izrijekom odredjeno" samo za četiri navedena slučaja.

U navedenim se izuhecima radi o posebničkim i ujedno o čisto crkvenim predmetima i u tome nam zakonodavac daje slobodu, jer ne treba činiti u ovim posebničkim poslovima velike vremenske razlike. Možemo dakle slobodno izabrati ne samo bilo koje od ovih vremena, nego takodjer sad jedno vrijeme sad drugo vrijeme zasebice za pojedini gore navedeni slučaj, jedan dan jedno vrijeme, a drugi dan drugo vrijeme, ali barem tako, kad se zadovolji jednoj obvezi prema jednom računanju vremenu, da to ne smeta drugoj obvezi, kojoj se može udovoljiti po drugom računanju vremena. Prema tome ništa ne smeta, da netko prema pravom vremenu otsluži privatnu misu, a u taj isti dan da se zakonskim vremenom posluži za moljenje časoslova.

Ali kad se jednom izabere računanje vremena, da se udovolji nekoj obvezi, ne može to računanje promijeniti za taj odredjeni slučaj, sve dok za nj traje obveza. Prema tome ne može netko na pr. post na vigiliju nekog blagdana započeti po jednom računanju, a završiti ga prema drugom kraćem računanju.

§ 4 Računanje vremena gledom na ugovorne obveze

K 33 § 2 "Što se tiče vremena, po kojem treba izvršiti ugovorne obveze, imaju se obdržavati propisi gradjanskog prava, koji važe na području, osim kada je izrijekom drugačije ugovoreno."

U ovoj je kanonskoj odredbi ustanovljen drugi izuzetak, po kojoj gledom na rok, u kojem treba izvršiti ugovorne obaveze, Crkva kanonizira gradjansko pravo o računanju vremena. To znači da gradjanske propise o računanju vremena u ovakvim slučajevima Crkva usvaja za svoje kao da ih je ona sama izdala. Ovaj je propis opći i ne vrijedi samo za računanje ura, na što se odnosi § 1 ovog kanona, nego na cjelokupno brojanje vremena, koje je ustanovila u ovom predmetu gradjanska vlast.

Propis ovoga paragrafa izravno se odnosi samo na pravo, po kojem treba izvršiti ugovorne obveze, ali ga se mora usporediti s propisom k 1529, koji odredjuje: "Što gradjansko pravo na nekom području propisuje o ugovorima, bilo općenito bilo posebice, ili s vlastitim imenima ili bezimenima, kao i o plaćanjima, to isto prihvaća i kanonsko pravo za crkvene poslove s istim učincima, osim kada je što protivno božanskom pravu ili kada je po kanonskom pravu drukčije odredjeno". Prema tome sve, što je gradjansko pravo propisalo o računanju vremena za ugovore, to kanonsko pravo prihvaća, "osim kada je što protivno božanskom pravu ili kada je po kanonskom pravu drukčije odredjeno". Pod nazivom "gradjansko pravo" (jus civile) dolaze svi propisi, koji su na snazi, a koje je gradjanska vlast izdala za ugovore. Prema tome pod tim nazivom dolaze opći zakoni, posebni propisi, pravni običaji i pravdoznanje. U pravilu se svi takvi propisi nalaze u gradjanskom i u trgovačkom zakoniku.

Nadalje stoji u ovoj kanonskoj odredbi "osim kada je izrijekom drugačije ugovoreno", jer (prema 85 pravnom pravilu in VI°) "contractus ex conventione legem accipere dignoscuntur". Ako stoga stranke izrijekom utvrde, da će upotrijebiti drugo računanje vremena, nego što ga propisuje gradjanski zakon, one tome moraju biti vjerne snagom naravnog prava i prema njihovom utanačenju crkveni sudac mora predmet riješiti. Da pak sudac može primiti njihovo utanačenje, mora za nj tražiti dokaz.

§ 5 Pravno računanje dana, tjedna, mjeseca i godine

Dok zakonodavac daje u k 32 samo opći pojam ure, dana, tjedna, mjeseca i godine, u kk. 33 § 1 i 34 § 1 daje većma odredjene propise o pravnom računanju i to u k 33 § 1 za računanje ura, a u k 34 za računanje dana, tjedna, mjeseca i godine.

1. Kada su mjeseci godina označeni vlastitim imenom ili istoznačno, treba ih uzeti po kalendaru (k. 34 §1). U ovom se propisu govori o mjesecu i godini, koji mogu imati nejednaki broj dana, a ne govori se o tjednu ni o danu, koji su uvijek jednako dugi; bilo da se uzimaju po kalendaru, bilo po pravu, uvijek se tjedan sastoji od 7 dana, a dan od 24 ure.

Kada je mjesec ili godina označena odredjeno, tj. "vlastitim imenom" (proprio nomine), na pr. mjeseca veljače godine 1950, ili također "istoznačno" (aequivalenter), na pr. četvrti mjesec u godini, naredne godine treba ih uzeti po kalendaru. Prema tome mjeseci će imati drugačiji broj

dana već prema tome, kako za pojedini mjesec stoji u kalendaru, a isto tako i godine već prema tomu, da li je godina prestupna ili ne. Početak pak bit će uvijek od pola noći prvog dana mjeseca ili godine, a svršetak bit će pola noći posljednjeg dana.

2. Kada početni rok nije ni izričito ni uključno označen, vrijeme se ima računati od časa do časa (de momento ad momentum k 34 § 2 prvi dio). - Početni rok (terminus a quo) jest početak brojanja vremena odnosno čas, kada je vrijeme započelo teći. Početni rok može označiti zakonodavac, sudac, poglavar. Izričito označiti (explicite assignare) ovaj rok znači, kada se izričitim riječima označi početak, na pr. od Uskrsa ove godine ili od 1. veljače itd. Uključno označiti (implicito assignare) po pravu znači, kada je označena činjenica ili okolnost,od koje je po pravu, (jure) započelo teći samo računanje, na pr. šest mjeseci od sklopljene ženidbe (vd. k.1115 § 2). Prema tome, kada samo pravo ne odredi činjenicu, od koje bi teklo računanje, nego ono ovisi od drugog razloga, ne možemo reći da je uključno.

Nadalje u tom propisu stoji izreka "od časa do časa" (de momento ad momentum) to znači, da vremenski razmak, o kojem se radi, valja računati od časa ili ure, u kojem je vremenu započeo teći rok, do istog časa ili ure posljednjeg dana.

Kada početni rok nije ni izričito ni uključno označen, može nastati dvostruki slučaj: ili je vrijeme neprekinuto ili je prekinuto. Neprekinuto je ono vrijeme, "koje teče bez prekidanja" (k.35). Tako je u navedenom prvom primjeru u ovom kanonu 34 § 2, o kojem govorimo, naime u obustavi (u suspenziji) služiti misu i u trajanju bilo koje kaznene zabrane (cenzure) prema k.2248 § 1. Prekinuto je ono vrijeme, koje se može prekinuti; tako se može prkinuti vrijeme izbivanja dozvoljenog po pravu (vd.k.465 § 2).

Ako je vrijeme neprekinuto, mjesece i godine treba uzeti prema kalendaru (k.34 § 2 srednji dio), na pr. obustava služiti misu kroz mjesec dana, koje započima 1 veljače, svršit će 1. ožujka, premda, ako godina nije prestupna,kazna će trajati samo kroz 28 dana.

Ako je vrijeme prekinuto, treba uzeti za tjedan sedam dana, za mjesec 30, za godinu 365 (k.34 § 2 konac). Ipak treba razlikovati, ako vrijeme treba biti prekinuto, vrijeme se uvijek računa po pravu, tj. za tjedan sedam dana, za mjesec 30 dana, za godinu 365 dana. Ako vrijeme može biti prekinuto, valja paziti, da li je uistinu (de facto), u slučaju, o kojem se radi, neprekinuto ili prekinuto. Ako je uistinu neprekinuto, vrijeme se uzima po kalendaru; ako je pak prekinuto, vrijeme se broji po pravu.

3 . Kada se vrijeme sastoji od više godina, mjeseci, tjedana ili barem od više dana, a početni je rok izričito ili uključno označen, mjesece i godine valja uzeti prema kalendaru (vd.k.34 § 3,1). - Pošto je odredjen početka vremena, tada je odredjena i njegova neprekinutost i, jer je početak stvarno odredjen, ne smije se uzeti fiktivno računanje.

4. Zakonodavac postavlja 4 slučaja o brojanju početnog roka (termini a quo) i o svršetku roka (terminum ad quem):

1) Kada se početni rok poklapa s početkom dana, prvi se dan uračuna-

va (k. 34 § 3,2). Kada je u ovom slučaju početni rok upravo pola noći i prvi dan je potpun, ne postoji nikakav razlog, da se ne bi brojio prvi dan. Dosljedno tome "vrijeme se svršava početkom posljednjega dana istoga broja" (k. 34 § 3,2 konac); tj. kao posljednji dan treba brojati onaj koji prethodi dan istoga broja. U navedenom primjeru u ovoj odredbi: 2 mjeseca dopusta od dana 15. kolovoza, dopust započima u pola noći izmedju 14. i 15. kolovoza i svršava u pola noći izmedju 14 i 15. listopada. Prema tome ako bi se posljednji dan istoga broja, tj. 15. listopad, brojio, odredjeno vrijeme bilo bi za jedan premašeno.

2) - Kada se početni rok ne poklapa s početkom dana, prvi se dan ne računa i vrijeme se svršava posljednjega dana istoga broja (k. 34 3,3) - To znači, da se prvi dan, kada je neko djelo započeto ne broji, nego vrijeme valja brojati od pola noći slijedećeg dana i svršava u pola noći posljednjega dana, ali navršenoga dana istoga broja. Budući da prvi dan nije čitav, to je zakonodavac, da ne nastanu možebitne neprilike i poteškoće, odredio, da se prvi ne broji, već da se obdržava pravilo:"Dies termini a quo non computatur in termino" (dan početnog roka ne broji se u rok). Prema navedenim primjerima u ovoj odredbi: 14 godina života (koji se po odredbi k. 88 § 2 traži za doraslost), godina novaštva (vd. k.555 §1, 2), osam dana po upražnjenju biskupske stolice (vd. k. 432 §1), deset dana za najam priziva (vd. k. 1881) itd. Gotovo se nikad nije dogodilo da bi se tko baš u pola noći rodio, započeo novicijat, primio vijest o upražnjenju biskupske stolice ili primio sudsku presudu. Prema tome, ako se netko rodio 24. veljače 1883. g. u rano jutro, imao je četrdeset godina u pola noći izmedju 24. i 25. veljače 1923. godine; ako je netko započeo novaštvo 15. prosinca 1947, godina novaštva navršava se u pola noći izmedju 15. i 16. prosinca 1948. godine itd.

3) Na koncu drugoga stavka ovoga paragrafa odredjeno je: vrijeme se svršava početkom posljednjega dana istoga broja; na koncu 3. stavka stoji: vrijeme se svršava posljednjega ali navršenoga dana istoga broja. Ali ovi se propisi mogu primijeniti samo, kada postoji dan istog broja u mjesecu, kada se pravni posao navršava. Ne može se dogoditi, da mjesec, u koji se vrijeme svršava, nema dana istoga broja, na pr. ako je odredjen jedan mjesec od 30. siječnja, veljača nema 30. dana. Kako se računa vrijeme u takvim slučajevima? Zakonodavac je riješio pitanje na slijedeći način: "Ako pak mjesec nema dana istoga broja, na pr. mjesec dana od 30. siječnja, tada se vrijeme svršava prema različitosti slučaja, početkom ili svršetkom posljednjega dana u mjesecu" (k. 34 § 3,4). - Različitost slučaja može biti, ako se "početni rok poklapa s početkom dana", kako to imamo u 2. stavku ovoga paragrafa, ili se "početni rok ne poklapa s početkom dana", kako to imamo u 3. stavku ovoga paragrafa; u prvom slučaju prema navedenom primjeru vrijeme svršava početkom posljednjega dana mjeseca veljače, a u drugom slučaju vrijeme svršava svršetkom posljednjega dana mjeseca veljače.

4) "Kada se radi činima istoga reda, koji se ponavljaju u stanovitom vremenu, na pr. tri godine za polaganje vječnih zavjeta poslije privremenih, tri godine ili drugo kakovo vrijeme za obnavljanje izbora itd, vrijeme se svršava, kada nadodje isti dan, u kojem je "započeto, ali se novi čin može izvršiti kroz cijeli onaj dan" (k. 34 § 3,5). - Dovoljno

je, da čini istoga reda, kao što je u navedenom primjeru vječni zavjeti i i privremeni zavjeti, a ne traži se, da su iste vrste. Vrijeme, u koje treba ponoviti ove čine, odredjeno je po općem ili krajevnom pravu.

Za čine, koje valja ponoviti u stanovitom vremenu, vrijeme se svršava, kada nadodje isti dan, u kojem je započeto. Kako se vidi, Kodeks odredjuje dan, a ne čas, kada u ovom slučaju vrijeme svršava, a odredjivanje časa ostavlja sudu onih, koji moraju ponoviti čin. Dan pak, u koji se vrijeme svršava, odgovara onom danu, u kojem je vrijeme započelo, na pr. ako je polaganje zavjeta na tri godine bilo učinjeno 15. kolovoza 1939., vrijeme se svršava 15. kolovoza 1942. istog časa, kada se zavjetovanje ponavlja, ili kada se zavjetovanik želi od ponaljanja zavjeta odpustiti. Istina je, prema k. 34 § 3,3 vrijeme bi trebalo svršiti posljednjega dana istoga broja, tj. u navedenom primjeru u pola noći, kada se navršava 15. kolovoz 1942. Ipak da ne bi postojao razmak izmedju prijašnjeg čina i slijedećeg, čin valja ponoviti prije nego prijašnje vrijeme potpuno prodje. Stoga je u ovom slučaju zakonodavac primijenio za svršetak roka načelo, po kojem se započeti dan smatra, kao svršen.

Nadalje u ovoj odredbi stoji, da se novi čin može izvršiti kroz cijeli onaj dan. To znači, da se kroz cijeli dan, od pola noći do pola noći, koji odgovara onom danu, kada je vrijeme započelo, čin može ponoviti te što više mora se ponoviti, ako se to propiše. Odmah, čim ponavljanje ili protivan čin ponavljanju bude izvršen, prijašnje se vrijeme svršava.

§ 6 Korisno i neprekinuto vrijeme

Vrijeme je po svojoj naravi neprekinuto, jer je "numerus seu mensura motus secundum prius ac posterius". Ali se ipak katkada dogodi, da se netko ne može poslužiti vremenom, jer za nj ne zna ili jer je znajući za njega spriječen njime se poslužiti, zakonodavac je smatrao, da je u ovakvim slučajevima vrijeme na neki način prekinuto.

Vrijeme neprekinuto je ono, koje teče bez prekidanja, bez obzira, da li je netko neznanjem ili nemogućnošću spriječen, da se u to vrijeme koristi svojim pravom.

Vrijeme korisno je ono, koje ne teče za one, koji za nj ne znaju ili koji su spriječeni.

U k. 35 prvi dio propisuje, da "se pod korisnim vremenom razumjeva ono vrijeme, koje nekomu pripada za izvršenje ili ostvarenje njegova prava, tako da mu ne teče, ako za to ne zna ili je u djelovanju spriječen". - To je zapravo ono vrijeme, što ga samo pravo (a jure) ili zakonodavac (ab homine) podjeljuje nekome, da se može poslužiti svojim pravom ili da može zaštiti svoje pravo zakonitim sredstvima, na pr. sudskim putem. Nadalje u ovoj odredbi stoji, da ovo vrijeme "ne teče onome, ako za to ne zna" ("ut ignoranti non currant"). To znači, da, dok netko ne zna, da se ovo ili ono pravo odnosi na njega, vrijeme za njega ne teče. Ovdje se radi o onom neznanju, za koje se kaže, da se dogodilo razboritom čovjeku, a ne o drugim vrstama neznanja. Konačno kaže se u ovoj odredbi, da vrijeme ne teče nekomu, ako je u djelovanju zapriječen ("agere non valenti"). To znači, da vrijeme onome ne teče, tko ne može ostvariti svoje pravo na sud ili izvan njega iz bilo kojega razloga, samo ne iz prijevare, na pr.

radi bolesti, zatvora, otsutnosti itd. Prema tome postoje dva elementa korisnog vremena: 1) znanje o pravu ili o činu i 2) sposobnost i mogućnost djelovanja. Ako bilo koji od ova dva elementa manjka kod nekoga, korisno vrijeme, što ga pravo (a jure) dozvolilo, ne teče od časa, po pravu odredjenog, nego od časa, kada dotični sazna, da treba raditi (djelovati) i kada može raditi.

Pretpostavlja se, da je vrijeme neprekinuto, jer je vrijeme takovo po svojoj naravi. Posoban razlog mora biti, da se dozvoljava t. zv. korisno vrijeme, koje za to treba dokazivati. Dozvola korisnog vremena može biti izričita (expressa), a to je onda, kada je izrijekom naznačeno korisno vrijeme (vd. na pr. kk. 155,161,171 1 i kk. 1881-1885) ili uključna (implicita), a to je onda, kada se daje nekome u prilog bez da se time nametne šteta drugome.

Korisno se vrijeme računa ne od časa do časa nego od dana do dana. Znanje ili sloboda djelovanja odredit će početni rok (terminus a quo) k. 34 § 3,2-3). Ako se početni rok ne poklapa s početkom dana, prvi dan se ne broji (k. 34 § 3, 2-3), ali ništa ne smeta, da tko ostvaruje svoje pravo i čin, prije zapriječen, dopušteno i valjano izvrši odmah prvog dana. Kada već teče korisno vrijeme, svi i pojedini dani moraju biti potpuni kada se broje, jer samo započeti dan ne smatra se navršenim (potpunim), naročito u ovom slučaju, kada se radi u prilog izvršitelja. Zato ako nadodje nova smetnja, zapriječeni se dani ne broje. I zapriječeni dani ne računaju se od časa do časa nego od dana do dana. Da se dan smatra zapriječenim, dovoljno je, da smetnja ostaje kroz znatan dio dana. To valja moralno uzeti.

Pošto u računanju korisnog vremena valja brojiti samo korisne dane, treba u vezi s trajanjem korisnog dana dodati toliko dana, koliko ih je bilo zapriječenih. Svršetak pak roka jest pola noći posljednjeg dana, koji je korisno (utiliter) dokončan tj. bez ikakve smetnje.

Primjer korisnog vremena ne gledom na početak (vd. k. 432 § 1), nego neprekinutog gledom na tijek vremena daje nam k. 432 §2, u kojem se propisuje, da postavljanje prelazi na metropolitu, ako Kaptol iz bilo kojeg razloga ne izabere kaptolskog vikara kroz 8 dana, računajući od dana, kako je Kaptol primio vijest o biskupovoj smrti. A tako stoji i onda, premda je po srijedi bila neka smetnja.

Otpis jest pismeni odgovor nadležnog poglavara koji ima poglavarsku vlast na nečiju molbu.

N A S L O V IV

OTPISI

Prije nego će biti govora o povlasticama i oprostima, govorit ćemo o otpisima /de rescriptis/ i to s razloga, što se povlastice i oprosti obično podjeljuju u otpisima.

§ 1 Narav otpisa

1. Pojam. Pravna ustanova o otpisima preuzeta je iz rimskog prava, koje ovako definira otpis: "Rescriptum est Principis responsio scripto data".

Sadanje kanonsko pravo definira otpis: Rescriptum est Principis ecclesiastici responsum scripto datum.-

Iz ove se definicije vidi, da je otpis odgovor /responsum/, a odgovor je vezan na nečiju prijašnju molbu, izvještaj ili upit. Drugim riječima otpis je kao neka posljedica, koju je prouzročila nečija molba, izvještaj ili upit. Taj odgovor daje nadležni crkveni poglavar /Princeps ecclesiasticus/, koji ima poglavarsku vlast, a to je Sv. Stolica ili Ordinarij. Konačno otpis je dan pismeno, a ne živim riječima ili kakovim znakovima.

Dosljedno tome otpis /rescriptum/ se razlikuje: 1/ od usmenog odgovora /ab oraculo/, koji je učinjen živom riječi, makar je kasnije stavljen na papir, da se sačuva kao možebitni dokaz, 2/ razlikuje se od zakona /a lege/, koji se daje bez ičije molbe za opće dobro, dok se naprotiv otpis daje na nečiju molbu i većma se odnosi na pojedince i na njihova subjektivna prava; 3/ razlikuje se od motuproprija / a motuproprio/, koji je u strogom smislu pismo dano na vlastitu pobudu bez ičije molbe. Ali katkada se i otpisi daju u obliku motuproprija. U tom se slučaju daju otpisi na nečiju molbu, ali treba ih smatrati kao da su dani bez ičije molbe iz čiste dobrohotnosti i na vlastitu pobudu nadležnog crkvenog poglavara; 4/ razlikuju se od naredbe /a decreto/, koja se daje bez ičije molbe, da se njome nešto naredi /zapovijedi/ ili samo nekim podložnicima ili cijeloj zajednici; 5/ konačno razlikuje se od povlastice i od oprosta, jer dok su povlastice i oprosti predmet otpisa, otpisi pak sačinjavaju samo sredstvo, kojim se povlastice i oprosti podjeljuju.

2. Razdioba. Otpisi se višestruko dijele:

1/ Gledom na onoga, koji otpise daje /ratione rescribentis/, otpisi se dijele na papinske /rescripta Pontificia/ i na biskupske /rescripta Ordinarii/.

2/ Gledom na zakon /ratione legis/, na koji se odnose, otpisi su po pravu /sucundum jus-kojima se obdržavanje prava sili ili potvrdjuje/,

mimo pravno /praeter jus- kojima se podjeljuje milost, koja nije protivna pravu, na pr. oproštenja/, protiv prava /contra jus-kojima se ukida pravo, na pr. oprosti/.

3/ Gledom na sadržaj /ratione materiae seu objecti/ otpisi su a/ milosni /rescripta gratiae/, koji sadrže čiste pogodnosti u nespornim stvarima, na pr. oproštenja, povlastice, oprosti i t.d.; b/ sudski /rescripta justitiae seu ad lites/, koji se daju u sudskim spornim pitanjima /"quae ad lites referuntur" k. 5o/, na pr. dozvola za posebni postupak, za izvanrednog suca i t.d.

4/ Gledom na način podjelbe /ratione modi/: a/ na vlastitu pobudu /rescripta motu proprio/, u kojima stoji zaporka "motu proprio" i b/ po molbi /rescripta ad instantiam/, koji nemaju ove zaporke /vd. kk. 45 i46/.

5/ Gledom na oblik /ratione formae/ otpisi su: a/ neposredno ili milosno dani /rescripta in forma gratiosa/, ako je milost podijeljena bez izvršioca /sine interjecto executore/, b/ posredno dani /rescripta in forma commissoria/, ako je milost podijeljena putem izvršioca /"interjecto executore"- k. 38/.

Otpisi posredno dani mogu biti : 1/ putem nužnog izvršioca /cum executore necessario/, kada je milost podijeljena i izvršiocu naloženo samo čisto izvršenje otpisa tako, da on ne može uskratiti milost osim u smislu k. 54 § 1 i 55; 2/ putem slobodnog izvršioca /cum executore libero/, kada nadležni crkveni poglavar ne podjeljuje milosti, nego povjerava sudu i savjesti izvršioca, da ju podijeli ili uskrati.

Iz samog sadržaja otpisa vidi se, u kojem se obliku daje otpis. Otpis je neposredno ili milosno podijeljen, kada u njemu na pr. stoji: S. Congregatio... petitam gratiam benigne annuit precibus et Ordinario committi jussit ut petitam gratiam oratori concedat ili.... benigne[1] annuit precibus et Episcopo commiti mandavit ut, si vera sint exposita, petitam gratiam /veniam, facultatem, dispensationem/ oratori concedat, ili ukratko : "absolvas", "dispensas", premda je dodana i zaporka: "pro tuo arbitrio et conscientia" ili "pro tua prudentia". Otpis je posredno dan putem slobodnog izvršioca, kada u njem nije ništa zapovijedjeno i predmet je bio jednostavno ustupljen izvršiocu, da ga izvrši prema svojem "arbitrio et voluntati". Ili je molba bila ustupljena izvršiocu "cum facultatibus necessariis et opportunis". Ili mu je bilo rečeno u otpisu: "dispenses etc., si expedire iudicaveris".

---

[1] impertitur ili dispensationem concedit i t.d. Otpis je posredno dan putem nužnog izvršioca, kada u otpisu stoji:... benigne

---

6/ Gledom na vanjski oblik /ratione formae externae/ otpisi mogu biti izdani kao bule /pečatnice/, brevea, apostolskog pisma, a redovno ima jednostavniji oblik običnog otpisa. Otpise sastavlja ona oblast /dicasterium/, koja rješava sam predmet, na koji se otpis odnosi.

7/ Gledom na opseg /ratione effectus seu extensionis/ otpisi su a/ opći /rescripta generalia/, ako se odnose na sve osobe nekog mjesta ili na sve stvari neke vrsti /alicuius generis/ i b/ posebni /rescripta specialia/, kada se odnose na neke odredjene osobe ili slučajeve.

§ 2 Općenito o molbi i otpisu

1. Molba. Papa Pijo X. odredio je uredbom "Sapienti consilio" od 29. lipnja 1908. g. nadležnost, postupak i pravila u otpravljanju poslova kod rimskih Sv.Zborova, sudišta i ostalih rimskih ureda. Milosne otpise, koji se odnose na vanjsko pravno područje, treba moliti od Sv.Zborova prema njihovoj nadležnosti; milosne otpise za unutarnje pravno područje treba moliti kod Sv.Pokorništva , a sudske otpise od papinskih sudišta.

Svaki vjernik može moliti milost kod bilo koje rimske oblasti /svakako gledajući na njezinu nadležnost/ i to sami osobno ili po drugome, usmeno ili pismeno ili po zastupniku. Ali u tajnim slučajevima, koji se odnose na područje savjesti, treba se obratiti na Sv.Pokorništvo ili na stožernika velikog pokorničara u posebno zatvorenom pismu i ne spominjući u njemu prava imena stranaka, o kojima se radi, a nikako ne u otvorenom pismu preko zastupnika. Takvo posebno zatvoreno pismo pošalje se ili putem pošte ili po zastupniku.

Molba uvijek mora biti napisana. Molba se upravlja ili na papu "Beatissime Pater" ili na stožernika, koji stoji na čelu dotične oblasti "Eminentissime Princeps" ili "Eminentissime Domine". Molba, koja je izravno upravljena na Sv.Pokorništvo naslovi se na stožernika velikog pokorničara, jer on ponajviše vlastitom vlašću podieljuje zamoljenu milost. Ostale molbe, kojima se moli milost za vanjsko pravno područje, najbolje je nasloviti na samoga papu. Molba se obično piše u trećem licu: "X. Y..l.. humiliter petit..." Treba točno navesti ime, prezime i biskupiju molitelja. Kada se pak molba u stvarima savjesti upravlja na Sv.Pokorništvo- kako je već rečeno- ime, prezime i biskupija stranke se ne iznose, nego se upotrijebi izmišljeno ime. Onaj pak, koji sastavlja i šalje takvu molbu, što je redovito svećenik ili ispovjednik, treba navesti svoju točnu adresu da mu se može otpremiti otpis. Molba mora biti sastavljena kratko i jasno. Ako se njome moli neka milost, a napose oprost, u molbi treba točno navesti predmet i razloge /causas seu motiva/, koji vojuju, da se zadobije zamoljena milost.

Pošto je u Rimskoj kuriji latinski jezik službeni, molbu treba sastaviti u tom jeziku, ako je ikako moguće. Ali dozvoljava se služiti i talijanskim, francuskim, njemačkim, engleskim, španjolskim i portugalskim jezikom. Medjutim mogu se upotrijebiti i drugi jezici, naročito u molbama na Sv.Pokorništvo. Ako pak u oblasti, kojoj je molba poslana, upotrijebljeni jezik nitko ne zna, molbu će prevesti uredski tumač, a molitelj će biti dužan platiti troškove za prijevod. Iako je molba naslovljena na papu, ipak ju valja poslati na onu oblast ili na stožernika, koji joj stoji na čelu, pod čiju nadležnost spada predmet.

Najbolje je, da se molba pošalje na Rimsku kuriju preko vlastitog Ordinarija, osim kada se radi o predmetu, koji zasjeca u područje savjesti, i to radi toga, što prema praksi Rimske kurije Ordinarij treba dati svoje mišljenje i preporuku. Ako u molbi toga nema, dotična Rimska oblast, na koju je molba prispjela, traži ju Ordinariju na izvještaj.

Za molbu navesti { osobu / razlog / zaprieke

Ordinariji takve molbe šalju na nadležnu Rimsku oblast izravno ili preko svoga zastupnika u Rimu /agenta, prokuratora/.

2. Otpis. Molba stigavši na nadležnu oblast predaje se na rješavanje. Rimske oblasti podjeljuju milosti 1/ na temelju redovnih povlastica, koje su apostolskim pismom dobile od pape; 2/ na temelju posebnih i izvanrednih povlastica, koja papa običava podjeljivati predstojnicima /prefektima/ i tajnicima pojedinih oblasti 3/ na temelju posebnog papinskog dopuštenja prigodom audijencije "facto verbo cum Sanctissimo" ili "ex audientia Sanctissimi", koju papa na odredjene dane daje tajnicima pojedinih oblasti.

Kad je molba riješena, prelazi se na izradu otpisa.

Unutarnji oblik otpisa ima dva dijela: 1/ekspositivni dio /pars expositiva/, b/ motivni dio /pars motiva/. U narativnom se dijelu otpisa iznesu iz molbe ime molitelja i predmet molbe sa svim potrebnim okolnostima, a u motivnom se dijelu iznesu iz molbe razlozi, zbog kojih se milost moli.

Dispositivni dio otpisa sadrži odgovor odnosno rješenje molbe /vidi obrazac u dodatku/.

Otpis se redovito šalje na Ordinarija, preko kojeg je poslana molba, a katkada izravno i na samu stranku. Otpis, koji se odnosi na područje savjesti, šalje se izravno na svećenika ili ispovjednika, koji je molbu otposlao.

§ 3 Molitelj otpisa

1. Kanon 36. donosi opće načelo o molitelju otpisa t.j. o osobi, koja ima pravnu sposobnost /capacitatem juridicam/, da moli i primi otpis.

Prema odredbi paragrafa 1. istog kanona "svi, osim onih, kojima je to izrijekom zabranjeno, slobodno mogu moliti otpise i od Apostolske Stolice i od drugih Ordinarija". -Izrekama ovom propisu "slobodno mogu" /libere possunt/ znači, da to mogu bez ičije privole ili dopuštenja pa i gradjanskih vlasti. Izraz "svi" /omnes/, kako to proizlazi iz same naravi stvari, označuje, da svi vjernici bez razlike na spol, dob, stalež i čast mogu moliti kakovu milost /ili otpis/. Izuzeti su samo oni, "kojima je to izrijekom zabranjeno". To označuje one osobe, koje su po pravu označene za nesposobne /jure inhabiles/ da mole otpis. Ta pravna nesposobnost osoba mora biti izrijekom odredjena.

Posebice je odmah izrijekom odredjeno u paragrafu 2.istog kanona /36/, da su "Milosti i oprosti bilo koje vrsti /omne genus/, što ih je podijelila Apostolska Stolica, valjani, iako su dani takovima, koji su upali u kaznene zabrane /cenzure/ uz obdržavanje k. 2265 § 2, 2275 stč 3. 2283."

— Postoje tri kaznene zabrane /cenzure/: izopćenje /ekskomunikacija/, uskrata bogoslužja /klotva, interdikt/ i obustava /suspenzija/ prema k. 2255 § 1.

Kanoni, na koje upućuje ovaj propis kanona 36 § 2, odredjuju, da su osobe pravno nesposobne, da prime otpis, koje su bilo kojom od ovih triju kaznenih zabrana udarene odsudnom /kondemnatornom/ ili izjavnom

/declaratornom/ presudom. Kanon 2265 § 2 odredjuje, da izopćenik poslije odsudne ili izjavne presude "ne može valjano primiti nikakvu papinsku milost, osim ako se u papinskom otpisu spomene izopćenje". Kan. 2275 st. 3 proteže ovaj propis kan. 2265 § 2 na one, koji su udareni osobnom zabranom bogoslužja /personaliter interdictis/. Konačno k. 2283 odredjuje, da ono, "što kan. 2265. propisuje o izopćenju, valja primijeniti i na obustavu." Dakle otpisi podijeljeni onima, koji su bilo kojom kaznenom zabranom udareni odsudnom ili izjavnom presudom, nevaljani su, i ako je otpisima dodana zaporka "Vlastitom pobudom" /Motu proprio/. Takvi otpisi tada samo vrijede, kada im je dodana izričita dokidna zaporka /clausula derogatoria/ o kaznenoj zabrani /vd k. 46/, jer to znači, da je zakonodavac znao za kaznu te je time njezin učinak obustavio barem da se može primiti podijeljena milost.

Oni, koji su upali u bilo koju kaznenu zabranu, nisu nesposobni, da prime papinski otpis, od časa, kada su upali u kaznu, nego od časa, kada su udareni odsudnom ili izjavnom presudom. Ako je tko postao nesposoban, jer je udaren sa više takovih kazni, da postane sposoban valjano primiti otpis, traži se, da u otpisu budu spomenute sve kazne.

Izjavna ili odsudna pre su da čini osobu nesposobnom po samom pravu /ipso jure/ za oba pravna područja tako, da nije potrebno pobijati valjanost otpisa.

Nastaje pitanje, da li su krivovjerci, raskolnici i otpadnici sposobni, da prime papinske milosti odnosno otpise. Možemo stalnim držati da su oni nesposobni za to. Ovo mišljenje možemo potvrditi starim pravom, koje je krivovjercima i raskolnicima nijekalo pravnu sposobnost, da mole otpise; zatim stalnom praksom Rimske kurije, koja im ni prije ni poslije Kodeksa ne podjeljuje milosti i otpise, te konačno tumačenjima i odgovorima, koji su izašli poslije Kodeksa i koji su nijekali pravo djelovanja u Crkvi svim nekatolicima bilo krštenima ili nekrštenima. Ovi se odgovori oslanjaju na propise u Kodeksu a naročito na kanon 87., koji određuje, da u pogledu pravâ osobe u Crkvi stoji na putu prepreka, koja sprječava svezu crkvenog zajedništva. Uostalom bilo bi nezgodno, da Apostolska Stolica odluči, da valjano podjeljuje milosti onima, koji zabacuju njezino učiteljstvo i vlast. Prema tome riječi kanona 36. § 1, da "svi" /ab omnibus/ mogu moliti otpise, odnose se na sve one i jedino na njih, koji pripadaju tijelu katoličke Crkve i od nje nisu otpali. Valja zaključiti da se svima krivovjercima i raskolnicima nevaljano podjeljuju milosti i otpisi ili jer su u krivovjerju ili u raskolništvu rodjeni i odgojeni u dobroj vjeri, ili jer u krivovjerju i u raskolništvu rodjeni i odgojeni formalno pripadaju mala fide tim sljedbama, ili jer su u katoličkoj Crkvi kršteni i odgojeni prešli u bezbožničku sljedbu ili u krivovjerje ili u raskolništvo. To se pak odnosi na njih i onda, ako nisu udareni izjavnom ili odsudnom presudom. Takvima su istom onda valjano podijeljene milosti i otpisi, kada je u otpisu spomenuta prepreka, koja sprječava svezu crkvenoga zajedništva.

Načelo, po kojem se otpadnike, krivovjerce i raskolnike, jer se nalaze izvan krila Crkve, smatra nesposobnima, da mole milosti i pa-

pinske otpise, vrijedi takodjer i za milosti i otpise, koje daju Ordinariji.

Prema ovomu, što je rečeno za krštene nekatolike, jasan je odgovor na pitanje: da li nevjernici /osobe naime, koje uopće nisu krštene/ mogu valjano primiti crkvene otpise. Odgovor je: kada se propis kan. 36 § 1 ne odnosi na krštene nekatolike, još manje se odnosi na nevjernike, koji prema kan 87 nisu ni osobno u Crkvi, a dosljedno tome nemaju ni dužnosti ni prava kršćana, a ni pravne sposobnosti, da mogu sticati u Crkvi milosti.

2. Molitelj otpisa ne mora biti ista osoba sa korisnikom otpisa. Što više korisnik otpisa ne mora ni znati za molbu, niti mora dati svoj pristanak. Isto tako nije potreban ni njegov prihvat, osim ako je otpisu dodana protivna zaporka. O tome donosi odredbu k. 37.

1/ Prema odredbi toga kanona otpis se može moliti za drugoga /"pro alio"/. Taj "drugi" može biti samo ona osoba, koja je u smislu k. 36. sposobna, da primi milost sadržanu u otpisu. Moliti pak otpis i to bilo milosni bilo sudski za drugoga može svatko, pa i onaj, koji je pravno nesposoban da sâm osobno primi milosti.

Otpis se može moliti za drugoga i mimo njegova pristanka /"etiam praeter eius assensum"/. Prema tome se ne traži, da korisnik otpisa mora dati svoj pristanak na molbu ili da se molba piše u korisnikovo ime, nego molitelj za drugoga može moliti otpis u svoje vlastito ime i bez znanja korisnika otpisa, a što više i protiv njegovog pristanka. Na primjer u ukrepljenju ženidbe u korjenu "oprost od zakonskog propisa, po kojem bi se morala obnoviti ženidbena privola, može se podijeliti tako, da to ostane nepoznato ili samo jednoj stranci ili obadvjema" /vd. k. 1138 § 3/, samo ako privola jednom dana još uvijek traje.

2/ "Pa iako mu stoji na volju ne poslužiti se milošću, štono je otpisom dana, otpis ipak vrijedi i prije nego li se prihvati" /vd. k. 37/. Pošto je podjelba otpisa čin nadležnog poglavara, koji posjeduje poglavarsku vlast, to i vrijednost otpisa potpuno ovisi o poglavarevoj vlasti a ne o volji korisnikovoj. Kao što se za valjanost otpisa ne traži njegov prihvat, tako se ne traži ni znanje o otpisu od onoga, komu se otpis podjeljuje.

Premda otpis vrijedi i prije negoli korisnik za nj sazna i nego li ga prihvati, ipak on može, da se ne posluži milošću, što je otpisom dana. To znači, da korisnik nije ničim obvezan, da se mora poslužiti otpisom, ali iz drugog naslova može nastati obaveza, da se njime posluži.

Ovaj kanonski propis završava, "osim kada je drugo iz pridanih zaporki očevidno". Jer vrijednost otpisa ovisi o poglavarevoj volji, jasno je, da on može za valjanost tražiti znanje i prihvat otpisa od onoga, komu se podjeljuje. To se pak traži u posebnim zaporkama, koje su u otpisu izrijekom iznesene; ili je to odredjeno u općem

pravu na pr. prema odredbi k. 1436 ne može se crkvena nadarbina podijeliti duhovniku preko njegove volje i t.d.

§ 4 Valjanost i ništavost otpisa

1. Početni rok. Kada se otpisom podjeljuje neka milost, treba razlikovati 1/ čas podjelbe milosti, 2/ čas, kada je otpis izdan, t.j. nadnevak otpisa /otpis se daje, kad ga nadležni poglavar potpiše a pretpostavlja se, da je potpisan onoga dana, koji je označen na otpisu/ i 3/ čas otpreme otpisa.

Ako je otpis posredno dan preko izvršioca /in forma commissoria/, tada valja razlikovati: 1/ čas, kada je otpis predan izvršiocu i 2/ čas, kada izvršilac otpis izvrši.

Prema odredbi k. 38. otpisi neposredno dani /in forma gratiosa/, "kojima je podijeljena milost bez pridanoga posrednika, imaju svoj učinak od nadnevka, pod kojim su izdani"; otpisi posredno dani t.j. preko izvršioca imaju svoj učinak " od dana izvršenja". - Prema tome, ako je otpis neposredno dan, stupa na snagu onog časa, kada je izdan t.j. onog dana, kada je otpis potpisan, a koji je naznačen na samom otpisu, osim ako je u otpisu izrijekom naznačen drugi početni rok njegovog stupanja na snagu ili drugi početni rok zahtjeva narav podijeljene milosti. Odatle proizlazi, da se za učinak otpisa ne pazi na čas podjelbe, koja može biti podijeljena in Congressu Dicasterii, in Congregatione plenaria, in Audientia a Sanctissimo, nego na nadnevak otpisa. Ako je pak otpis posredno dan preko izvršioca i to bez razlike da li preko nužnog ili preko slobodnog izvršioca, zatim ili milosni ili sudski otpis, onda on stupa na snagu od dana izvršenja t.j. kada izvršitelj prema nalogu poglavara izda rješenje.

Propis kanona 38 vrijedi za otpise Apstolske Stolice i za otpise Ordinarija.

Za valjanu i dopuštenu upotrebu otpisa treba iznijeti slijedeće:

1/ Valjana upotreba otpisa započinje od časa, kada u smislu k. 38 otpis ima svoj učinak. Za valjanu upotrebu otpisa ne traži se prethodno znanje o njemu ili njegov prihvat. Prema tome, ako se netko prije, nego li otpis ima svoj učinak, njime posluži smatrajući, da otpis već ima svoj učinak, nevaljano radi. Naprotiv, ako se netko posluži otpisom, iza kako je otpis zadobio učinak, premda mu nije poznato, da je otpis podijeljen, valjano radi.

2/ Za dopuštenu upotrebu otpisa traži se, da je otpis imao svoj učinak u vrijeme, kada je primljeno znanje o njemu, osim kada o njemu već postoji moralna sigurnost.

2. Uvjeti za valjanost otpisa. 1/ Valjanost otpisa ovisi od bitnih uvjeta /a conditionibus essentialibus/. Ako jedan od ovakvih uvjeta nije ostvaren, otpis je nevaljan.

Što je uvjet? Uvjet /conditio/ u strogom smislu jest okolnost,

koja se osniva na budućem i nesigurnom dogodjaju, pridodana činu, od koje sâm čin ovisi /conditio est circumstantia futura et incerta actui adiecta, ex qua actus ipse eiusque valor dependet/. Uvjet može biti razvezujući - dokidajući /conditio resolutiva/, koji ukida, uništuje čin /resolvit actum/ nakon ispunjenja uvjeta t.j. čin vrijedi odmah i tako dugo doklegod uvjet visi. Zatim može biti odgodan /conditio suspensiva/, koji odgadja valjanost čina tako dugo, dok se uvjet ne ispuni. Uvjet u širem smislu može se uzeti kao okolnost nužna za valjanost ili za dopuštenost čina.

Uvjeti, koji se spominju u k. 39 nisu budući i nesigurni dogadjaji nego prošli ili sadanji i za to nisu uvjeti u svom pravom značenju, koji bi odgadjali ili ukidali valjanost otpisa. Ti uvjeti su t. zv. zaporke /clausulae/, koje se nazivaju uvjetima u tom smislu, u koliko valjanost ili nevaljanost otpisa ovisi o njihovu postojanju ili ne postojanju u času odredjenom u pravu.

Kanon 39 donosi propis, da se "uvjeti u otpisima samo onda smatraju bitnima za njihovu valjanost, ako su izraženi riječima: ako, samo ako ili drugima, koje imaju jednako značenje." - Prema tome bitni su uvjeti samo oni, koji su u otpisu izraženi pogodbenim veznicima ako, samo ako /si, dummodo/, ili istoznačnim riječima. Riječi, koje imaju jednako značenje sa navedenim veznicima, jesu: nisi, si et in quantum, dum tamen, modo, hoc modo et non aliter, sic et non aliter ili alias dispensationes nullae sunt. Ovi su izrazi po svojoj naravi uvjetni i prema tome o njima ovisi valjanost čina.

Ostali uvjeti, koji su otpisu pridani, jesu nebitni /conditiones accidentales/, a to su oni, koji izražavaju samo opomenu, savjet ili uputu. O takvim uvjetima ne ovisi valjanost otpisa. Drugim riječima, ako se takvi uvjeti ne ispune, otpis je ipak valjan, samo nije dopušten.

Zaporka ablativa apsolutnog ne smatra se bitnim uvjetom nego samo nebitnim. Da se ipak ablativ apsolutni može uzeti kao uvjet za valjanost, to treba proizaći iz same naravi stvari ili iz drugog crkvenog propisa.

(2) Za sve otpise vrijedi uvjet: ako je molba istinita /si preces veritate nitantur/. O tome donosi propis k. 4o., da se "u svima otpisima podrazumijeva, da je pridan, iako nije izražen uvjet: Ako je molba istinita, ne dirajući pri tom u odredbu k. 45, 1o54." - Istinitost molbe zahtijeva, da sve, što je u molbi izneseno bilo u vezi sa samim predmetom i okolnostima, koje dotični predmet prate /pars narrativa/ bilo u vezi s razlozima, koji su navedeni, da se milost podijeli /pars motiva/, odgovara istini. A molba je istinita onda, kada se istina ne prešućuje i kada se ne iznosi krivo ili lažno. Ili obratno, molba nije istinita, kada se istina prešuti /per subreptionem/ te poglavar, koji daje otpis, ne zna za sve ono, što mu je potrebno znati, ili kada je u molbi stvar krivo i lažno prikazana /per obreptionem/ te to poglavara navodi u zabludu. Prema tome zataja ili prešućenje /subreptio/ jest,

kada se u molbi prešuti ono, što je inače potrebno navesti. Obmana ili lažno obrazloženje /obreptio/ jest, kada se u molbi stvar iznese krivo ili lažno.

Prema ovoj kanonskoj odredbi pretpostavlja se, da su navodi u molbi istiniti. Uvjet "ako je molba istinita" uvijek se smatra bitnim uvjetom. Razlog za ovaj uvjet je očit, jer otpis potpuno ovisi o poglavarevoj volji, a njegove volje nema, ako je u neznanju ili u zabludi. Errantis enim aut ignorantis nullus est consensus. U smislu općeg prava uzima se, da je ovaj uvjet uključen u svakom otpisu, iako nije u njemu izrijekom iznesen.

Nadalje prema ovoj kanonskoj odredbi postoje slučajevi, koji se ipak izuzimaju kao valjani, iako nije ispunjen ovaj uvjet, a to su oni otpisi, koji imaju zaporku: Na vlastitu pobudu /Motu proprio - k. 45/ i otpisi, kojima se podjeljuje oprost od ženidbenih smetnja nižega stupnja. /K. 1054/.

3/ Kanon 41., koji je kao posljedica ili nadopuna kanona 38. i 4o., određuje vrijeme, kada istinitost navoda u molbi treba biti ostvarena, da otpis vrijedi. Taj propis glasi: "Kod otpisa, kojima nije označen izvršilac, treba da je istinitost molbe ostvarena u vrijeme, kada je otpis izdan; kod ostalih u vrijeme izvršenja." - Prema tome, kada je otpis neposredno dan / in forma gratiosa/, istinitost navoda u molbi treba biti ostvarena na dan nadnevka otpisa /tempore quo rescriptum datum est/, jer tada otpis neposredno dan zadobiva svoj učinak. Otpisi pak posredno podijeljeni /in forma commissoria/ preko nužnog ili slobodnog izvršioca - kako je već rečeno - imaju svoj učinak od časa izvršenja. Zato ne može smetati valjanosti, ako istinitost navoda nije bila ostvarena prije izvršenja. Stoga 1/ ako je molba istinita u času, kada je izdan otpis neposredno dan ili kada je izvršen otpis posredno dan, otpis vrijedi, premda navedeni razlog nije postojao prije onog časa ili je poslije toga časa prestao, tako na pr., ako je za oprost od neke ženidbene zapreke bio naveden kao razlog pozakonjenje djece i taj razlog nije postojao u vrijeme, kada je molba za oprost podnesena, ali je iza toga nastao taj razlog, jer je dijete začeto prije nego li je bio izdan otpis /in forma gratiosa/ ili prije nego li je otpis bio izvršen /in forma commissoria/, otpis vrijedi. Isto tako otpis vrijedi, ako je nezakonito dijete postojalo u času, kada je otpis zadobio svoj učinak, a iza toga je odmah umrlo. 2/ Ako molba nije istinita u času, kada je izdan otpis neposredno dan ili kada je izvršen otpis posredno dan, otpis ne vrijedi, iako je navedeni razlog postojao u vrijeme pisanja molbe ili je nadošao poslije iza kako je otpis podijeljen, tako na pr. u gornjem primjeru, ako je razlog, koji je postojao u vrijeme pisanja molbe, prestao smrću nezakonitog djeteta prije nego li je otpis zadobio svoj učinak, otpis ne vrijedi. Isto tako otpis ne vrijedi, ako u času, kada bi otpis imao zadobiti svoj učinak, nezakonito dijete nije postojalo, ali je odmah iza toga bilo začeto.

4/ Kanon 42. nadopunja prijašnja dva kanona o istinitosti molbe propisujući u kojem smislu i dokle se proteže vrijednost ovog bitnog uvjeta te odredjujući neka ublaženja o valjanosti otpisa, ako se u molbi nešto prešuti ili neistinito iznese.

a/ Kodeks u k. 42 § 1 odredjuje, "kada se u molbi nešto prešuti ili zataji /subreptio/, to ne smeta valjanosti i kreposti otpisa, samo ako je navedeno sve ono, što se po uredskoj porabi kurije /de stylo Curiae/ mora za valjanost navesti." - Prema tome, ako se u molbi nešto prešuti ili zataji, nevaljan je otpis samo onda, ako je prešućena ili zatajena takova okolnost, koja se prema uredskom običaju Kurije mora istaknuti za valjanost rješenja, a to je u pravilu samo ono, što je s pravnog gledišta od bitne važnosti, premda je to učinjeno iz neznanja ili zaboravljivosti ili u dobroj vjeri. Takav je otpis nevaljan i ništav po samom pravu /ipso iure/.

Premda ovaj kanonski propis govori samo o zataji /de subreptione seu reticentia veri/, bez svake sumnje otpis je nevaljan i zbog lažnog obrazloženja /propter obreptionem seu expositionem falsi/ onoga, što se za valjanost mora navesti. Zataja naime u ovom slučaju obuhvaća i lažno obrazloženje, jer istinu prešućuje i onaj, koji o nečemu jednostavno šuti, i onaj, koji namjesto istine iznosi laž.

Uredski običaj ili uredska poraba Kurije /stylus Curiae/ jest način, kojim ona rješava svoje poslove. Taj je pak način uredovanja uredjen prema propisanim ili uobičajenim pravilima.

Prema uredskom običaju za valjanost otpisa općenito je dovoljno slijedeće navesti: ime i prezime molitelja, njihovu biskupiju, predmet molbe, točno označiti vrstu i broj ženidbenih smetnji /ako se o njima radi/ i navesti istinite razloge.

b/ u § 2. istog kanona Kodeks odredjuje: "Ne smeta ni navodjenje neistine ili obmana /obreptio/, samo ako je bio istinit ili jedini navedeni razlog ili od više navedenih razloga barem jedan odlučni". - Prema tome, ako se u molbi navede, što ne stoji, nevaljan je otpis samo onda, ako nijedan od navedenih po sebi dostatnih razloga zaista ne postoji. To je očito, jer "deest causa voluntatem concedentis determinans".

Razlozi,koje treba u molbi navesti za podjelbu neke milosti, jesu različiti, a možemo iz podijeliti na glavne ili odlučne /causae motivae seu finales/ i na sporedne ili pobudne /causae impulsivae/. Glavni ili odlučni su oni razlozi, koji su pojedinačno uzeti sami od sebe dostatni, da se podijeli tražena milost. Sporedni ili pobudni razlozi jesu oni, koji po sebi nisu dostatni, ali s drugima djeluju tako, da se lakše dobije milost. U pomanjkanju odlučnih razloga više sporednih razloga može vrijediti kao jedan glavni, odnosno odlučni i svi zajedno mogu sklonuti poglavara, da usliši molbu i podijeli milost, jer "singula quae non prosunt, simul collecta iuvant. Koji su pak razlozi u pojedinom slučaju glavni odnosno odlučni, a koji sporedni ili pobudni, o tome odlučuje poglavar, koji izdaje otpis.

Ako je zataja ili lažno obrazloženje dvojbeno, valja razlikovati: 1/ u pravnoj dvojbi /in dubio iuris/ treba primijeniti načelo kano na 15.; prema tome otpis je valjan, premda je prešućeno nešto, o čemu se dvoji, da li treba za valjanost navesti. 2/ U činjeničnoj dvojbi /in dubio facti/ treba primijeniti načelo: "in dubio standum est pro valore actus"; prema tome, ako se dvoji, da li je navedeni odlučni razlog, premda jedini, istinit, treba držati, da otpis vrijedi. To potvrdjuje propis k. 84 § 2 i 54 §1.

c/ Kodeks u § 3 istog kanona propisuje "Mana zataje ili obmane, ako se odnosi samo na jedan dio otpisa, ne oduzima kreposti drugomu, kada se u jednom otpisu podjeljuje više milosti."-

3. Nevaljanost rješenja kod obnovljenih molbi. Kodeks donosi u kk. 43. i 44. propise za posebni slučaj zataje /subreptio/ kod rimskih i biskupskih rješenja. Ta se zataja sastoji u tome, što se kod obnavljanja molbe prešuti, da je već tražena odnosna milost, ali je molba odbijena.

1. Rimska rješenja. U smislu odredbe k. 43 "milost, koju je uskratio jedan Sveti Zbor ili Ured Rimske Kurije, ne može valjano podijeliti drugi Sveti Zbor ili Ured ili Ordinarij, iako bi imao za to vlast, bez pristanka /sine assensu/ onoga Svetog Zbora ili Ureda, kod kojega ili kod kojih se je stvar započela, ne dirajući ipak u pravo Sv.Pokorništva /Sv. Penitencijarije/ za unutarnje područje". - Prema tome milosni ili sudski otpis je nevaljan u slučaju, ako, nakon što je jedna rimska oblast odbila neku molbu, druga rimska oblast ili Ordinarij na temelju ovlaštenja podijeli milost bez pristanka one oblasti, koja je prvi puta odbila molbu. Staro naime pravo kaže: "Cum quid una via prohibetur alieni, ad id alia non debet admitti" /R.I. 84 in VI°/. Da u smislu ovog propisa otpis bude nevaljan, traži se:

a/ da je jedna rimska oblast odbila molbu i to ona oblast, koja je nadležna za taj predmet, jer nequit enim efficaciter negare qui nequit gratiam concedere. U ovom je slučaju potrebno, da je molba u tom smislu odbijena, što je na nju uslijedilo niječno rješenje.

b/ da se molba ponovi na drugu rimsku oblast ili na Ordinarija, koji ima ovlaštenje. Ali na istu se oblast molba može valjano i dopušteno ponoviti, iako je bilo prešućeno, da je molba od te iste oblasti već bila odbijena.

c/ da je milost, koja je bila uskraćena, potpuno ista, a ne samo slična. Tako istu milost, koju je jedna rimska oblast uskratila nekomu molitelju, ne može valjano primiti drugi molitelj od druge rimske oblasti ili od Ordinarija bez pristanka prve, na pr. ako je zaručnici uskraćen oprost od ženidbene smetnje, ne može valjano zadobiti isti oprost zaručnik od druge oblasti; molitelji su doduše izmijenjeni, ali se radi o istoj milosti.

Ovaj kanonski propis ima i jedno ograničenje, a to je, da se ovim propisom ipak ne dira u pravo Sv.Pokorništva za unutanje pravno područje odnosno od ovog propisa su izuzeta rješenja Sv.Pokorništva /salvo iure S.Poenitentiariae pro foro interno/. Prema tome, ako jedna rimska

oblast uskrati neku milost za vanjsko pravno područje, može molitelj moliti istu milost kod Sv.Pokorništva za unutarnje pravno područje sakramentalno ili izvansakramentalno i Sv.Pokorništvo, da li ono zna ili ne zna, da je molba već odbijena, u smislu ovog propisa može za svoje područje valjano podijeliti milost.

2/ Biskupska rješenja. U smislu odredbe k. 44 § 1 "nitko ne smije od drugoga Ordinarija moliti milost, koju je uskratio vlastiti Ordinarij, a da o toj uskrati ništa ne spomene". - Prema tome molba, koju je odbio vlastiti Ordinarij, ne smije se obnoviti kod drugoga Ordinarija bez napomene, da je već jednom odbijena. U ovom propisu riječ "Ordinarij" dolazi u smislu kan. 198 § 1. Vlastiti je Ordinarij /Ordinarius proprius/ u smislu kan. 94 § 1 Ordinarij pravog ili nepravog prebivališta; a za beskućnike je vlastiti Ordinarij prema k. 94 § 2 Ordinarij mjesta, u kojem upravo borave. Netko može imati dva i više vlastitih Ordinarija prema tome, da li ima dva ili više različnih pravih ili nepravih prebivališta. Prema ovom kanonskom propisu, ako je nekomu uskraćena milost od vlastitog Ordinarija /ab Ordinario proprio/, taj ne smije moliti istu milost od drugoga Ordinarija /ab alio Ordinario/ i to vlastitoga ili koji mu nije vlastiti, Ordinarija mjesta ili ne. Nadalje, u ovom se propisu ne spominje nevaljanost ili ništavost. Zato ovaj zakon u smislu k. 11. nije poništujući /lex irritans/ nego samo zabranjujući /mere prohibens/. Prema tome, ako netko unatoč ove "zabrane" primi otpis, on nije nevaljan, nego samo nedopušten. Ako je pak u ponovljenoj molbi spomenuta uskrata, onda je ovakav otpis i dopušten. U smislu ovog propisa ne traži se niti za dopuštenost u ponovnoj molbi napomena o prijašnjoj uskrati, ako se molba ponovi: 1/ na istog Ordinarija, koji je milost uskratio, jer ovaj propis govori o ponovnoj molbi na drugoga ordinarija i 2/ na nasljednika vlastitog Ordinarija, koji je milost uskratio.

"A kada je spomenuto" u ponovnoj molbi, da je vlastiti Ordinarij uskratio milost, "neka /drugi" Ordinarij ne podijeli milosti, dok nije od prvoga Ordinarija primio obavijesti o razlozima uskrate" /vd k. 44 § 1 konac/. Prvi Odinarij nije uvijek dužan, da iznese razloge uskrate. U tom poslovanju oba Ordinarija trebaju medjusobno obdržavati dužno poštovanje i razobritost.

Prema propisu k. 44 § 2. "milost, koju je uskratio Glavni Namjesnik /Generalni Vikar/, pa je onda bez spomena o ovoj uskrati podijeljena od Biskupa, nevaljana je; milost pak, koju je uskratio Biskup, ne može, sve da je uskrata bila spomenuta, valjano podijeliti Glavni Namjesnik bez Biskupova pristanka". - Kako se vidi, ovaj se propis odnosi na uskratu milosti od strane Biskupa ili njegovog Glavnog Namjesnika. Prema tom propisu, kada je molbu odbio Glavni namjesnik, mora molitelj, ako se obrati u istom predmetu na Biskupa, spomenuti, da ga je Glavni Namjesnik odbio, inače je povoljno Biskupovo rješenje ništavo. Naprotiv ako je spomenuto, da je Glavni Namjesnik odbio molbu, Biskup kao nadležni poglavar može milost valjano i dopušteno podijeliti i nije dužan tražiti od Glavnog Namjesnika bilo kakvo razjašnjenje o uskrati. Ipak će Biskup postupiti razborito, ako prije, nego li podijeli milost, zatražiti od

Glavnog Namjesnika izvještaj, zašto je on odbio molbu. Ali Glavni Namjesnik ne može uopće podijeliti milosti, koju je Biskup jednom uskratio, ako se prije toga s njim ne sporazumi i Biskup ne dade svoga pristanka. U ovom slučaju pravo oduzima Glavnom Namjesniku vlast, a razlog je, što je upravo Biskup poglavar, a Glavni Namjesnik mu je samo zamjenik. On Biskupa pomaže redovnom vlašću na čitavom području /vd. k. 366 § 1/, ali njegova redovna vlast ipak nije vlastita nego namjesnička /zamjenična, vicaria- vd. k. 197 § 2/, koja je doduše skopčana sa službom, ali se izvršuje u ovisnosti od Biskupa i u njegovo ime. Zato kada Glavni namjesnik nešto čini, isto je, kao da sam Biskup čini, jer prema pravnom pravilu: "Qui /sc.Episcopus in casu/ facit per alium, est perinde ac si faciat per seipsum" /Reg. J. 72 in VI°/.

4. Utjecaj zaporke "Vlastitom pobudom" na valjanost. Prema propisu k. 45., kada je otpisima izdanima po nečijoj molbi pridana zaporka "Vlastitom pobudom" /Motu proprio/, oni su valjani, iako se je u molbi nešto prešutjelo ili krivo izneslo, osim ako je lažan jedini navedeni odlučni razlog. Prema tome na valjanost otpisa s ovom zaporkom ne utječe nikakova zataja, pa makar se radilo o zataji onoga, što se po uredskoj porabi Kurije /de stylo Curiae/ mora u molbi za valjanost navesti /vd k. 42 § 1/, a niti krivo obrazloženje, osim ako se ono odnosi na odlučni razlog /causam motivam/. Poglavar, iako je zamoljen za milost, odgovara na molbu kao da nije bio zamoljen /kao da molba nije podnesena/. Zato zataja ili krivo obrazloženje in parte narrativa odnosno expositiva ne škodi, jer poglavar postupa u podjelbi milosti po svojoj darežljivosti i dobrohotnosti a ne radi navedenih razloga. Samo je onda u ovakovom slučaju otpis nevaljan, kada je lažan jedini navedeni odlučni razlog. Medjutim k. 45. izuzima propis k. 1054, po kojem kod otpisa, kojima se podjljuju oprosti od ženidbenih zapreka nižega stupnja, ne smeta ni to /vd. k. 45. u svezi s k. 40/.

5. Nevaljanost otpisa s razloga stvarnih i formalnih. U smislu propisa k. 46. nikakav se otpis ne može održati u valjanosti, iako je izdan na Vlastitu pobudu, u slijedeća tri slučaja: 1/ ako je podijeljen osobi po općem pravu nesposobnoj za milost; 2/ ako je milost podijeljena protiv mjesnog običajnog prava ili protiv posebnog prava /contra statutum peculiare - protiv statutarnog prava/ i 3/ ako je milost podijeljena protiv prava od drugog stečenog. U ovim se slučajevima otpis ne može održati u valjanosti, t.j. manjka /nedostaje/ mu učinak. Takav je otpis u sebi i po sebi valjan i ima u sebi sve unutarnje čimbenike, da proizvodi učinak, ali milosti ipak uistinu ne podjeljuje radi vanjskih okolnosti, nabrojenih u ovom kanonu, koje priječe djelovanje njegovog učinka. Jer otpis nema svoga učinka po samom pravu, to je dostatno, da postoji protivna činjenica, naime ili nesposobnost osobe, da primi odnosnu milost ili postojanje krajevnog prava ili prava stečenog po drugom, da se otpis ne može upotrijebiti. Ali ako se uklone po nadležnom poglavaru navedene smetnje, otpis može zadobiti svoj potpuni učinak. Medjutim prema propisu istog 46. kanona, takav je otpis valjan, ako mu je pridana izričita dokidna zaporka /expresse derogatoria clausula/.

U smislu odredbe k. 47 "otpisi ne postaju ništavima zbog griješke /ob errorem/ u imenu osobe, kojoj ili od koje su podijeljeni, ili mjesta, u kojemu ona boravi, ili u stvari, o kojoj se radi, samo ako po sudu Ordinarija ne postoji nikakova sumnja o samoj osobi ili stvari". – Izraz "griješka" /error/ uzima se u ovom propisu za bilo koje krivo značenje, koje se uvuče u otpis ili kakvom promjenom ili propustom ili dodavanjem. Griješke se mogu uvući u otpis 1/ u imenu osobe, kojoj je otpis podijeljen ili koja otpis podjeljuje; 2/ u imenu mjesta, u kojem osoba boravi i 3/ u stvari, o kojoj se radi. U protivnom slučaju, ako se ne zna, o čemu se u otpisu radi, ili ako po sudu Ordinarija postoji sumnja o samoj osobi ili stvari, onda je otpis nevaljan.

6. Dva oprečna otpisa. Kanon 48. donosi propis o prednosti izmedju dva medjusobno protuslovna otpisa, t.j. takva, da jedan drugoga isključuju, izdana o jednoj te istoj stvari od istog poglavara. Ta kanonska odredba postavlja tri slučaja.

1/ "Ako se dogodi, da se o jednoj te istoj stvari izdadu dva otpisa, koja su medjusobno u opreci, posebni, u onomu, što je posebice izraženo, vrijedi ispred općega" /k. 48 § 1/. – U stvari se ništa ne mijenja, koji je od ova dva otpisa ranije izdan. Ako je posebni otpis izdan prije, njega kasniji opći otpis ne poništuje, osim kada to izrijekom kaže. Ako je pak opći otpis izdan prije od posebnoga, tada treba uzeti, da u tom slučaju poglavar želi kasnijim posebnim otpisom učiniti za poseban slučaj izuzetak od općeg otpisa i to samo u onomu, što je u njemu posebice izrečeno. Kod ovakvog stečaja /concursus/ dvaju protuslovnih otpisa treba imati na umu pravno pravilo: "Generi per speciem derogatur" /R. J. 34. in VI°/. Ovaj kanonski propis odredjuje premoć posebnog otpisa tako, da priječi djelotvornu snagu općeg otpisa u onomu, u čemu je protivan posebnom otpisu, a ne odredjuje po samom pravu ništavost općeg otpisa, te se molitelj posebnog otpisa može odreći svoga prava u korist onoga, koji je dobio opći otpis, i ovaj se može njime mirne duše poslužiti.

2/ "Ako su oba /medjusobno protuslovna otpisa/ posebna ili opća, /tada/, koji je po vremenu raniji, vrijedi ispred kasnijega" /vd. k. 48 § 2/ prema pravnom pravilu: "Qui prior est tempore, potior est jure" /R.J. 54 in VI°/. Prvenstvo u pogledu vremena treba prosudjivati po nadnevku naznačenom na otpisima bez razlike o kakovim se otpisima radi: milosnim ili sudskim, izdanim neposredno /in forma gratiosa/ ili posredno preko izvršitelja / in forma commissoria/, jer se u ovom slučaju ne gleda na vrijeme, kada otpisi u smislu k. 38 zadobivaju svoju pravnu snagu /odnosno kada mogu proizvesti svoj učinak/. I ovaj kanonski propis odredjuje premoć ranijeg otpisa nad kasnijim samo toliko, da priječi djelotvornu snagu kasnijeg otpisa, ukoliko je on protivan ranijem otpisu, a ne odredjuje time njegovu ništavost po samom pravu. Zato se molitelj ranijeg otpisa može odreći svoga prava u korist onoga, koji je otpis kasnije zadobio.

Medjutim, ovaj propis u smislu k. 48 § 2 ne vrijedi samo u slijedeća dva izuzetna slučaja:

a/ ako je u kasnijem otpisu raniji izrijekom spomenut;

b/ ako se raniji molitelj nije poslužio svojim otpisom zlonamjerno ili zbog velikog nemara.

Prema tome u ova dva iznimna slučaja kasniji otpis ima prednost pred ranijim.

3/ "Ako su /medjusobno protuslovni otpisi i to oba opća ili oba posebna, izuzevši malo prije navedena dva izuzetka/ izdana s istim nadnevkom, a ne može se utvrditi, koji je prije izdan, oba su ništava, i mora se, ako treba, ponovno upraviti molbu onomu, koji je otpise izdao" /k. 48 § 3/. - Prema tome, kada se radi o otpisima, koji imaju isti nadnevak, treba promotriti, ako je to sa sigurnošću moguće, da li se može odrediti prvenstvo vremena gledom na sate i minute. U takvom se slučaju primijeni propis ovog kanona u § 2. Ali to će biti vrlo rijetko moguće, jer se na otpise stavlja samo dan. Radi toga su oba otpisa snagom ovoga kanonskog propisa ništava. Jer su oba otpisa u ovom slučaju ništava, i radi toga iz ništavog otpisa ne može nastati nikakovo pravo, to njegov molitelj, ako je već otpis primio, time nije stekao nikakvo pravo, niti se manjak ništavosti može ukrijepiti time, što bi se jedan od molitelja odrekao svoga prava, kako je to bilo rečeno za prva dva slučaja u ovom kanonu u § 1 i 2. Ipak ako treba, treba ponovno upraviti molbu na poglavara, koji je podijelio otpise. Tada će on ponovno predmet rještiti prema svome sudu i nahodjenju tako, da će ili izdati novi valjani otpis, ili će proglasiti nevaljanima oba otpisa ili će predmet rještiti na koji drugi način. Ako su ovakve otpise izdali dva različita poglavara, ali sa jednakom vlašću, na pr. dva Ordinarija, tada u slučaju potrebe predmet treba upraviti na ponovno rješenje višem zajedničkom poglavaru, tako u ovom slučaju na Sv. Stolicu.

Ali ako je jedan od molitelja već došao u posjed podijeljene milosti, kada se drugi molitelj prijavio sa svojim otpisom, tada prvi molitelj na temelju prava posjeda ima prednost pred drugim /Rogić I, 168 s./.

.....

§ 3 Tumačenje otpisa

Kanoni 49 i 5o. donose propise o tumačenju otpisa, i to k. 49. daje o tome opći i osnovni propis, a k. 5o. daje propis, koji valja primijeniti u dvojbenom slučaju.

1/ Prema odredbi k. 49. "otpise treba razumijevati prema vlastitom značenju riječi i njihovoj općenitoj upotrebi u govoru". Ovdje se ponovno prije razumijeva smisao i upotreba riječi, kako je to odredjeno i prihvaćeno u samom pravu. To znači, da otpise treba tumačiti prema pravnom značenju riječi, ako postoji. Ako je dakle sâm zakonodavac zakonom odredio smisao riječi, tada valja uzeti ovo tumačenje, na pr. smisao riječi "Ordinarij" daje k. 198, "javne čudorednosti" k. 1o78 i t.d. Ako zakono-

Doslovno uključno } tumačenje otpisa

davac nije odredio smisao riječi, tada valja preuzeti onaj smisao, koji je odredjen po uredskoj porabi Kurije, u koliko postoji. Ako pak ne postoji ni takvo tumačenje, onda treba preuzeti onaj smisao i upotrebu riječi, koja je općenito prihvaćena u pravnoj nauci. U pomanjkanju pravnog značenja riječi valja upotrijebiti običajno značenje riječi /significatio usualis/, t.j. po njihovoj općenitoj upotrebi u govoru naroda, ili treba upotrijebiti naravno značenje riječi /significatio naturalis/, t.j. značenje riječi po samoj naravi stvari, na pr. riječ "sin" znači samo naravno dijete a ne usvojeno.

U smislu odredbe istog kanona /49. konac/ otpisi "se ne smiju protegnuti na druge slučajeve, o kojima izričito ne govore".

Prema svemu tome otpisi se moraju tumačiti doslovno /interpr. gramaticalis/ i uključno / inter. comprehensiva/ a nikada ne proširno /extensive/ ni stezno /restrictive/.

2. Riječi uzete u svom vlastitom značenju nemaju uvijek jednaki i stalni smisao, nego mogu imati šire ili uže odnosno strogo značenje / in sensu lato et in sensu stricto/.

Kanon 5o. donosi propis o užem i širem tumačenju otpisa. U dvojbi /kada naime riječi, premda su uzete u svom vlastitom značenju, a ne u prenesenom, dopuštaju šire ili uže tumačenje/ otpisi se moraju strogo tumačiti i to slijedeći:

1/ koji se odnose na sporove pred sudom;
2/ koji diraju u prava od drugih stečena;
3/ koji su u protivnosti sa zakonom u korist posebnika;
4/ konačno koji su izdani zbog postignuća crkvene nadarbine.

Svi ostali otpisi dopuštaju šire tumačenje /vd. k. 5o. Nabrajanje izuzetaka u ovom propisu je iscrpno /taxative/.

.....č.....

§ 6 Izvršenje otpisa

1. Otpisi dobiveni bez izvršitelja. Za otpise, koji su neposredno /milosno/ dani, nije potreban nikakav izvršilac, jer takvi otpisi sadrže milost već danu od nadležnog poglavara u času podjelbe otpisa. Prema tome otpisi milosno dani po sebi su već izvršeni. Takvi se otpisi ne moraju ni na uvid dati Ordinariju. Medjutim prema odredbi k. 51 otpis Apostolske Stolice, u kojemu nije naznačen izvršilac, mora se predočiti Ordinariju naslovnika samo u slijedeća tri iscrpno navedena slučaja:

1/ kada je to u samom rješenju naloženo,

2/ ako se radi o stvarima javnoga značaja. – Stvari pak javnog značaja /za razliku od stvari posebničkog–privatnog – značaja/ jesu one, koje se odnose na javno dobro vjernika ili gledom na predmet, na pr. crkva, nadarbina, sjemenište, groblje i t.d., ili gledom na način, u koliko je naime upotreba otpisa javna. Razlog, zašto se ovakav otpis mora staviti Ordinariju na uvid, jest očit, jer je javno dobro biskupije i njegova uprava povjerena Ordinariju, te sve, što se na to odnosi, ne smije se skrivati pred njim.

3/ ako je potrebno utvrditi kakove uvjete.- Ovdje je riječ o uvjetima, koji su navedeni u otpisu ili u vezi sa valjanosti ili u vezi sa dopuštenosti. Dobitnik otpisa treba dati Ordinariju na uvid otpis, da Ordinarij može ustanoviti, da li su ostvareni u njemu navedeni uvjeti.

Ova dužnost stavljanja otpisa na uvid Ordinariju ne odnosi se na valjanost otpisa nego samo na njegovu dopuštenost. Ordinarij, kojemu treba predočiti otpis u ovim navedenim slučajevima, nije uvijek vlastiti Ordinarij, nego onaj, pod čiju vlast spada predmet otpisa. Vrijeme, u kojem otpis mora biti stavljen na uvid Ordinariju, nije zakonom odredjeno. Ali da se dobitnik otpisa može njime dopušteno poslužiti, mora ga svakako prije upotrebe predočiti Ordinariju. Kada je Ordinarij vidio otpis i osvjedočio se o njegovu predmetu, stavi na nj svoj "Vidio", datum, potpis i pečat. To je potrebno kao dokaz, da se dobitnik dopušteno otpisom služi.

2. Vrijeme izvršenja otpisa. 1/ Otpisi posredno dani /in forma commissoria/, koji trebaju biti izvršeni preko izvršioca, u slučaju, da su izravno poslani dobitniku, on ih mora predočiti izvršiocu, da ih može izvršiti. Kanon 52. propisuje vrijeme, kada dobitnik mora izvršiocu predočiti otpis. Prema tom propisu "otpisi, kod kojih nije nikako odredjeno vrijeme, u kojemu se moraju predočiti, mogu se izvršiocu predati u bilo koje vrijeme" i to pod uvjetom "ako pri tom nema prevare ili zle namjere". - U protivnom slučaju, ako je odredjeno vrijeme, u kojemu se otpisi moraju predočiti izvršiocu, to se mora učiniti pod prijetnjom ništavosti, jer se iza toga roka otpis ne može valjano izvršiti, pošto izvršiteljeva vlast prestaje navršenjem toga roka /isp. k. 55/.

2/ Prema propisu k. 53. "izvršilac otpisa ne može svoju službu valjano izvršiti, doklegod nije rješenja primio i ispitao, da li je isprava vjerovna i cjelovita". - Prema tome, da izvršilac može svoju službu valjano izvršiti, on osobno mora samu ispravu primiti u ruke i ispitati njezinu vjerodostojnost i cjelovitost. Ako bi izvršilac slučajno saznao drugim posebničkim putem za sadržaj otpisa i na temelju toga otpis izvršio, on bi u tom slučaju nevaljano svoju službu izvršio i to radi toga, što otpis potpuno ovisi o volji nadležnog poglavara, koji ga je izdao, i tu volju izvršilac saznaje upravo iz otpisa. Ako pak nakon primitka i nakon ispitivanja po izvršiocu isprava slučajno propadne, ipak ju izvršilac može izvršiti, ako je još poznat sadržaj otpisa.

Medjutim, propis ovog kanona donosi i jedan izuzetak, a to je, da se primitak i ispitivanje isprave ne traži za valjanost izvršenja otpisa, "kada je o njoj /naime o ispravi izvršilac/ unaprijed obavješten po odredbi izdatnika" /vd. konac k. 53/. Razlog za izuzetak jest taj, što bi kadkada mogla nastati kakova pogibao zbog možebitnog otezanja vremena, ili što postoje posebni hitni razlozi. Tada može nadležni poglavar, koji podjeljuje otpis, javiti izvršiocu putem telefona ili telegrafa ili na koji drugi brži način sadržaj otpisa time, da ga odmah može izvršiti bez otpisa.

3. Izvršiočeva vlast. O izvršiočevoj vlasti donosi odredbu k. 54.

Taj kanon propisuje, što treba i što može izvršilac urediti u vezi s izvršenjem otpisa. Kanon se sastoji od dva paragrafa; prvi donosi propis o vlasti nužnog izvršioca, a drugi o vlasti slobodnog izvršioca.

1/ Nužni izvršilac otpisa, t.j. onaj, komu se jedino "povjerava samo izvršenje", može i treba samo jedno činiti, a to je, da izvrši otpis. To će pak učiniti na taj način, da milost, koja je već dana, unutar odredjenog roka dovede do učinka. On je dužan, da nalog nadležnog poglavara izvrši i da molitelju podijeli danu milost. On ne može odbiti izvršenje otpisa nego samo u tri iscrpno /taxativo/ u kanonu navedena slučaja. U tim slučajevima nužni izvršilac ne samo da može nego mora odbiti izvršenje otpisa. Ti su slučajevi slijedeći:

a/ ako je očevidno, da je otpis ništav zbog mane zatajene ili obmane;

b/ ako su otpisu pridani uvjeti, za koje izvršilac zna, da nisu ostvareni i

c/ ako se primalac milosti po izvršiočevu sudu čini toliko nevrijednim, da će podjelba milosti biti drugima na smutnju. U ovom slučaju izvršilac će "propustivši izvršenje, o tom odmah obavijestiti poglavara, koji je izdao otpis" /vd. k. 54 § 1/.

2/ Slobodni izvršilac otpisa, t.j. onaj, komu je povjerena sama podjelba milosti i koji tu milost po svojoj volji može podijeliti ili odbiti, može "po svom razboritom sudu i savjesti milost podijeliti ili uskratiti" /vd. k. 54 § 2/.

4. Način izvršenja otpisa. Kanon 55. propisuje, što sve mora obdržavati nužni i slobodni izvršilac u samom izvršenju. Prema tom propisu izvršilac mora:

1/ postupiti prema odredbama, kojima mu je izvršenje povjereno. On se u izvršenju otpisa mora ravnati prema načinu propisanom ili u samom otpisu ili po općem pravu, ne prelazeći naznačenih granica.

2/ ispuniti rješenju pridane bitne uvjete, koje je nadležni poglavar stavio. O bitnim pak uvjetima govori k. 39.

3/ držati se u postupku bitnoga oblika, t.j. onog oblika, koji se traži za valjanost izvršenja.

Ako izvršilac ne postupi prema ovom propisu k. 55., onda je izvršenje ništavo.

Na vanjskom pravnom području vrijedi ono, što se može dokazati. Najlakši i najbolji pak dokaz za nešto na vanjskom pravnom području jesu isprave. Zato u smislu propisa k. 56. "izvršenje takovih otpisa, koji se odnose na izvanje pravno područje, treba da je učinjeno pismeno". Ali i pak ovo se ne traži za valjanost izvršenja nego samo za njegovu dopuštenost. Zato iz prikladnog razloga otpis se može izvršiti usmeno ili preko telefona ili preko brzojava, ali u ovom slučaju, zbog možebitne potrebe dokazivanja, treba načiniti ispravu, iz koje će biti vidljivo, da je obavljeno izvršenje otpisa.

5. Prava izvršioca. Izvršilac otpisa ima na temelju općega prava,

posebna prava, koja se odnose:

1/ na subdelegaciju,
2/ na ispravak pogrješaka učinjenih pri izvršenju i
3/ na pristojbe za izvršenje.

1/ S u b d e l e g a c i j a. U smislu propisa k. 57.§ 1 "izvršilac otpisa može po svom razboritom sudu postaviti sebi zamjenika" za izvršenje otpisa. Jer pak pravo ne odredjuje svojstva, kakova mora imati izvršiočev zamjenik, izvršilac može postaviti sebi za zamjenika bilo koga, pa i svjetovnjaka, samo ako za taj posao ima općenita svojstva. Pošto svjetovnjak nema sposobnosti za obnašanje i izvršivanje crkvene poglavarske vlasti /vd. k. 118/, to mu se može povjeriti kao zamjeniku samo izvršenje otpisa /merum executionis ministerium/ ili pripravni čini, na pr. ispitivanje mana zatajе ili obmane prema k. 54 § 1, dok mu se naprotiv ne mogu nikada povjeriti čini crkvene poglavarske vlasti. Ipak nije probitačno osim iz prikladnog i opravdanog razloga, da izvršilac postavi sebi i za takvog zamjenika svjetovnu osobu.

Medjutim, ta ista odredba /k. 57. § 1 konac i § 2/ donosi izuzetke, kada si izvršilac ne može postaviti zamjenika, a to su:

a/ ako je postavljanje zamjenika zabranjeno bilo od poglavara bilo po pravu,

b/ ako je osoba zamjenika već unaprijed odredjena. To znači, ako izvršilac ne izvrši otpisa, cijeli taj posao pada na zamjenika, kojega je odredio poglavar.

c/ kada je izvršilac odredjen upravo za svoju osobu /k. 57 § 2/. To znači, kada je poglavar imenovao izvršitelja ne radi dužnosti i službe, koju obnaša, nego radi njegove osobe i njegovih osobnih svojstava, kao na pr. radi njegovog znanja, vještine i razboritosti. A da je izvršilac na taj način odredjen, to se vidi iz samog otpisa.

Nalog izvršiočev za izvršenje otpisa prestaje na isti način, kako prestaje u smislu k. 2o7. povjerena poglavarska vlast.

Izvršiočev zamjenik ne može drugoga dalje subdelegirati, ošim kada mu je to izričito dopušteno /vd. k. 199 § 5/.

"Sve otpise mogu izvršiti i izvršiočevi nasljednici u časti ili službi, osim kada je izvršilac odredjen za svoju osobu" /k. 58/.

2/ I s p r a v a k p o g r j e š a k a. Prema odredbi k. 59 § 1 "slobodno je izvršiocu, kada je na bilo koji način pri izvršenju otpisâ pogriješio, da ih iznova izvrši". U ovoj se odredbi pod "izvršiocom" razumijeva onaj, koji uistinu izvršuje otpis, bilo da je on kao izvršilac odredjen od poglavara, koji je dao otpis, bilo da je izvršiočev zamjenik. Izraz u ovom propisu "na bilo koji način" pogriješio znači, da je izvršilac učinio pogriješku znajući za nju ili ne znajući, ili da je htio učiniti pogriječku zlonamjerno ili dobronamjerno, ili ne obdržavajući bitni oblik pri izvršenju otpisa i t.d. Tada izvršilac može otpis iznova izvršiti obdržavajući pri tom sve potrebne propise. Ovaj propis vrijedi za milosne otpise bilo za vanjsko bilo za unutarnje pravno područje. Zatim ovaj se propis odnosi na pogrješku i u vezi s time na valjanost iz-

vršenja otpisa, a ne na valjanost samog otpisa kao takovog. Ako je sam otpis iz bilo kojeg razloga nevaljan, izvršilac ga ne može učiniti valjanim, pa makar on postupio pri njegovom izvršenju najtočnije po svim propisima.

3/ P r i s t o j b e z a i z v r š e n j e. Pristojbe /taxa/ jest onaj iznos novca, koji treba platiti za trud i za trošak ureda pri sačinjavanju i otpravljanju otpisa. Kanon 59§ 2 propisuje "što se tiče pristojbi za izvršenje otpisa, treba se držati propisa k. 1507 § 1". Taj pak kanon propisuje, da na pokrajinski sabor ili na biskupske konferencije spada, da za čitavu pokrajinu odrede pristojbe za različne upravne čine, za izvršenje otpisa Sv. Stolice i za podjeljivanje sakramenata i blagoslovina, izuzevši slučajeve navedene u kk. 1o56 i 1234, t. j. obdržavajući poseban propis o pristojbama za oproste od ženidbenih smetnja i o pogrebnim pristojbama. Ako bi se dogodilo, da netko zlonamjerno otkloni platiti pristojbu, na pr. krivo je iznio, da je siromašan, otpis radi toga ne postaje nevaljan, ali je molitelj ex justitia dužan da plati pristojbu.-

§ 7 Prestanak otpisa

Otpisi su po svojoj naravi trajni, t.j. njihova snaga ne prestaje, osim kada je izdatnik otpisa odredio vrmensku granicu. Ipak kao što i zakoni, tako i otpisi mogu prestati zbog unutarnjeg ili zbog izvanjeg razloga.

Zbog unutarnjeg razloga otpis prestaje:

1/ izminućem vremena, za koje je otpis bio dan,

2/ kada se ispunio uvjet, ako je koji bio postavljen,

3/ kada su se s vremenom prilike po sudu poglavara toliko izmijenile, da je otpis postao štetnim ili da je njegova upotreba postala nedopuštenom /isp. k. 77/.

Zbog izvanjeg razloga otpis prestaje od strane molitelja otpisa:

1/ moliteljevom smrću, ako se radi o osobnoj milosti,

2/ odreknućem molitelja, ako se radi o milosnom otpisu izdanom samo u njegovu korist,

3/ milost može prestati, ako nije u uporabi ili ako je zavedena protivna upotreba.

Medjutim, Kodeks ne govori o unutarnjim uzrocima, zbog kojih otpisi prestaju, a niti o vanjskim uzrocima od strane molitelja odnosno dobitnika otpisa, već govori samo o dva vanjska razloga od strane poglavara, i to o opozivu otpisa od strane onoga, koji ga je izdao, i o prestanku njegove vlasti.

1. Opoziv. Otpis se može opozvati na dva načina: posebnom odlukom nadležnog poglavara i protivnim zakonom.

U smislu odredbe k. 6o § 1 "otpis, koji je opozvan posebnim činom poglavara, ostaje na snazi sve dotle, dok onomu, koji ga je primio, opoziv nije saopćen".

Medjutim, prema odredbi k. 6o § 2 otpisi se opozivaju protivnim zakonom samo u dva slučaja, i to:

1/ kada je u samom zakonu drukčije izrečeno, t.j. ako u samom zakonu izrijekom stoji, da dokida protivne otpise.

2/ kada je zakon izdan od poglavara, koji je izdatnikov pretpostavljeni.

2. Prestanak vlasti. Kanon 61 odredjuje, da "upražnjenjem Apostolske Stolice ili biskupije ne gubi snage nijedan otpis iste Apostolske Stolice ili Ordinarijev". Ali u tom slučaju postoje dva izuzetka, da otpis ipak gubi svoju snagu, i to:

1/ kada je drugo očito iz pridanih zaporki, t.j. ako se u otpisu nalazi takova zaporka, po kojoj prestaje njegova snaga, kada prestaje izdatnikova vlast, na pr. zaporka "ad beneplacitum nostrum" ili "donec voluero" i slično.

2/ Ako je u otpisu dano nekomu ovlaštenje, da podijeli milost odredjenim osobama, a s izvršenjem još nije započeto. To znači, ako je otpis posredno izdan, a predmet je u času upražnjenja stolice još netaknut ostao, jer izvršilac u izvršenju još ništa nije poduzeo, tada otpis gubi snagu.

§ 8 Zaglavna i prelazna odredba

Prema odredbi k. 62 "kada otpis ne sadrži samo običnu milost, nego povlasticu i oprost, moraju se povrh toga obdržavati propisi kanonâ, koji slijede" pod slijedećim naslovima o povlasticama i o oprostima. -

+ + + + +
+ + +
+

Dodatak stranici 64

I pars expositiva

/a, pars narrativa/ Beatissime Pater, Ordinarius Archidioecesis N... humiliter petit a Sanctitate Vestra dispensationem super impedimento disparitatis cultus, ut catholica N.N. valide ac licite matrimonium contrahere possit cum N.N. infideli /vel religionis judaicae, etc./.

/b, pars motiva/ Sequentes afferuntur causae: Angustia loci, aetas superadulta oratricis /post viginti quatuor annos provirgine/, nimia et suspecta familiaritas.

II pars dispositiva

Ex Aedibus S. Officii, die.... 19....

Ss.mus D.N.D.Pius Divina Providentia Papa XII per facultates Supremae S.Congregationi S.Officii impertitas benigne remisit preces prudenti arbitrio et conscientiae Exc.mi Domini Ordinarii Zagrabiensis, qui dispensare valeat catholicam N.N. ab impedimento disperitatis cultus ut, nisi aliud obstet canonicum impedimentum, valide ac licite matrimonium contrahere possit cum N.N. dummodo prius regulariter, ad praescriptum. Cod. J.C., can. 1061 § 2, cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia requisitis, et....

Denique in hoc sibi comisso munere explendo, Exc.mus D.nus Ordinarius expressam faciat mentionem Apostolicae delegationis /Cod. J.C., can. 1057/.

Contrariis quibuscumque non obstantibus.

II

Beatissime Pater, Oratores N.N. et N.N. Archidioecesis Zagrabiensis ad pedes Sanctitatis Vestrae provoluti, auppliciter petunt dispensationem super impedimento secundi consanguinitatis gradus in linea collaterali, ut matrimonium inter se contrahere possint.

Causae sunt: /e.g. Praegnantia, paupertas et aetas superadulta mulieris/

Sacra Congregatio... vigore facultatum a Ss.mo Domino Nostro Pio Divina Providentia PP.XII sibi tributarum, benigne indulget Exc.mo D.no Ordinario Zagrabiensi ut sive per se sive per alium ecclesiasticum virum ab eo specialiter deputandum, dispensare valeat cum Oratoribus super enunciato impedimento secundi consanguinitatis gradus in linea collaterali quatenus matrimonium inter se valide et legitime contrahere, in eoque postmodum licite et libere remanere possint, prolem exinde suscipiendam legitimam declarando, erogata in pium opus aliqua eleemosyna, iuxta vires, arbitrio dispensantis. Contrariis quibuscumque non obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis..., die....

Povlastica je ~~naručita pogodnost~~ poseban zakon kojom se osobi, zajednici, mjestu daju neke posebne pogodnosti.

Naslov V

POVLASTICE

§ 1 Narav povlastica

1. Pojam. Ustanova "povlastice"/privilegium/ preuzeta je u kanonsko pravo iz rimskoga prava. Pojam se povlastice uzima u širem i u užem smislu.

U širem smislu /in sensu lato/ povlastica jest "lex singularis favorabilis". Povlastica je u ovom smislu poseban zakon, kojim se nekoj službi, vrsti osoba, stvarima ili mjestima daju neke posebne pogodnosti. Takovom povlasticom ne daje se pogodnost nekoj pojedinačnoj i skupnoj osobi, nego jednom cijelom staležu, n.pr. povlastica duhovnika /kk.118 i sl./, povlastice stožernika /k.239/, povlastice kanonika /k.408/, povlastice redovnika /kk. 613 i sl./.

U užem smislu /in sensu stricto/ povlastica jest "lex privata specialem favorem contra vel praeter jus commune concedens" /vd. Wernz-Vidal I,434/ ili povlastica jest "norma seu jus objectivum speciale peculiarem favorem concedens" /Cicognani - Staffe II,460/.

Prema ovoj posljednjoj definiciji povlastica jest pravilo ili objektivno pravo /norma seu jus objectivum/, koja se stavlja na mjesto općeg zakona ili mu se pridaje, a nije samo čista podjelba subjektivnog prava. Kanonisti su naime općenito razumijevali povlasticu kao objektivno pravo. I sam Codex naziva povlasticama /vd. K.63 §1/ ili one pogodnosti, koje se postizavaju po zakonu ili po zakonitom običaju, ili one pogodnosti, koje se izravno podijeljuju pojedincima ili se stiču dosjelošću /per praescriptionem/, a te sve povlastice sačinjavaju objektivno pravo. Iz ovoga pak jasno slijedi, da povlastica u svome postanku i prestanku ovisi o zakonodavčevoj volji, a gledom na trajanje, da je ona u pravilu trajna slično kao i zakon. Na taj se način ujedno lako protumači, zašto, dok oprost prestaje - kako ćemo to još vidjeti - po sigurnom i potpunom prestanku odlučnog razloga / causae motivae - vd. k.86/, povlastica ne prestaje iako je potpuno otpao odlučni razlog. Kao što povlastica daje molitelju pravilo /normu/, po kojem se netko može svojom pogodnošću služiti ili ne, isto tako ona druge obvezuje, da ne smetaju povlaštenika u upotrebi njegove povlastice. Ova pak obveza izvire iz samog naravnog prava, koje zabranjuje kršiti nečija subjektivna prava.

Nadalje povlastica je propis posebnog objektivnog prava /norma juris objectivi specialis/ a ne općeg /communis/, jer bi tada ona bila pravi zakon. Stoga povlastica u užem smislu jest propis ustanovljen kao pogodnost pojedine osobe, fizičke ili skupne, ili kao pogodnost više osoba, fizičkih ili skupnih, ili također kao pogodnost zajednice, koja je sposobna da primi zakon, samo ako se ona ne podjeljuje zakonom nego po pojedinom činu, te ako se upravlja na zajednicu, ne ukoliko je ona sposobna da primi zakon, nego ukoliko je ona dio više i općenitije zajednice, čijim je zakonima obvezana, osim ako je od njihovog obdržavanja izuzeta povlasticom. Zakoni, koji podjeljuju pogodnosti zajednici kao takovoj, koja je sposobna primiti zakon, kao na pr. duhovnici, redovnici, i t.d., mogu se nazvati povlastima samo u onom slučaju, kada zajednicu izuzimaju iz općeg prava. Takve su povlastice po svojoj naravi pravi zakoni - kako je to već naprijed rečen, ali ipak nazivaju se povlasticama u širem smislu, ili gledom na predmet za koji je podjeljena posebna pogodnost, ili gledom na

Povlastica je propis posebnog objektivnog prava koja podjeljuje naručitu pogodnost

opće pravo,koje ove povlastice dokidaju ili kojemu one nešto dodavaju.

Konačno,povlastica je propis posebnog objektivnog prava,koja podjeljuje naročitu pogodnost /peculiarem favorem concedens/. Ona naime povlaštenika izuzima od zakona, kojemu bi inače kao i ostali bio podvrgnut, dozvoljavajući mu naime,što zakon zabranjuje / dakle,privilegium contra jus / ili dajući mu, što mu nijedan zakon ne dozvoljava niti zabranjuje / dakle, privilegium prater jus /.

Iz ovoga, što je dosada rečeno,vidljivo je, da postoji razlika između povlastice u užem smislu i povlastice u širem smislu, i to:

1. Nosilac povlastice u širem smislu jest zajednica, koja je sposobna da primi zakon, dok nosilac povlastice u užem smislu jest bilo kakva zajednica, pa i svaka pojedinačna osoba.
2. Za povlasticu u širem smilu potrebno je proglašenje kao i za zakon, dok naprotiv za povlasticu u užem smislu dostatno je samo njezino uručenje,odnosno saopćenje povlašteniku.
3. Povlastice u širem smislu stiču se zakonom, a u užem smislu otpisima i dosjelošću i t.d.
4. U pogledu vrijednosti povlastice u širem smislu ne treba na sudu dokazivati i dokidaju se općim zakonom, dok povlastice u užem smislu treba dokazivati, a ne smiju se pretpostavljati i općim se zakonom ne dokidaju / Coronata, I, 163 s /.

Povlastice se razlikuju od obične milosti / a gratia / kao species a genere, jer, premda je svaka povlastica milost,ali ipak svaka milost nije povlastica.

Ona se razlikuje od oprosta / a dispensatione /, jer daje propis objektivnog prava, dok oprost oslobađa od obveze zakona; povlastica je ili protiv zakona ili mimo zakon, dok je oprost uvijek protiv zakona; povlastica se podjeljuje trajno i stalno / permanenter et stabiliter - vd. k.70 /, dok je oprost nešto prolazno i t.d.

Zatim povlastica se razlikuje od otpisa / a rescripto /, jer je otpis redoviti sredstvo,ali ne jedino,kojim se podjeljuje povlastica, a ona je samo predmet otpisa.

Konačno,povlastica se razlikuje od zakona / a lege /,jer se povlastica po svojoj naravi neposredno ne ustanovljuje kao zakon za opće dobro; za povlasticu nije potrebno proglašenje kao za zakon, da zadobije svoju obveznu snagu; povlastica ne obvezuje, da se povlaštenik njome služi, dok zakon obvezuje,da ga se obdržava i.t.d.

Kodeks kao i rimsko pravo, iz kojega je i primljena, uzima stručni naziv "privilegium" u širem smislu / lex singularis favorabilis, vd.kk. 118 i sl, 239, 405 i t.d. / ili u užem smislu / lex privata specialem favorem contra vel prater jus commune concedens - vd. Wernz-Vidal I, 434 /, kako je to već u početku o povlasticama naglašeno.

Etimološki / korijenski / latinski stručni naziv "privilegium" izvodi se od riječi "prius", a to znači kao singulus ili singularis, ili od riječi "privatus" za oznaku od "non publicus". Prema tome naziv "privilegium" jest "privata lex", t.j. zakon za posebničku osobu, za pojedinca, a ne za cijelu zajednicu.

Stari hrvatski pravni spomenici upotrebljavaju nazive: privilegij ili privilegiom /vd. Mažuranićev Rječnik/ a poslije se prevodi: "pravica" osobito u množini "pravice", i "sloboštine". U najnovije se vrijeme stalnom upotrebom udomaćio naziv "povlastica".

2. Razdioba. Povlastice se višestruko dijele:

1) Gledom na nosioca /ratione subjecti/, komu se povlastice podje-

ljuju, one su osobne /privilegia personalia/ koje su izravno i neposredno dane osobama kao takovima; i stvarne /privilegia realia/, koje su izravno i neposredno vezane uz neku stvar, a neizravno i posredno preko stvari daju se osobama.

Da li je neka povlastica osobna ili stvarna treba istražiti slijedeće:

a/ Riječi same podjelbe povlastice /verba concessionis/, da li se pogodnost daje osobi kao takovoj ili je pogodnost vezana uz službu, koju obnaša dotična osoba; u prvom je slučaju povlastica osobna, a u drugom stvarna.

b/ Razloge /causas/, naime, ako je povlastica podjeljena zbog osobnih zasluga ili zbog okolnosti, koje su vlastite nekoj određenoj odobi, tada je ona osobna; ako je pak povlastica podjeljena radi službe ili dostojanstva neke osobe ili radi okolnosti nekog mjesta, tada je povlastica stvarna.

c/ Osobu, kojoj se povlastica podjeljuje. Ako je fizička osoba, onda je povlastica osobna, a ako je skupna osoba, povlastica je stvarna. Zatim sve, što se ne proteže na fizičku osobu kao takovu, stvar je; tako su stvari sveti predmeti, sveta mjesta, dostojanstvo ili služba, skupina, zajednica. U dvojbi se pogodovna povlastica ima smatrati za stvarnu, a teretovna povlastica za osobnu.

Stvarne povlastice /priv.realia/ su u pravom značenju stvarne /proprie realia/, ako su vezane uz neko mjesto; i dužnosne povlastice /privilegia muneralia/, ako su vezane uz neku dužnost, službu ili čast.

2./ Gledom na predmet /ratione objecti/ povlastice su pogodovne /priv. favorabilia/, koje nisu nikome na teret, već sadržavaju čistu pogodnost, n,pr. nositi odličja; i teretovne /priv. odiosa/, koje su na teret trećim osobama.

3./ Gledom na način sticanja /ratione modi acquisitionis/ povlastice su izravno dane /priv.per directam concessionem/, ako se podjeljuju izravno i neovisno od drugoga, i posredno dane /priv.adquisita per communicationem/, ako se nekome podjeljuju posredno i ovisno o drugom povlašteniku, koji već takvu povlasticu uživa, - dakle sudioništvovanjem.

Povlastice posredno dane mogu biti prvotne /priv.absoluta ; aeque principaliter seu pariformiter concessa/ i drugotne ili pripadne-dodatne /priv.relativa; in forma accesoria concessa - vd. str. br. 2/

Zatim gledom na način sticanja povlastice se djele: povlastice dane na vlastitu pobudu /priv. motu proprio/ i povlastice dane na nečiju molbu /priv.ad instantiam/.

4./ Gledom na odnos prema zakonu /ratione legis/ povlastice su ili protiv zakonu ili mimo zakon.

5./ Gledom na oblik /ratione formae/, povlastice su pismene /priv. scripta/, ako su dane otpisom ili zakonom, i nepisane /priv. non scripta/, ako su usmeno dane ili su stečene dosjelošću ili zakonitim običajem.

6./ Gledom na razlog /ratione causae/ povlastice su milosne /priv. gratiosa/, koje se podjeljuju iz čiste dobrohotnosti i darežljivosti bez ikakvih posebnih zasluga; i nagradne /priv.remmunatoria/, koje se podjeljuju kao nagrada i priznanje za zasluge i dobročinstva učinjena Crkvi.

§ 2. Sticanje povlastica

Kodeks propisuje četri načina za sticanje povlastica i to:

1./ Neposrednom podjelbom,
2./ Posrednom podjelbom putem sudioništvovanja,

3./ Zakonitim običajem i
4./ Dosjelošću /praescriptione/.

O tome donosi propis k. 63 § 1,da se "povlastice mogu zadobiti ne samo putem izravne podjelbe od strane nadležne vlasti,te putem sudioništvovanja,nego također i putem zakonskog običaja ili dosjelošću."

1. Neposredna podjelba. Izravna ili neposredna podjelba jest ona, kojom nadležna vlast nekomu neposredno daje neku povlasticu,bilo to po posebnom činu ili zakonom. To je sada općenitiji način za sticanje povlastica.

Povlastice podjeljene zakonima koji daju neku pogodnost,jer su one pravi zakoni,upravljaju se na zajednicu,koja je sposobna da primi zakon i na njezino opće dobro.

Kodeks naziva povlasticama sve pogodovne zakone opće i krajevne /isp. kk. 71 i 72 § 4/, po kojima se zajednica oslobađa od obveze,kojoj bi inače bila podvrgnuta i po kojima se podjeljuje neka pogodnost,koju inače ne bi mogla zahtjevati. Takvi zakoni,ako su opći,premda nisu uvršteni u Kodeks,nazivaju se "privilegia in Codice contenta" /vd.k. 71./ Zakoni pak,koji sadržavaju neki pogodovni izuzetak nazivaju se u svom pravom značenju pojedinačka prava /jura singularia/,a samo u širem smislu nazivaju se povlastice. Jer su takve povlastice zakoni, i jer ih sam zakonodavac naziva povlasticama,to se pri njima primjenjuju opći propisi bilo o zakonima bilo o povlasticama. Ako su pak propisi o zakonima i o povlasticama međusobno protivni,to se primjenjuju propisi o zakonima, a ne o povlasticama,jer su prvotno ovakova prava zakoni,a drugotno tek povlastice. Stoga takvi zakoni ne obvezuju prije njihovog proglašenja i praznovanja; ne traži se njihov prihvat niti njihovo dokazivanje,ako su opći; jer su one kao zakoni izdani za opće dobro,to one obvezuju, da se njima treba služiti; konačno zajednica se ne može odreći takvih zakona odnosno povlastica /vd.k. 72 § 4/. Jer su pak ovi zakoni pogodovni,treba ih široko tumačiti.

2. Posredna podjelba putem sudioništvovanja. Sudioništvovanje /communicatio/,prema smislu riječi,jest "actio quo alteri confertur quod prius alicui traditum est,ita ut utrique commune fiat." Prema tome sudioništvovanje u povlasticama jest čin,po kojem se već prije nekome podijeljena povlastica podjeljuje također i drugome.

Prema Kodeksu sudioništvovanje u povlasticama može biti u jednakopravnom obliku /in forma aequeprincipali/ i u pripadnom /dodatnom/ obliku /in forma accessoria/. Sudioništvovanje u jednakopravnom obliku daje nekome povlasticu poput povlastice prije drugome podijeljene,ali ipak tako,da je od prve povlastice brojčano različita,da neovisno od nje postoji i nju da ni u čemu ne slijedi. Prema tome prvi povlaštenik,koji je povlasticu primio po izravnoj podjelbi može ju izgubiti, a da to ništa ne utječe na drugog povlaštenika,koji je povlasticu primio ovisno o prvome povlašteniku u jednakopravnom obliku. Sudioništvovanje u pripadnom obliku proteže nekomu već danu povlasticu na druge, koja ostaje i nadalje jedna te ista povlastica tako,da ta povlastica raste,umanjuje se i propada kod novih povlaštenika na isti način i u isto vrijeme,dok ona raste,umanjuje se ili propada kod prvog i glavnog povlaštenika.

1/ P r e d m e t s u d i o n i š t v o v a n j a . Prema propisu k.64. "sudioništvovanjem u povlasticama /bilo u pripadnom obliku ili/ bilo ono i u jednakopravnom obliku,smatraju se podijeljenima samo takove povlastice,koje su bile prvom povlašteniku dane izravno, trajno i bez posebnog obzira na stanovito mjesto ili stvar ili osobu, a pri tom odlučuje i pravna sposobnost nositoca,kojemu pada sudioništvovanje u dio". - Iz ovog propisa slijedi,da se sudioništvovanjem daju samo one povlastice,koje su prvom povlašteniku,t.j. onom povlašteniku, od kojega povlastice nastaju sudioništvovanjem,bile podijeljene i to:

a/ izravno /directe/ od nadležne vlasti bilo to po posebnom činu ili zakonom. Prema tome se od podjelbe sudioništvovanjem isključuju one povlastice,koje su stečene posrednom podjelbom sudioništvovanjem ili zakonitim običajem ili dosjelošću.

b/ trajno /perpetuo/. Trajnim se povlasticama nazivaju sve povlastice,koje se podjeljuju kao i zakoni bez ikakvog vremenskog ograničenja, a prema k.70 "treba uzeti,da je povlastica trajno dana,ako nije protivno utvrđeno".Prema tome isključene su od posredne podjelbe sve privremene povlastice.

c/ bez posebnog obzira na stanovito mjesto, na pr. na neku određenu crkvu, ili na stvar, na pr. na određenu sliku Majke Božje ili nekog Sveca, ili na osobu fizičku ili skupnu. U ovim se slučajevima radi o posebnoj stvari i o posebnom razlogu,te stoga manjka razlog za sudioništvovanje od drugih.

d/ osim toga pri tom treba odlučiti i pravna sposobnost nosioca, kojemu pada sudioništvo u dio.Naime,povlastice trebaju biti takove,da se mogu prilagoditi naravi i položaju nosioca,kojemu pada sudioništvo u dio.

Sve ove u odredbi nabrojene uvjete, da se povlastice podjeljuju posredno putem sudioništvovanja,treba uzeti - kako je iz samoga propisa vidljivo - skupno sve zajedno, a ne rastavljeno i odijeljeno svaki uvjet za sebe; drugim riječima,moraju se ispuniti svi ovi uvjeti.

2/ N a č i n s u d i o n i š t v o v a n j a . Kanon 65.govori o sudioništvu u pripadnom obliku i u jednakopravnom obliku.

a/ Kad su povlastice zadobivene putem sudioništvovanja u pripadnomu /dodatnom/ obliku, proširuju se, stežu ili gube tim samim, što su može biti proširene,stegnute ili prestale u prvoga povlaštenika /vd.k. 65 prvi dio/ prema načelu: accessorium naturam sequi congruit principalis /vd. R. II. 42 in VI°/, jer je povlastica u prvog povlaštenika i u onih,koji su je zadobili posredno u pripadnom obliku,jedna te ista povlastica.

b/ " A nije tako,ako su zadobivene putem sudioništvovanja u jednakopravnom obliku"/vd. k.65 konac/. U ovom slučaju nije jedna povlastica,nego ih ima toliko koliko ima osoba koje su bile sudionici pri zadobivanju povlastica u jednakopravnom obliku. Stoga povlastica stečena na ovaj način jest neovisna od povlastice,koja postoji u prvog povlaštenika,i jednom tako podjeljena sama od sebe i po sebi postoji, kao da je zadobivena po izravnoj podjelbi.

Veliko mnoštvo povlastica podijelio je Siksto IV /1472.-1484./ franjevcima uredbom Regimini, 1.VIII. 1474. One su sudioništvovanjem zapale i druge redovnike.Taj način stjecanja povlastica u Kodeksu je za buduće dokinut./vd. k.613 § 1/.

3/ Sticanje povlastica zakonitim običajem. Kodeks donosi u k.63 § 1 da se povlastice mogu steći također zakonitim običajem. Na taj način mogu steći povlastice samo one zajednice,u kojima može nastati zakoniti običaj, a to je u smislu k.26 samo takva zajednica,koja je barem za prijem zakona sposobna. Običajem zajednica stiče povlasticu, kada su ostvareni svi zakonski uvjeti o zakonitom običaju.

Kao što se zakoni, koji sadržavaju neki pogodovni izuzetak,tako se i zakoniti običaji nazivaju u svom pravom značenju pojedinačka prava /jura singularia/, a u širem smislu nazivaju se i povlastice, ukoliko zajednicu oslobađaju od obveze,kojoj bi inače bila podvrgnuta po općem propisu, i ukoliko podjeljuju neku pogodnost,koju inače po samoj naravi ili po općem pravu sama zajednica ne bi mogla zahtjevati.

Za ove povlastice,jer su ujedno i zakoniti običaji,vrijede propisi bilo o zakonitim običajima bilo o povlasticama.Kad se ovi propisi ne mogu zajedno primjenjivati,tada treba primjenjivati propise o obi-

čaju,jer su po svojoj naravi prvotno običaji,a drugotno su tek povlastice.

4. Sticanje povlastica dosjelošću. Dosjelost /praescriptio/jest modus acquirendi aliquod jus,aut se ab onere liberandi,per possessionem tempore et modo definitis continuatam. Kanon 63 § 1 donosi, da se povlastice mogu steći i dosjelošću.Njome stiču osobito povlastice u užem smislu pojedine fizičke osobe i takve skupne osobe,koje nisu sposobne,da prime zakon, pa prema tome nisu ni sposobne, da uvedu zakonski običaj. Ako bi osoba bila sposobna,da primi zakon,onda bi ona sticala povlastice bolje zakonitim običajima nego dosjelošću. Za sticanje povlastica dosjelošću traži se,da ona bude zakonska,t.j. da budu ispunjeni svi propisi u pogledu nosioca povlastica,predmeta i ostalih određenih uvjeta. Vrijeme,koje se traži za dosjelost,Kodeks određuje i to: 100 godina protiv Apostolske Stolice i 30 godina protiv drugih skupnih osoba /vd. k.1511/. O dosjelosti protiv fizičkih osoba Kodeks izričito ne određuje vrijeme,nego se u smislu k.1508. u tome treba ravnati prema građanskim zakonima.

5. Prema k.63 § 2 "Stogodišnji posjed ili od pamtivijeka stvara pretpostavku o podjelbi povlastice". - Stogodišnji posjed nečega i posjed od pamtivijeka,kako je vidljivo iz ovoga propisa, pravno se izjednačuju. Takva povlastica uživa tu pogodnost,što se za nju predpostavlja,da je izravno i neposredno podijeljena /per directam concessionem/. U takvom slučaju nije potrebno dokazivati zakonitost povlastice bilo kakvim dokazalima.

§ 3. Trajne ovlastice

Ovlastica /facultas-ovlaštenje/ pravno uzeto u širem smislu jest koja mu drago ovlast,kojom se može nešto valjano i dopušteno učiniti. Ovlastica u užem smislu jest "potestas quam suo actu particulari superior ecclesiasticus alicui concedit,aliquid faciendi,quod absque peculiari concessione valide aut licite facere non posset,quia natura sua vel jure positivo Superiori reservatur aut lege ecclesiastica inferiori prohibetur". Ovlastica može biti dana za neki čin /ad actum/, t.j. za jedan ili više pojedinačno određenih slučaja gledom na osobe i stvar. Ovlastica može biti dana i trajno /facultas habitualis seu generalis/,koja nije ograničena na jedan ili više pojedinačno određenih slučaja,nego se dobitnik njome može služiti,kada hoće. Trajna ovlastica može biti dana zauvijek /in perpetuum/ ili na određeno vrijeme ili za određeni broj slučajeva ili samo za jedan slučaj,samo ako slučajevi nisu pojedinačno određeni.

Ovlastice bilo trajne bilo samo za neki čin mogu podijeliti osim Svete Stolice svi,koji imaju redovitu poglavarsku vlast /vd.k.198 § 1 u vezi s k.488 br. 8; 199 § 1/, ali uvijek unutar granica vlastite vlasti i osim kada je u pravu izrijekom drugo određeno. Ovlastice,koje je nekomu povjerila Sveta Stolica /facultates delegatae/ mogu se i dalje povjeriti /prenositi-subdelegirati/ bilo za pojedini čin bilo također i trajno, ako one nisu povjerene baš s obzirom na osobu ili ako nije daljnji prijenos vlasti bio zabranjen / vd.k.199 § 2/.

Sveta Stolica običava podjeljivati trajne ovlastice Ordinarijima /vd.k.198 § 1 u vezi s k.488, br. 8/, ali ih može podijeliti također i običnim svećenicima. Biskupi katkada podjeljuju neke trajne ovlastice svojim dekanima.

1. Prema odredbi k.66. §1. "trajne ovlastice, što se podjeljuju bilo zauvijek bilo na određeno vrijeme ili za određeni broj slučajeva, spadaju među povlastice mimo pravo".

Prema ovom propisu trajne se ovlastice mogu dati na trostruki način: 1/ ili zauvijek /trajno-in perpetuum/ i tada sačinjavaju pravu povlasticu /vd.k.70/; 2/ ili na određeno vrijeme /ad praefinitum tempus/, na pr. na dvije godine, na tri godine, na pet godina i t.d. 3/ ili za određeni broj slučajeva /ad certum numerum casuum/, na pr. ovlastica podijeliti oprost od pedeset slučajeva zapreke različnosti vjere.

Trajne ovlastice nisu uvijek po sebi povlastice, nego su povjerba /delegacija/ poglavarske vlasti. Takve su ovlastice istom onda povlastice, kada su te ovlastice trajne, zauvijek dane /in perpetuum/. Međutim trajne ovlastice /facultates habituales/ uvijek spadaju i to zakonskom snagom ovog kanona među povlastice mimo pravo. Zato se pri njima primjenjuju isti propisi kao i pri povlasticama mimo pravo, premda je njihova podjelba katkada protiv prava, kako se to događa pri podjelbi oprosta na temelju ovih ovlastica. Iako njihovi učinci mogu biti protiv zakona, ovlastice promatrane u sebi samima jesu čiste milosti ili sudioništvo u vlasti, koje viši poglavar podjeljuje nižemu.

Stoga trajne ovlastice treba široko tumačiti /kk.68 i 50/, osim kada se odnose na sporove pred sudom ili diraju u prava od drugih stečena ili koje su izdane zbog postignuća crkvene nadarbine; u ovim slučajevima trajne ovlastice treba usko tumačiti /vd. k.50/.

Ipak trajne se ovlastice nikada ne smiju u tumačenju ni proširivati ni stezati /vd.k.67/.

2. Prema propisu § 2 istog kanona "osim slučaja, kada su one /tj. trajne ovlastice/ podjeljene osobi ili je drukčije izrijekom određeno, trajne ovlastice, koje su od Apostolske Stolice dane Biskupima ili drugima, o kojima je riječ u k.198 § 1, vrijede i dalje, pošto je prestao biti Ordinarijem onaj, kojemu su dane, iako ih je on već počeo izvršivati, te prelaze na Ordinarije, koji ga nasljeđuju u upravi" /§ 2 prvi dio/. - U smislu ovog propisa ne pretpostavlja se za trajne ovlastice da su osobne /personales/, osim kada je iz isprave jasno i očito, da su one podijeljene osobi ili da je drukčije izrijekom određeno kakvom zaporkom, već se te ovlastice smatraju za stvarne /reales/ i ne prestaju, već vrijede i dalje, pošto je na bilo koji način prestao biti Ordinarijem onaj, kojemu su dane, na pr. smrću, odreknućem, lišenjem vlasti i t. d.

Izuzevši malo prije navedene slučajeve trajne se ovlastice smatraju da nisu podjeljene osobi nego službi, ili drugim riječima, da one nisu vezane uz osobu nego uz službu, koja jest i ostaje ista, iako se osobe izmijene, te se ona /naime služba/ prenosi na nasljednike. Odatle pošto je netko prestao biti Ordinarijem, trajne ovlastice prelaze na Ordinarije, koji ga na bilo kojigod način nasljeđuju u upravi; bilo konačno kao njegov pravi nasljednik ili nasljednik samo na neko vrijeme, zatim nasljednik s redovnom vlašću ili s povjerenom vlašću prema načelu: "Is qui in jus succedit alterius, eo jure, quo ille, uti debebit", /R.J. 46. in VI°/. Prema tome ovlastice, koje je biskup primio, za vrijeme ispražnjenja njegove stolice prelaze najprije na Kaptol, zatim na Kaptolskog Namjesnika ili na Apostolskog Upravitelja /administratora/, iako ih je prijašnji Biskup /ili Ordinarij/ već počeo izvršivati.

Drukčije je s ovlasticama, koje Sveta Stolica daje sa zaporkom: "durante munere", na pr. nuncijima ili Apostolskim poslanicima, koje se prema odredbi k. 198.§ 1 ne smatra Ordinarijima. Njihove ovlastice prestaju, kada prestaje njihova služba, te ne prelaze na njihove nasljednike.

Pod konac § 2. istog /66./ kanona stoji, da "trajne ovlastice, koje su dane biskupu, pripadaju ujedno i glavnom Namjesniku /generalnom Vikaru/". - Ovlastica, koja je podjeljena Ordinariju, tim samim se razumijeva, da je podijeljena i Glavnom Namjesniku, jer je i on u smislu

kan. 198 § 1 Ordinarij. Ali ovlastica,koja je podijeljena Biskupu,nije tim samim podijeljena Glavnom Namjesniku,jer on po sebi nije Biskup. Zato je s pravom Kodeks spomenuo ovo proširenje i na Glavnog Namjesnika i to s razloga,što mu po službi u čitavoj biskupiji pripada ona vlast,koja po redovitom pravu pripada Biskupu /vd.k.368 § 1/. Jer po samom pravu pripadaju Glavnom Namjesniku trajne ovlastice,to se u tu svrhu ne traži nikakva posebna punomoć. Ipak Glavni Namjesnik u pogledu upotrebe ovlastica,kao što i u pogledu svega ostaloga,podvrgnut je Biskupu /isp. k.44 § 2/. Što je sada rečeno za Glavnog Namjesnika,to isto vrijedi i za Vikare delegate,koji su imenovani od Apostolskog Namjesnika ili Apostolskih predstojnika u misijskim područjima / vd. AAS 1920, 120/.

3. Nadalje, § 3 istog kanona propisuje,da "podijeljena ovlastica sadržava i svaku drugu vlast,koja je za njeno izvršavanje potrebita". Ovo se potvrđuje s odredbom k.200 § 1 /konac/,koja propisuje,da "ipak treba uzeti,da je onomu,na koga je vlast prenesena, ujedno dopušteno sve ono, bez čega se ona ne može izvršivati". Ovaj pak propis treba tako razumijeti,da to "izvršivanje" /necessariae potestates ad usum/ bude i valjano i dopušteno.

Taj propis § 3. završava: "Zato je u ovlastici davati oproste sadržana i vlast davati odrješenje od crkvenih kazni,ako bi one možda bile smetnjom za oprost,ali samo s tim učinkom,da se uzmogne zadobiti oprost".

Bilješka: Sveta Stolica /Sveti Zbor Konzistorijalni/ daje Ordinarijima razne ovlastice na pet godina, te ih se zato zove "petogodišnje ovlastice /facultates quinquennales/". Iznova ih je uredio Pijo XI. Motu proprio od 20.IV. 1923. / AAS 1923, 193 /.

§ 4. Tumačenje povlastica

1. "Povlastica se mora razumijevati onako,kako glasi,pa se ne smije proširivati ni stezati" /k.67./ - To znači, da riječi i zaporke, kojima je podijeljena neka povlastica,treba prosuđivati i tumačiti "prema /njihovom/ vlastitom značenju i njihovoj općenitoj upotrebi u govoru" /vd.k.49 skripta: Tumačenje otpisa, str. /. Nikada se ne može odstupiti od vlastitog smisla riječi,osim kada se dokaže,da je podjelitelj povlastice imao drugo mišljenje. Prema tome povlastice se moraju doslovno tumačiti. One se ne smiju proširivati na druge slučajeve i na druge osobe koje nisu izrijekom obuhvaćene riječima u dotičnoj povlatici, iako za to postoje još veći razlozi. Isto tako povlastice se ne smiju stezati,da bi se od njihove upotrebe izuzeli slučajevi,na koje se inače proteže vlastito značenje njihovih riječi.

Međutim da li se povlastice mogu proširiti ob identitatem rationis preko vlastitog značenja riječi? Ako se radi o povlasticama,koje su podijeljene po posebnom činu,one se ne mogu proširiti per identitatem aut majoritatem,jer na ovaj način podijeljena ovlastica samo tako daleko seže,koliko je u toj povlastici izneseno /prikazano/. Ali,ako se radi o povlasticama,koje su podijeljene bilo općim bilo krajevnim zakonima,jer su one ujedno i zakoni,i to više zakoni nego povlastice, smatramo,da ih se može ob identitatem rationis proširivati pod istim uvjetima kao i ostale zakone,samo ako ne postoji protivna zakonodavčeva volja.

Analogno proširenje povlastica na slične slučajeve,koji nisu obuhvaćeni pod vlastitim značenjem riječi,ne može se dozvoliti.

2. "U /pozitivnoj/ dvojbi treba povlastice tumačiti prema odredbi k. 50" /k.68 početak/. Prema tome strogo treba tumačiti povlastice:

1/ koje se odnose na sporove pred sudom; 2/ koje diraju u prava od drugih stečena; 3/ koje su izdane zbog postignuća crkvene nadarbine i 4/ koje su u protivnosti sa zakonom u korist posebnika. Ovi su izuzeci iscrpno navedeni. Sve ostale povlastice treba široko tumačiti /vd. k.50/.

U svim povlasticama "ipak se mora uvijek primijeniti takovo tumačenje, da povlaštenik ima od podijeljene pogodnosti barem kakvu takvu korist" /k.68. konac/. - Ona se naime ne smije tako strogo i usko tumačiti, kao da u njoj ne bi bila sadržana nikakova pogodnost. Povlastica naime po svojoj naravi sadržava posebnu pogodnost i nadležni poglavar, kada ju podijeljuje, ne želi, da njome podijeli neku beskorisnu milost, već naprotiv želi, da pogodnost povlašteniku bude na korist.

3. Upotreba povlastice. Valjana i dopuštena upotreba povlastica, koje su podijeljene otpisom, započinje u vrijeme, koje je određeno za otpise u kk. 37. i 38. Ako je povlastica podijeljena zakonom, onda se povlaštenik može njome valjano i dopušteno služiti, kada ona kao zakon po proglašenju i praznovanju stupi na snagu. Ako je pak povlastica zadobivena putem zakonitog običaja ili dosjelošću, vremenski početak je određen propisima o zakonitom običaju ili o dosjelosti.

Gledom na mjesto, na kojem se može služiti povlasticom, treba razlikovati, da li je povlastica osobna ili stvarna naime vezana uz neko određeno mjesto ili područje. Ako je povlastica vezana uz neko određeno područje ili mjesto, onda ona vrijedi za sve na tom mjestu ili području i njome se mogu služiti svi, pa i stranci. Ako je pak povlastica osobna, t.j. ako je povlastica dana izravno i neposredno nekoj osobi, a podijelila ju je Sveta Stolica, onda ona vrijedi svagdje i svagdje se dotična osoba može njome služiti, gdjegod se ta osoba nalazila, bez razlike da li je povlastica mimo pravo ili protiv općeg prava.

Kod stečaja /in concursu/ protuslovnih povlastica, kada su naime dvije ili više povlastica međusobno u protivnosti, i nije moguće njima služiti se bez da jedan drugom ne krši pogodnost, koju je stekao povlasticom, tada treba vidjeti, da li su povlastice zadobivene otpisom /per actum particularem/ ili zakonom. Kod stečaja protuslovnih povlastica koje su zadobivene otpisom primjenjuju se propisi kan. 48. o protuslovnim otpisima. Ako su pak povlastice zadobivene putem zakona, onda treba primijeniti one propise, kojima se rješavaju međusobni sukobi protuslovnih zakona. Napokon, ako je netko stekao povlasticu putem zakonitog običaja ili dosjelošću, onda kasnija povlastica snagom zakonitog običaja ili dosjelosti dokida prijašnju povlasticu, u koliko joj je kasnija protivna. Ako se sukobe među povlasticama ne može ni na koji način riješiti, onda se takve povlastice smatraju bez kreposti i snage, te se povlaštenici ne mogu njima poslužiti.

Prema propisu k.69. "nitko nije obvezan služiti se povlasticom danom samo u njegovu korist", t.j. ako mu je povlastica dana upravo u njegovu osobnu i isključivu korist prema načelu: Quod ob gratiam alicujus concedatur, non est in eius dispendium retorquendum /R.J. 61 in VI°/. Kada naime povlastica ide u korist jedino povlašteniku, a ne i drugima, tada mu je posve slobodno, da se njome ne mora poslužiti. Ako je n.pr. povlastica bila podijeljena skupnoj zbornoj osobi kao takvoj, tj. kada se članovi te zajednice mogu povlasticom služiti samo zajednički /skupno/, ne mogu se pojedini članovi odreći od njezine upotrebe, nego to može učiniti samo zajednica kao takva. Zatim ne nameće se uvijek i nužno upotreba povlastice, koja je podijeljena dostojanstvu, službi, mjestu ili stvari, od strane osobe, koje su vezane uz dostojanstvo, službu, mjesto ili stvar, ali takve su osobe uvijek dužne služiti se povlasticom, kada neupotreba prouzrokuje odreknuće ili kad je neupotreba povlastice na štetu samog dostojanstva, službe, mjesta ili

stvari,ili kada neki zakon nalaže njezinu upotrebu. Napokon ako je povlastica podijeljena za opće dobro ili putem zakona,onda je njezina upotreba obvezna; sloboda naime,odnosno osobno nečije dobro mora ustupiti javnom dobru; - ne može se n.pr.neki duhovnik odreći duhovničkih povlastica /kk.120-123/.

Nadalje taj isti kanon /69./ propisuje "osim ako bi obveza nastala iz drugog naslova", tada je povlaštenik dužan služiti se povlasticom. Prema tom propisu,ako je povlastica bila podijeljena pojedincu i isključivo za njegovo osobno dobro,tada može nastati obveza njome se služiti ne iz same povlastice kao takove, nego zbog drugog i vanjskog razloga,n.pr. zbog uzajamne pravednosti,koja nastaje iz ugovora,ili n.pr. zbog općeg dobra,te bi bilo na štetu općeg dobra, ako se povlaštenik ne bi poslužio ovlašću služiti dvije svete Mise, jer time dio vjernika ne bi udovoljio nedjeljnoj sv.dužnosti itd.

§ 5. Trajanje i prestanak povlastica

1. Trajanje. Povlastica gledom na vrijeme trajanja potpuno ovisi jedino o volji podjelitelja. U vezi s trajanjem povlastice treba prije svega ispitati podjeliteljevu volju,kako je ona iznesena u samom sadržaju povlastice. Naime, iz njezinog se sadržaja vidi, da li je ona trajna ili privremena. Ako je povlastica podijeljena sa zaporkom: ad beneplacitem nostrum ili sa sličnom zaporkom,ili ako je podijeljena na ograničeno vrijeme ili za određeni broj slučajeva, ili ako se radi o strogo osobnoj povlastici,tada je ona privremena i nedvojbeno je, da je njezina snaga i djelotvorna moć stegnuta na tako određeno vrijeme. Ako je pak povlastica podijeljena tako,da se iz njezinog sadržaja ne vidi vremensko ograničenje, tada "treba uzeti, da je povlastica dana zauvijek" /trajno-vd.k. 70/ kao i zakon. Pretpostavlja se,da je povlastica trajna,dok se protivno ne utvrdi. U tom slučaju povlastica prestane istom onda,kad se ispuni okolnost,koja je zakonom predviđena i određena.

2. Prestanak. Premda se povlastice smatraju trajnima,ipak i one mogu prestati. Kodeks nabraja u osam kanona /kk.71-78/ razloge,zbog kojih povlastice mogu prestati.

1) Opoziv protivnim zakonom. Opoziv povlastice,isto tako kao i zakona i otpisa,može biti izričit ili prećutan. Jednako se za opoziv povlastica traži pravedan razlog /causa justa/ kao i za opoziv zakona i otpisa.

Povlastica po svojoj naravi ovisi o podjeliteljevoj volji tako,da je on može uvijek valjano opozvati. Jer pak zbog razloga ili načina podjelbe ili sticanja povlastice i zbog njezine upotrebe može nastati za podjelitelja obveza pravednosti,da ju poštuje,to katkad valjanost opoziva povlastica zahtjeva pravedan razlog. Zato treba razlikovati: a/ milosna povlastica /privilegium gratiosum/ podijeljena podložniku uvijek se valjano opoziva i bez razloga,jer ona potpuno ovisi o podjeliteljevoj volji. Međutim za dopušteni opoziv traži se srazmjerni uzrok. Ako je pak iz povlastice nastalo u podložniku stečeno pravo, to pravo može oduzeti samo najviši zakonodavac zbog razloga općeg dobra i s naknadom za štetu,koja se time nanosi povlašteniku,osim ako je ipak u nekom slučaju zapriječena sama naknada. b/ nagradna povlastica /priv.remuneratorium/ podjeljena podložniku iz pravednosti jest neopoziva,jer po ugovoru nastaje stečeno pravo, i podjelitelj je dužan iz pravednosti obdržavati taj ugovor. Opoziv je takve povlastice samo tada valjan,kada postoje stanoviti uvjeti. Nagradna povlastica podijeljena podložniku iz zahvalnosti može se valjano i dopušteno opozvati zbog teškog razloga ne samo javnog dobra nego također i posebničkog dobra. c/ povlastica ugovorom podijeljena

je neopoziva,jer iz ugovora nastaje za povlaštenika stečeno pravo,a za podjelitelja nastaje obveza,da zbog pravednosti obdržava ugovor. Ova se povlastica valjano protiv volje ne može oduzeti nego samo zbog općeg dobra. Međutim,ako je ugovor teretovan,da opoziv vrijedi i da uzajamna pravednost ne bude povrijeđena,onda treba nadoknaditi radi toga nastalu štetu,koliko je to moguće. Ako je pak ugovor dobrovoljan,tj. čisto darivanje, onda ne postoji obveza naknade,jer se ne pretpostavlja,da je podjelitelj u tom slučaju sebi htio nametnuti tu obvezu.

Povlastica podijeljena osobi,koja nije podjeliteljev podložnik, i po njemu prihvaćena,iako je ona posve milosna,jest neopoziva,osim ako je dana pod uvjetom opoziva.

Kanon 71. određuje,da "se povlastice sadržane u ovom Kodeksu dokidaju /opozivaju/ općim zakonom". Naime povlastice,koje su sadržane u Kodeksu,kao što su donesene općim zakonom,tako se i opozivaju općim zakonom,a da pri tom nije potrebna nikakva dokidna zaporka ili naročita napomena povlastice,jer se uzima,da papa poznaje sve opće zakone. Kasnijim općim zakonom samo se one povlastice opozivaju,koje su donesene općim zakonom,koji je prethodio ovaj kasniji zakon i koji je izravno protivan kasnijem zakonu. Ali kasnijim se općim zakonom ne opozivlju one povlastice,koje je papa podijelio krajevnim zakonom,jer opći zakon ne opozivlje krajevni, /vd.k.22/ niti postoji izričito protuslovlje između općeg prava i izuzetnog ili pojedinačkog prava, jer su ta prava ustanovljena za razne vrste podložnika.

Kanon 71. nastavlja,da se za ostale povlastice,u pogledu njihovog dokidanja opozivom "treba tražiti odredbe k.60". Riječ u ovoj kanonskoj odredbi "ostale" povlastice /cetera privilegia/ treba uzeti tako,da su tom riječju obuhvaćene samo one povlastice,koje su podijeljene otpisom. Opoziv takvih povlastica uređen je propisom k.60. Opoziv pak povlastica,koje su podijeljene zakonom,uređen je propisom k.22, jer su takve povlastice prvotno zakoni, a drugotno istom povlastice. Isto tako opoziv povlastica stečenih putem zakonitog običaja uređen je odredbom k.30. Konačno, za opoziv povlastica stečenih dosjelošću traži se posebna napomena za dokidanje. Stoga povlastice podijeljene posebnim činom poglavara ne opozivaju se protivnim zakonom,osim ako je drukčije izrečeno u samom zakonu,tj. ako u samom zakonu izrijekom stoji,da dokida protivnu povlasticu,ili kada je zakon izdan od Poglavara,koji je podjeliteljev pretpostavljeni /vd.k.60 § 2/. Takve povlastice ostaju na snazi sve dotle,dok opoziv nije saopćen onom,koji ih je primio /vd.k.60 § 1/.

2/ O d r e k n u ć e p o v l a s t i c e . O odreknuću povlastica donosi propise k. 72 a/ "Povlastice prestaju odreknućem,pošto bude od nadležnog poglavara primljeno" /k.72 § 1/. Ovo je opće načelo./Povlastica je,kako je to već rečeno propis objektivnog prava,koje proizlazi od zakonodavca,i ono od njega potpuno ovisi,dok podložnici nemaju prava,da mijenjaju objektivno pravo./ Povlastice mogu prestati odreknućem,koje je slobodno izrečeno i na vanjski način očitovano, bilo pismeno,bilo usmeno,i koje je izravno saopćeno poglavaru. Ako je pak odreknuće učinjeno pod silu ili iz straha ili prevare, tada treba primijeniti odredbu k.103. Međutim odreknuće nema svoga učinka, dok ga nadležni poglavar ne primi. Za prihvat odreknuća nadležni je poglavar onaj,koji je povlasticu podijelio,njegov nasljednik i njegov viši poglavar. Izvršitelj potpisa,kojim je bila podijeljena povlastica, ne može primiti odreknuće,jer je njegova dužnost samom podjelbom već svršena. Prije nego poglavar primi jednom očitovano odreknuće,ono se može opozvati. Ali kada poglavar jednom odreknuće primi,povlastica prestaje odmah,te nije nužno,da za primitak odreknuća sazna onaj,koji se odrekao povlastice.

b/ "Svaka se posebnička osoba može odreći povlastice dane samo u njenu korist" /k.72 § 2/, jer se time ne krši ničije pravo. Ali,ako je povlastica podijeljena dvjema ili više osoba; ili povlastica je podijeljena jednoj osobi ovisno od druge osobe; ili podijeljena povlastica daje pogodnost nekoj zajednici, u ovim slučajevima pojedini povlaštenik ne može odreći povlastice. Ali to odreknuće ne će imati nikakvog učinka,dok ga prema odredbi § 1 istog kanona ne primi nadležni poglavar.

c/ "Posebničke se osobe ne smiju odreći povlastice,koja je dana zajednici,dostojanstvu ili mjestu" /k.72 § 3/. - Ako je povlastica dana nekoj zajednici, bez razlike kakova je zajednica,njezini se članovi kao pojedinci ne mogu odreći ove povlastice. Isto tako ako je podijeljena povlastica vezana uz neku službu ili dužnost, ili ako je podijeljena nekom mjestu na pr. nekoj crkvi,posebničke osobe,koje nose tu čast ili izvršuju tu službu ili dužnost ili upravljaju tim mjestom, ne smiju se odreći ove povlastice. Razlog je taj,što u ovim slučajevima povlastica nije ustanovljena samo za pogodnost onomu,koji bi se nje odrekao,nego ona daje pogodnost i zajednici,dostojanstvu,mjestu, nasljednicima,i nitko se ne može odreći prava,koje pripada i drugomu. K tome ovakve su povlastice podijeljene za javno dobro,koje ne ovisi o volji posebničkih osoba.

Međutim zajednica kao takova,kojoj je povlastica dana, može se izričito ili prećutno odreći primljene povlastice i to,ako je zajednica skupna osoba,onda se odreknuće treba obaviti prema vlastitim propisima, po kojima ta zajednica živi,ukoliko propisi postoje za takav čin, inače se odreknuće mora obaviti u smislu propisa k.101; ako zajednica nije skupna osoba nego jednostavan zbor /coetus/ i ima vlastite propise,tada odreknuće treba učiniti prema tim propisima; Ako pak nemaju propisa za takav čin, ili uopće za to nema propisa,tada se za odreknuće traži privola sviju članova. Osoba,koja obnaša neko dostojanstvo,premda je uz to dostojanstvo spojena javna vlast,ne može se ta osoba odreći povlastice podijeljene dostojanstvu,nego može samo tražiti,da ju nadležni poglavar opozove. Povlastice,koja je vezana uz neko mjesto,mogu se odreći oni,koji su njezinom podjelbom stekli pogodnost,ako na odreknuće svi pristanu. Onaj pak,koji upravlja takvim mjestom,može tražiti od nadležnog poglavara opoziv povlastice "vezane uz to mjesto". U onim slučajevima,kad se zajednica može odreći povlastice,to odreknuće ne će imati nikakvog učinka,dok ga u smislu propisa § 1 ovog kanona ne primi nadležni poglavar.

d/ Ali ipak "niti samoj zajednici ili zboru nije dopušteno odreći se povlastice,ako im je dana u obliku zakona,ili ako bi odreknuće bilo na štetu Crkvi ili drugima" /k.72 § 4/. - Prema tome,ako je povlastica bila podijeljena zajednici,koja je sposobna primiti zakone, i to zajednici kao takovoj, i ta povlastica bila je poput zakona propisno proglašena,zajednica se nje ne može odreći, jer je ona zakon. A zakon pak jedino ovisi o volji nadležnog poglavara. U tom slučaju nadležni poglavar može povlasticu samo opozvati. Isto vrijedi,ako je povlastica stečena putem zakonitog običaja.

Isto tako zajednica ili zbor ne može se odreći povlastice,ako bi odreknuće išlo na štetu Crkve ili drugih, ako bi naime odreknuće bilo protiv prava Crkve i to bilo opće Crkve bilo Crkve samo u pojedinom kraju, ili protiv prava drugih, tj. fizičkih ili skupnih osoba, javnih ili posebničkih. -

3/ P r e s t a n a k p o v l a s t i c e o d s t u p o m p o g l a v a r a . Kada je prestala vlast onoga koji je povlastice podijelio time prestaju samo one povlastice,koje su dane sa zaporkom: Do naše dobre volje ili s drugom zaporkom istog značenja /vd.k.73./.

Povlastice su po svojoj naravi trajne /vd.k.70/, i ako vrijeme njihova trajanja nije određeno,one po sebi nikada ne prestaju. Ali jer one potpuno ovise o podjeliteljevoj volji,on može odrediti vrijeme, kada će prestati. To on određuje zaporkom: do naše dobre volje ili drugom zaporkom jednakog značenja. Snaga pak ove zaporke konačno svršava prestankom vlasti onoga,koji je povlastice podijelio. Inače povlastice,koje je podijelio onaj,čija vlast prestaje,time ne prestaju, nego i dalje zadržavaju svoju pravnu snagu.

(4) P r e s t a n a k p o v l a s t i c e s m r ć u p o v l a š t e n i k a . Prema odredbi k. 74. osobna povlastica slijedi osobu svukuda i traje tako dugo,dok ta osoba postoji. Drugim riječima,kada nestaje osoba, s njom nestaje i povlastica, a to biva smrću dotične osobe.

(5) N e s t a n a k s t v a r i i l i m j e s t a. "Stvarne povlastice prestaju,kada posvema nestane stvar ili mjesto", na koje su ove povlastice bile vezane /vd.k.75 početak/. Posvemašnji nestanak neke stvari ili mjesta jest onda,kada dotična stvar ili mjesto uopće prestaje postojati ili postane potpuno neprikladna za upotrebu, zbog čega je bila podijeljena povlastica. Povlastica nestaje, premda je razlog nestanka stvari ili mjesta bio nasilan i nepravedan.

Međutim "mjesne povlastice ponovo ožive /bez ikakvog novog posredovanja nadležne crkvene vlasti/, ako se mjesto za pedeset godina uspostavi" /k.75 konac/. Vrijeme od 50 godina broji se od časa nestanka mjesta do časa kada se započinje njegova ponovna uspostava prema odredbi k. 34 § 3, 3.

(6) P r e s t a n a k p o v l a s t i c a n e u p o r a b o m i l i p r o t i v n o m u p o t r e b o m . Kanon 76.koji donosi odredbu o prestanku povlastica neuporabom ili protivnom upotrebom, odnosi se samo na povlastice,koje su zadobivene po posebnom činu nadležnog poglavara ili koje su stečene dosjelošću.

Neuporaba /non usus/ može postojati samo u pozitivnim povlasticama,tj. u onim povlasticama,koje se sastoje u izvršenju nekih čina. Neuporaba se pak sastoji u tome,što povlaštenik propušta činiti /ne čini/ ono,što bi po povlastici inače mogao činiti.

Protivna upotreba /usus contrarius/ postoji kod negativnih povlastica,tj. takovih,kojima je netko oslobođen od vršenja inače obvezatnih čina. Protivna pak upotreba sastoji se u tome,što povlaštenik čini ono,što bi po povlastici inače mogao izostaviti.

Kod ovog kanonskog propisa treba razlikovati milosne povlastice i teretovne povlastice.

"Povlastice,koje nisu u porabi ili je zavedena protivna upotreba, ne prestaju time,ako nisu nikome na teret" /k.76 početak/. Drugim riječima milosne povlastice,a to su one,koje nisu nikome na teret,ne prestaju,premda se povlaštenik njima ne služi ili radi protivno nego što mu je povlasticom dozvoljeno.

"A one/povlastice/,koje su drugima na teret,izgube se /neuporabom ili protivnom upotrebom/, ako pridođe zakonita zastara ili prećutno odreknuće / k.76 konac /. Da se neuporaba ili protivna upotreba mogu smatrati kao čini prećutnog odreknuća ili kao čini,koji dopuštaju zastaru,treba da su potpuno svojevoljni. To pak znači, da povlaštenik znade i da si je svijestan svoje povlastice i da to čini slobodno,bez ikakove sile i bez ikakove zapreke.

(7) P r o m j e n a p r i l i k a i v r e m e n a . "Povlastica prestaje i onda,kada su se s vremenom i prilike po sudu Poglavara toliko izmijenile, da je ona postala štetnom ili je njena upotreba postala nedopuštenom" /k.77 početak/.Prilike su se na bilo koji način i zbog kojeg mu drago razloga toliko izmijenile, da je povlastica postala štetnom ili je njena upotreba postala nedopuštenom.

Prilike se mogu mijenjati ili gledom na onoga,koji je podijelio povlasticu,ili gledom na povlaštenika ili s obzirom na predmet povlastica ili zbog drugih okolnosti osoba,stvari,mjesta itd. Povlastica je štetna,kada je na štetu javnog dobra ili neke treće osobe ili je na štetu samog povlaštenika. Upotreba povlastice je nedopuštena,kada na bilo koji način vrijeđa moralne propise, naročito pravednost i jednakost. Ako je povlastica postala štetnom ili ako je njezina upotreba postala nedopuštenom,ona prestaje po samom pravu,kako je to propisano ovom kanonskom odredbom. Sud pak o tome može donijeti samo poglavar i to onaj,koji je podijelio povlasticu ili njegov nasljednik ili njegov pretpostavljeni. Drugim riječima,sud može o tome donijeti onaj poglavar,o čijoj vlasti ovisi povlastica. Poglavarev sud ne sastoji se u tome,da on donese sud o opozivu povlastice,nego se sastoji u tome,da on samo izjavi,da su se prilike toliko izmijenile,da je povlastica postala štetnom ili da je njezina upotreba postala nedopuštenom. Povlastica pak prestaje,kako je već rečeno,snagom samog zakona /ipso jure/ u smislu odredbe ovog kanona.

Premda se traži izjava nadležnog poglavara,da se radi štete ili radi nedopuštenosti povlastica smatra prestalom,njome se odmah,čim je ona postala štetnom ili njezina upotreba nedopuštenom, na unutarnjem pravnom području nije slobodno služiti već prije poglavarevog suda.

Ako je povlastica postala štetnom ili nedopuštenom zbog privremene promjene prilika a ne trajne, smatra se, da je u tom slučaju povlastica samo odgođena s obzirom na njezine učinke,a ne da je prestala.

Povlastica "isto tako prestaje,kada istekne vrijeme ili se iscrpi broj slučajeva,za koje je povlastica bila dana, ali ipak važi kan. 207 § 2 "/k.77 konac/ - U ovom slučaju povlastica ne može trajati preko poglavareve volje,odnosno preko određenog roka, i kada istekne vrijeme ili kada se iscrpi broj slučajeva,za koje je bila dana,ona prestaje bez ikakove kasnije izjave poglavara,jer je poglavareva izjava o njezinom prestanku već sadržana u samoj podjelbi povlastice. Međutim u vezi s ovom odredbom ipak važi i nadalje propis kan. 207 § 2,koji glasi: "Ali kada se radi o prenesenoj vlasti za unutarnje područje,čin izvršen nepažnjom,pošto je isteklo vrijeme,ili je bio iscrpljen broj slučajeva, ostaje valjanim". Tako je određeno radi toga,ako bi čin u unutarnjem pravnom području bio nevaljano učinjen, teško bi ga bilo popraviti,jer se u takvom slučaju često radi o nepoznatoj osobi, pak se kasnije ne bi moglo doći do nje.

8. Z l o p o r a b a . "Tko zloupotrebljava vlast,koja mu je povlasticom dopuštena, zavrijedio je, da mu se povlastica oduzme" /k. 78 početak/. - Vlast nekomu dana povlasticom razumijeva se u najširem smislu bilo da se radi o trajnoj ovlasti bilo o indultu,bilo o kojoj god vlasti,koja proizlazi iz povlastice. Zloporaba može biti: a/ Zastranjivanjem /per excessum/, ako se opseg povlastice proširuje preko granica podjelbe. Povlaštenik tada nevaljano radi,jer se služi vlašću,koje nema,i radi toga je zavrijedio, da mu se povlastica oduzme; b/ upotrebljavajući povlasticu protiv njezine svrhe; c/ upotrebljavajući povlasticu za krivična djela,naime da upotrebljava povlasticu za kršenje tuđeg prava.

Ovaj kanonski propis ne određuje,da se povlaštenik koji zloupotrebljava povlasticom zadobivenu vlast, gubi tu vlast, nego samo određuje,da je zavrijedio, da mu ta vlast bude oduzeta. Zato "Ordinarij neka ne propusti izvjestiti Sv.Stolicu, ako bi netko u znatnoj mjeri zloupotrebljavao povlasticu od nje podijeljenu" /k.78 konac/. - Dakle Ordinarij u smislu k.198 § 1 je dužan, da izvijesti Sv.Stolicu u smislu k.7, ako bi netko u znatnoj mjeri zloupotrebljavao povlasticu od Sv.Stolice podijeljenu. Taj netko "može biti pojedinačka

osoba ili zajednica. Isto tako to može biti osobna ili stvarna povlastica. Pošto je samo Sveta Stolica nadležna,da opozove povlastice,koje je ona podijelila,to je nadležni Ordinarij,koji ima nadzirati svoje podložnike u svemu,pa i gledom na povlastice,koje su od Svete Stolice primili, dužan, da Svetu Stolicu upozori na zloporabu, a ona će prema potrebi povlasticu opozvati i protiv povlašteniku poduzeti druge možebitne mjere. Da li je zloporaba već u znatnoj mjeri /abusus gravis/ o tome će suditi Ordinarij, koji je dužan o tome izvijestiti Svetu Stolicu,ili će o tome suditi Sveta Stolica, koja bi povlasticu imala opozvati.

§ 6. Učinak i dokaz usmeno danih povlastica.

Kanon 79. govori o povlasticama,koje su usmeno dane, ali na temelju tih usmenih riječi nije sačinjena o povlastici nikakova isprava.

"Iako povlastice,koje je usmeno podijelila Sveta Stolica,vrijede za molioca u području savjesti,ipak ne može nitko upotrebu bilo koje povlastice iznuditi protiv nekoga u izvanjem pravnom području,ako propisno ne dokaže,da mu je povlastica dana" /k.79/. - Povlastice usmeno dane zadobivaju svoj učinak ne samo na unutarnjem pravnom području,nego također i na vanjskom području,osim ako se tome netko propisno ne protivi. Ako se dakle netko zakonito suprostavi upotrebi takve povlastice,povlaštenik ne može takvu upotrebu na izvanjem pravnom području sebi osigurati i zaštiti,osim ako propisno dokaže, da mu je povlastica dana. Propisno se pak može dokazivati neka povlastica usmeno dana bilo kojim zakonitim načinom dokazivanja kao n.pr. svjedocima,ispravama itd.

Što je prema ovoj zakonskoj odredbi rečeno za povlastice,koje je usmeno podijelila Sveta Stolica, to isto vrijedi i za povlastice, koje je usmeno podijelio niži crkveni poglavar. -

---

Oprost jest oslobodjenje od davanja zakona u poslovne slučaje učinjeno od nadležnog poglavara zbog pravednog i razložnog razloga

Naslov VI

O P R O S T I

§ 1 Narav oprosta

1. Pojam. Definiciju oprosta u pravom i strogom smislu donosi Kodeks u kk. 8o i 84. Prema tim kanonima oprost /dispensatio/ jest relaxatio legis in casu speciali a competente Superiore ex justa et rationabili causa facta /= oslobadjanje od zakona u posebnom slučaju učinjeno od nadležnog poglavara zbog pravednog i razložnog razloga/. U definiciji stoji, da je oprost relaxatio legis. Taj izraz ne znači dokidanje zakona u pravom smislu /derogatio vel abrogatio/, nego znači dokidanje zakonske obveze odnosno oslobadjanje od obdržavanja zakona. Riječ relaxatio dolazi od glagola relaxare a znači popuštati, ublažiti, osloboditi. Prema tome oprost je čin nadležnog poglavara, kojim se oduzima obveza zakonu za posebni slučaj, dok zakon ostaje i dalje u kreposti, te ima svoju obveznu snagu za sve ostale osim navedenog slučaja. Izravan i neposredan učinak oprosta jest uvijek niječan, a to je oduzimanje obveze. Konačno taj izraz znači oslobadjanje od bilo kojeg i od bilo kakvog zakona.

Nadalje u definiciji postoji izraz "in casu speciali" /u posebnom slučaju/. Slučaj /casus/, u kojem se nekoga može osloboditi od zakona, jest stanje stvari ili osoba nastalo zbog kojihgod okolnosti, a koje stanje stvara razlog za oprost. Posebni slučaj pri oprostu može biti, kada se oprost podjeljuje nekoj pojedinačkoj osobi, fizičkoj ili skupnoj, ili kada se podjeljuje cijeloj zajednici za jedan čin ili za neko odredjeno vrijeme /Maroto 361/.

Oprost, koji se podjeljuje otpisom, zadobiva snagu i djelotvornu moć istog časa, kada i sam otpis. Oprost pak, koji je usmeno podijeljen, vrijedi od časa podjelbe, osim ako u pojedinom slučaju nije izrijekom drugačije odredjeno.

Oprost se bitno razlikuje: 1/ od dozvole /licentia/, koja je u skladu sa zakonom, da se nešto učini, dok je oprost protiv zakona. Ona se daje, kada zakon nešto zabranjuje, ali ne apsolutno, nego kada se ispune stanoviti uvjeti, na pr. da duhovnik bude kum na krštenju /vd. k. 766,5/; da neki svećenik može valjano prisustvovati sklapanju ženidbe /vd. k. 1095 2 i 1096/ i t.d.

2/ od podnošenja /trpeljivosti-tolerantia/, koja ne ukida obvezu, nego samo podnosi i trpi kršenje zakona, da se ukloni veće zlo.

3/ od hinjenja /pretvaranja- dissimulatio/, kojim poglavar ne oduzima obvezu zakona, nego hini, da mu nije poznato kršenje zakona, jer

je u nekim prilikama vrlo teško ili nemoguće siliti nekoga na obdržavanje zakona, a oprost se pak ne može podijeliti.

4/ od isprike /excusatio/ od zakona, koja nastane u slučaju, kada postoji uzrok, koji ispričava i oslobadja od obveze zakona bez ikakvog sudjelovanja nadležnog poglavara; oprost jest pak čin nadležnog poglavara u posebnom slučaju.

5/ od povlastice /privilegium/, koja uvodi /donosi/ objektivno pravo, dok oprost oslobadja od obveze objektivnog prava; povlastica je trajna, dok oprost nije trajan; povlastica može biti i mimo zakona, a oprost je po naravi svojoj samo protiv zakona.

6/ od potpunog i djelomičnog dokidanja zakona /abrogatio et derogatio/, kojim se potpuno ili djelomično dokida neki zakon za cijelu zajednicu, dok oprost ostavlja zakon netaknut, samo oslobadja u posebnom slučaju od njegove obveze, dok traje razlog.

Etimološki /korjenski/ riječ "dispensatio" dolazi od glagola "pensare" /=vagnuti / odnosno "dispensare", a to znači razvagati, razdijeliti, jednako urediti, razrediti; naročito u gospodarstvu znači poslove podjednako razdijeliti, urediti ili upravljati /latinski administrare/.

Stručni naziv "dispensatio" imao je pojmovno uvijek pa i sada u Kodeksu više različnih značenja, na pr. opraštanje odmazdnih kazni /pomilovanje - vd. kk. 2236 § 1, 2289; 2290 § 2/; podjeljivanje sv.otajstava /vd. kk. 640 § 1,1; 912; 2268 § 2/; oslobadjanje od redjeničkih nepravilnosti /iregularnosti/ i smetnja /vd. kk. 990 § 1 i 991/; oslobadjanje od zavjeta i prisege /vd. kk. 1308 § 3, 1313 i 1320/.

U pravom i strogom smislu riječ "dispensatio" znači Oprost; o čemu je govor upravo sada, i to je u hrvatskom jeziku za taj pojam najbolja riječ.

Ova je pravna ustanova čisto kanonskopravne prirode, jer nije poznata ni u rimskom pravu ni u ostalim gradjanskim pravima.

2. Razdioba. Oprost se različno dijeli:

1/ Gledom na zakon /ratione legis/, od kojega se daje oprost, on je potpun ili djelomičan /dispensatio totalis vel partialis/, prema tome, da li oslobadja od obveze zakona sasvim ili djelomično.

2/ Gledom na razlog /ratione causae/ oprost je nuždan ili slobodan /dispensatio necessaria vel libera/. Oprost je nuždan, ako se ne može uskratiti zbog težine razloga; oprost je slobodan, ako se on može uskratiti, jer razlog tako ne sili, ali ipak postoji toliki razlog, da se oprost podijeli.

3/ Gledom na nosioca oprosta /ratione subjecti/ oprost je osoban /personalis/ ili mjesni /localis/ ili mješoviti /mixta/. Oprost je osoban, ako se podjeljuje neposredno osobi bez obzira na mjesto; orpost je mjesni, ako se neposredno podjeljuje mjestu i njime se mogu poslužiti samo oni, koji se nalaze u tom mjestu i dok se u njem nalaze, na pr. oprost od posta za neko odredjeno mjesto; oprost je mješoviti, kada se njime mogu poslužiti svi, koji se nalaze u tom mjestu, pa makar su oni i stranci, i oni, koji pripadaju tom mjestu, makar se nalaze izvan njega.

Kakav je oprost u pojedinom slučaju, to se vidi iz samog oprosta.

4/ Gledom na opseg /ratione ambitus/ oprost je jednostavan /dispensatio unica/ višestruk /dispensatio multiplex/ i oprost sa susljednjim trajanjem /dispensatio cum tractu successivo/. Oprost je jednostavan, ako se podijeli samo za jedan čin i obveza više ne oživljava, na pr. oprost od ženidbene zapreke; oprost je višestruk, ako se podijeli za više čina zajedno, na pr. oprost od posta i nemrsa; oprost je sa susljednim trajanjem, ako se podijeli za više susljednjih čina, na pr. oprost od posta kroz jednu godinu.

5/ Gledom na područje /ratione fori/ oprost za vanjsko pravno područje i oprost za unutarnje pravno područje.

§ 2 Nadležna vlast za podjelbu oprosta

1. Općenito. U smislu k. 8o svojom vlastitom vlašću /potestate propria/ može podijeliti oprost od nekog zakona zakonodavac, koji je donio zakon, njegov nasljednik i njegov poglavar u zakonodavnoj vlasti. Nitko drugi ne može svojom vlastitom vlašću podijeliti oprost. Prema tome papa ne može podijeliti oprost od Božjih naravnih i pozitivnih zakona, jer je njihov zakonodavac sâm Bog. Jer pak ima Božjih zakona, čije obveze nastupaju uvjetno i ovisno o ljudskoj volji, u tim slučajevima papa ne svojom vlastitom vlašću /potestate propria/ nego zamjeničnom vlašću /potestate vicaria/ kao Kristov namjesnik na zemlji, ne oslobadja od obveze Božjih zakona, nego kao tumač ljudske volje izuzima predmet, koji je postavljen po slobodnoj ljudskoj volji. Drugim riječima, papa razrešuje ugovor ili otpušta dug, koji je nastao slobodnim djelovanjem onoga, koji je sklopio ugovor, učinio zavjet ili položio prisegu, i to opozivanjem ili poništavanjem danog pristanka ljudske volje. Pošto je predmet maknut, prestaje takodjer u odredjenom slučaju primjena i obveza Božjeg zakona sama po sebi. Tako na pr. papa može razriješti ženidbeni vez valjane ali još neizvršene ženidbe /vd. k. 1119/ ili osloboditi od zavjeta ili prisege /vd k. 13o8 § 3 ; 1311, 1314 i 132o/.

Prema propisu istog kanona oprost može podijeliti i onaj, kojemu je zakonodavac ili njegov nasljednik ili njegov viši poglavar predao vlast, da to učini prema pravnom pravilu: Potest quis per alium, quod potest facere per seipsum /R.J. 68 in VI°/. Vlast podjeljivati oproste dane od onoga koji može podjeljivati oproste svojom vlastitom vlašću, može biti redovna /potestas ordinaria/ ili povjerena odnosno prenesena /potestas delegata/. Redovna je vlast ona, koja je snagom samoga zakona spojena sa službom /vd k. 197 § 1 /, na pr. vlast podijeljena Ordinarijima na temelju k. 81, ili vlast podijeljena Ordinarijima i župnicima na temelju kk. 1o43-1o45 i t.d. Povjerena odnosno prenesena vlast je ona, koja je povjerena osobi /vd. k. 197 § 1/. Tko pak ima redovnu vlast, može je prenijeti na drugoga /delegacija, delegirati/, a tko pak ima povjerenu vlast, može je dalje prenositi /subdelegacija, subdelegirati/, a to sve ovi mogu učiniti u okviru odredbe k. 199.

2. Vlast Rimskoga pape. Papa može podijeliti oprost i to svojom vlastitom vlašću od svih crkvenih zakona, bili oni opći ili krajevni ili pojedinački, bili oni izdani od njega samoga ili od njegovih predšasnika ili od crkvenih sabora, jer je on vrhovni zakonodavac tih zakona ili jer je on Poglavar ili nasljednik onih, koji su te zakone izdali.

3. Vlast Ordinarija. Ordinariji ispod Rimskog pape u smislu odredbe k. 198 § 1 mogu svojom vlastitom vlašću podijeliti oprost samo od zakona, koje su oni sami ili njihovi predšasnici izdali. Ali oni ne mogu podijeliti oprosta od općih crkvenih zakona pa ni u pojedinačkom slučaju /vd. k. 81. početak/. To je opće načelo, jer protiv volje poglavara niži ne može ništa učiniti, pa prema tome lex superioris per inferiorem tolli non potest.

Medjutim, u smislu odredbe istog /81./ kanona Ordinariji u smislu k. 198 § 1 mogu podijeliti oprost i od općih crkvenih zakona u slijedećim prilikama:

1/ Ako im je ovlast izričito ili uključno podijeljena /vd. k. 81. sredina/. Izričita podjelba vlasti je ona, kada je podijeljena izričitim riječima ili drugim izričitim znakovima. Uključna /implicita/ podjelba vlasti je ona, koja je nužno uključena u nekoj drugoj podjelbi. Podjelba vlasti izričita ili uključna može biti po samom zakonu /a jure/ ili po posebnom ovlaštenju /ab homine/. Po izričitoj podjelbi vlasti na temelju samog zakona svi Ordinariji /Ordinarii omnes/ mogu podijeliti oprost: a/ u slučajevima činjenične dvojbe od svih zakona, pa makar bili i takvi, koji čin proglašuju ništavim ili osobu nesposobnom, ali samo ako se radi o zakonima, od kojih papa običava podjeljivati oprost /vd. k. 15/; b/ sami osobno ili preko drugoga svojim podložnicima od sviju redjeničkih nepravilnosti /iregularnosti/, koje nastaju iz tajnog prekršaja, izuzevši onu, koja nastaje iz ubojstva i pometnuća u smislu odredbe k. 985,4, ili koju drugu, koja je prijavljena na sud /vd k. 99o § 1/ c/ koji mogu izuzeti od zakona, mogu dignuti i kaznu, koja je s njim spojena /vd. k. 2236 § 2/ i stoga, ako se radi o odmazdnoj kazni, mogu od nje pomilovati; d/ u javnim slučajevima od unaprijed izrečenih odmazdnih kazni, koje su odredjene općim zakonom, izuzevši slučajeve, koji su nabrojeni u k.2237 §1; zatim u tajnim slučajevima sami osobno ili po drugom od unaprijed izrečenih kazni, koje su odredjene općim zakonom, izuzevši slučajeve nabrojene u k. 2238 § 2.

Mjesni Ordinariji /Ordinarii locorum/ mogu podijeliti oprost: a/ svećeniku od ispita o njegovom znanju pri podjelbi župe, kada se radi o svećeniku, koji se odlikuje bogoslovskom naobrazbom /vd. k. 459 3,3/; b/ od boravka u sjemeništu /vd. k. 972/; c/ od propisanog vremenskog razmaka izmedju jednog i drugog redjenja u smislu odredbe k. 978 § 2; d/ od navještaja redjenika pojedinih viših redova /vd. k. 998 § 1/; e/ od navještaja prije ženidbe u smislu odredbe k. lo28 i lo3o § 2; f/ od ženidbenih smetnja, o kojima govore kk. lo43, lo45,

1o49, i 1o51; g/ od svetkovanja blagdana te od posta i nemrsa /vd. k. 1245 § 1 i 2/; h/ katolicima, koji su se usudili sklopiti mješovitu ženidbu, iako valjanu, bez crkvenog oprosta, od isključenja od zakonitih crkvenih čina i od blagoslovina /vd. k. 2375/.

Izričita podjelba vlasti po posebnom ovlaštenju /ab homine/ odredjena je i omedjena od samog podjelitelja u podijeljenom ovlaštenju. Takva ovlaštenja jesu trajne ovlastice /facultates habituales/.

Uključna podjelba vlasti po posebnom ovlaštenju /ab homine/ ili po samom zakonu /a jure/ jest onda: a/ kada je sama podjelba nužna kao prethodni uvjet za izvršenje neke ovlastice, na pr. vidi odredbu k. 66 § 3 i k. 2oo § 1 /konac/, gdje je odredjeno: ipak treba uzeti, da je onomu, na koga je vlast prenesena, ujedno dopušteno sve ono, bez čega se ona ne može izvršivati; b/ kada sam zakon ili otpis Sv.Stolice sadrži zaporku donec dispensetur /dok se ne podijeli oprost - vd. k. 2372/, nisi dispensatur /osim ako se ne podijeli oprost, osim kada se podijeli oprost/, nisi dispensatum fuerit /osim ako nije bio podijeljen oprost, osim kada je bio podijeljen oprost/ ili slično, u tome uključno postoji ovlaštenje svima Ordinarijima za podjelbu oprosta.

2/ Ordinariji ispod pape mogu podijeliti oprost od općih crkvenih zakona, "ako se radi o takvom slučaju, da je teško obratiti se na Sv.Stolicu, te ujedno prijeti velika šteta, a radi se o oprostu, koji Apostolska Stolica običaje davati" /k. 81 konac/. - U slučaju nužde ovim propisom je dano ovlaštenje svima Ordinarijima, da podjeljuju oproste od općih crkvenih zakona, kada istodobno postoje slijedeće okolnosti: a/ da je teško obratiti se na Sv.Stolicu; b/ da prijeti velika šteta, kada bi se oprost odgadjao i c/ da se radi o oprostu, koji Sv.Stolica običava davati.

a/ Ponajprije traži se, da je teško obratiti se na Sv. Stolicu bilo iz kojeg razloga, na pr. zbog prevelike udaljenosti mjesta, zbog raznih okolnosti, koje smetaju redovnom saobraćaju sa Sv.Stolicom, zbog rata i slično. U ovoj okolnosti traži se, da je poteškoća u saobraćaju sa Sv.Stolicom, t.j. velika neprilika u samom saobraćaju ili manjak potrebnog vremena, da se od Sv.Stolice zadobije potrebiti oprost. U ovakovom se slučaju traži, da postoji poteškoća u redovitom saobraćaju sa Sv.Stolicom, a to je pismeno putem pošte. Stoga premda bi se mogao na vrijeme zadobiti oprost od Sv.Stolice putem telefona, brzojava, radija, zrakoplova i sl, ali ako se oprost ne može na vrijeme zadobiti redovitim putem, tada Ordinarij može podijeliti oprost. Dovoljno je, da je teško obratiti se na Sv. Stolicu. Prema tome iako bi se Ordinarij lako /bez poteškoće/ mogao obratiti na pr. na nuncija, koji ima potrebnu vlast, da podijeli traženi oprost, Ordinarij to nije dužan učiniti, već se može poslužiti ovlaštenjem na temelju k. 81.

b/ Zatim traži se, da prijeti velika šteta, kada bi se oprost odgadjao. Ova izreka "kada bi se oprost odgadjao" znači odgadjanje preko vremena, koje je potrebno, da prodje, da se redovitim putem u normalnim prilikama dobije oprost od Sv.Stolice. Za naše krajeve je

potrebno za to dva do tri tjedna. Ne traži se, da u ovakovim slučajevima sigurno prijeti velika šteta nego da vjerojatno prijeti, t.j. razborito se predvidja, da bi mogla nastati velika šteta, ako bi se moralo čekati, dok redovnim putem stigne oprost od Sv.Stolice. Ta šteta može biti kakva god: javna ili posebnička, fizička ili moralna, duhovna ili materijalna. Nadalje traži se velika šteta, a o tome sudi Ordinarij. Ipak uvjet, da se traži pogibao velike štete, nije dosada dovoljno objašnjen. Prema jednoj presudi Rimske Rote od 14.III. 1927. /Dec. 19,7o/, javno priležništvo, nezakonitost rodjenja, zao glas i potreba, da se to ukloni, nisu zakoniti razlozi, da se dade oprost na temelju k. 81 i 1o45, ali bi bio dostatan razlog, kada bi se priležnik odlučio, da se vjenča, a prijeti pogibao da bi od toga odustao, ako bi se dugo moralo čekati na oprost od Sv.Stolice. No takova bi se pogibao morala dokazati.

Prema odgovoru Odbora za vjerovno tumačenje kanona od 27. VII. 1942. /AAS 1942,241/ ovlaštenje podjeljivati oprost na temelju odredbe k. 81. šire je od onoga, koje daje propis k. 1o45, jer se ne traži ništa posebno, kao kada se radi o ženidbenim smetnjama, da bude sve spremljeno za svadbu.

c/ Potrebno je, da se radi o oprostu, koji Sv.Stolica običava podjeljivati, t.j. da se radi o redovitom slučaju prema uredskoj porabi Rimske kurije.

Vlast podjeljivati oproste u slučaju nužde, koju Ordinariji imaju na temelju k. 81, jest snagom samoga zakona spojena sa njihovom službom, te je ona prema tome redovna poglavarska vlast /vd. k. 197 § 1/ i mogu je Ordinariji prenositi na druge u smislu odredbe k. 199 § 1. Ova je vlast opća, te se po njoj može podijeliti oprost u svim slučajevima, osim u onima ne, u kojima Sv.Stolica ne običava davati oprost. Na temelju ove vlasti Ordinariji mogu podijeliti oprost ne samo pojedincu nego i cijeloj zajednici. Ovako podijeljeni oprost vrijedi za unutarnje i za vanjsko pravno područje. Ako je već zatražen oprost redovnim putem od Sv. Stolice, ali je u medjuvremenu, prije nego je stigao oprost, nastupila nužda sa svim okolnostima, o kojima govori k. 81, tada Ordinarij na temelju k. 81. može podijeliti ovaj oprost, i o tom slučaju treba odmah obavijestiti Sv.Stolicu /vd. k. 2o4 § 2/.

U kanonu 81. bio je govor o svim Ordinarijima u smislu odredbe k. 198 § 1. U kanonu 82. govor je o biskupima i o drugim mjesnim Ordinarijima u smislu odredbe k. 198§ 2, a to su svi Ordinariji, koji su navedeni u k. 198 § 1 osim redovničkih poglavara.

Prema odredbi k. 82 "biskupi i drugi mjesni Ordinariji mogu podjeljivati oproste:

a/ od biskupijskih zakona. To su pak oni zakoni, koje je izdao sam mjesni Ordinarij ili njegov predšasnik, bilo osobno ili na biskupijskoj sinodi, jer je prema k. 362. jedini zakonodavac na sinodi biskup.

b/ od zakona pokrajinskih i medjupokrajinskih sabora prema odredbi k. 291 § 2, t.j. samo u pojedinim slučajevima i iz opravdanoga razloga.

Medjutim biskupi i ostali mjesni Ordinariji prema odredbi k. 82 /konac/ ne mogu podjeljivati oproste od onih zakona, koje je papa izdao posebice za onaj kraj, osim po propisu k. 81.

4. Vlast župnika i ostalih svećenika. 1/ Župnici. Župnik je svećenik ili skupna osoba, kojoj je župa podijeljena u naslov s izvršivanjem dušobrižništva u zavisnosti od mjesnog Ordinarija /vd. k. 451 § 1/. Izjednačuju se sa župnicima u svim pravima i dužnostima i pod imenom župnika razumijevaju se u zakonu župski namjesnici /upravitelji župa/ ako im pripada potpuna župska vlast /vd. k. 451 § 2,2/.

Župnici nisu zakonodavci i ne mogu podijeliti oprosta ni od općeg ni od krajevnoga zakona, osim, kada im je takova vlast izrijekom podijeljena /k. 83/. Ova je vlast redovna, ako je snagom samog zakona bilo općega bilo krajevnoga spojena s njihovom službom, i prenesena /delegata/ je, ako je povjerena osobi. Ova se vlast može prenijeti na drugoga /delegirati i subdelegirati/ u smislu odredbe k. 199.

Župnici imaju izričitu redovnu vlast na temelju samog zakona u slijedećim slučajevima:

a/ U slučaju smrtne pogibli radi umirenja savjesti i možebitnog pozakonjenja djece mogu podijeliti oprost kako od propisanog oblika sklapanja ženidbe, tako i od svih i od pojedinih ženidbenih smetnja crkvenoga prava, bilo javnih bilo tajnih, takodjer i od višestrukih smetnja, ali ne mogu podijeliti oprost od zapreke svećeničkog reda i od zapreke tazbine u izravnoj lozi, ako je ženidba izvršena. Ovo je ovlaštenje dano samo u slučajevima, u kojima se ne može obratiti niti na mjesnog Ordinarija, ali treba da se ukloni smutnja i da se dadu uobičajena jamstva pri oprostu od različnosti vjere i mješovite vjeroispovjesti /vd. k. 1o44/.

b/ U koliko se otkrije smetnja, kada je već sve spremljeno za svadbu, a vjerojatno je, da će nastati pogibao velikoga zla, ako se vjenčanje odgodi, dok bude stigao oprost od Sv.Stolice, mogu podijeliti oprost od ženidbenih smetnja u smislu k. 1o43, ali samo u tajnim slučajevima, u kojima se ne može obratiti niti na mjesnog Ordinarija, ili barem ne bez pogibli, da bi se mogla povrijediti tajna /vd. k. 1o45 § 3/.

c/ Mogu podijeliti oprost u pojedinim slučajevima iz opravdanoga razloga od općeg zakona obdržavanja svetkovine, posta i nemrsa svojim pojedinim župljanima i pojedinim obiteljima, pa i izvan svog područja, a na svom području i strancima /vd. k. 1245 § 1/.

U smislu odredbe k. 2lo § 3 župnik se može poslužiti ovim ovlaštenjima, dok se nalazi izvan područja svoje župe, i u korist svojih župljana, koji se nalaze izvan područja župe. Jer je pak ova vlast redovna, može se prenijeti na drugoga, i taj /drugi/ može podijeliti oprost župljanima, koji se nalaze izvan župe, a isto tako, ako se i sam nalazi izvan župe onoga, koji mu je povjerio tu vlast.

2/ Ispovjednici. Ispovjednici na temelju općeg prava mogu podijeliti oprost:

a/ Od sviju redjeničkih nepravilnosti /iregularnosti/, koje nastaju iz tajnog prekršaja, izuzevši onu, koja nastaje iz ubojstva i pometnuća prema k. 985, 4, ili koju drugu, koja je prijavljena na sud, u tajnim hitnim slučajevima, u kojima se ne može doći do Ordinarija ili prijeti pogibao velike štete ili ozloglašenja, ali samo zato, da pokornik može slobodno vršiti primljene redove /vd. k. 99o §2/.

b/ U hitnim slučajevima od ženidbenih smetnja prema odredbama kk. 1o44 i 1o45 §3.

c/ U tajnim i hitnim slučajevima, kad bi se vršenjem odmazdne kazne krivac morao odati s ozloglašenjem i sa sablazni, a utok je na Sv.Pokorništvo ili na biskupa, koji je ovlašten, nemoguć, sam ispovijednik može podijeliti oprost od ove kazne u smislu k. 2254 § 3 /vd. k. 229o § 1 i 2/.

3/ Običan svećenik, koji prisustvuje sklapanju ženidbe u smislu k. 1o98,2, može podijeliti oprost od propisanog bitnog oblika i od ženidbenih smetnja prema propisima k. 1o44 i 1o45 §3.-

§ 3. Potrebiti razlog za oprost

U kanonskom je pravu jednodušno prihvaćeno načelo, da je za podjelbu oprosta potreban razložni razlog /causa retionabilis/. Zakon je naime pravilo, koje mora biti u skladu sa zdravim razumom, za opće dobro. Tko dakle oslobadja od obveze zakona bez ikakvog razloga, taj radi protiv općeg dobra, zloupotrebljava vlast oštećenjem razdiobne pravednosti i uznemirivanjem društvenog poretka.

To pravno načelo potvrdjuje propis k. 84 §1 /početak/, da se "od crkvenog zakona ne smije dati oprost bez pravednog i razložnog razloga, uzimajući pri tom u obzir važnost zakona, od kojega se daje oprost". Prema ovoj odredbi oprost se ne smije podijeliti od bilo kojeg crkvenog zakona, ni općeg ni krajevnog. Izraz "pravedni razlog"/iusta causa/ znači da razlog, zbog kojeg se podjeljuje oprost, mora biti dostatan, dok izraz "razložni razlog" /rationabilis causa/ označuje, da pri prosudjivanju razloga treba paziti na razboritost, jednakost i na okolnosti razloga. Svakako pri podjelbi oprosta od nekog zakona treba uzeti u obzir njegovu važnost. Ona se pak procjenjuje u vezi sa dobrom zajednice i u vezi s time, što je važniji zakon, to se za podjelbu oprosta od njega traži veći i važniji razlog. Osim toga uvijek treba gledati na okolnosti, u kojima se podjeljuje oprost, da ne bi možebitno zbog podijeljenog oprosta nastala kakova smutnja.

Razlozi za podjelbu oprosta mogu biti glavni ili odlučni /causae motivae seu finales/ i sporedni ili pobudni /causae impulsivae/. Glavni ili odlučni su oni razlozi, koji su pojedinačno uzeti sami od sebe dostatni, da se podijeli traženi oprost. Sporedni ili pobudni su razlozi oni, koji po sebi nisu dostatni, ali s drugim djeluju tako, da se lakše zadobije zamoljeni oprost. Nadalje razlozi mogu biti

unutarnji /causae intrinsecae/ i izvanji /causae extrinsecae/. Unutarnji su razlozi oni, koji se izravno protive obdržavanju nekog zakona, a to su razne poteškoće, koje otežavaju ispunjavanje zakona. Izvanji su razlozi oni, koji se izravno ne odnose na obdržavanje samog zakona, nego na vanjske okolnosti, a to su dobri učinci, koji se mogu postići oprostom, na pr. nagrada za zasluge. Napokon razlozi mogu biti javni /causae publicae/ i posebnički /causae privatae/. Javni su razlozi oni, koji se izravno odnose na javno dobro, a posebnički su oni, koji se odnose na posebničko dobro. Razlog ne mora biti tako težak, da sam po sebi izuzima od zakonske obveze, ali opet treba biti primjeren prema težini i važnosti samog zakona. Prema kanonsko-pravnoj nauci dostatan je razlog, koji proizlazi ili iz nužde /ex necessitate/ javne ili posebničke, ili iz ljubavi /ex caritate/, koja se većma odnosi na unutarnji i posebnički razlog, na pr. nužda ili velika duhovna korist molitelja, ili proizlazi iz koristi /ex utilitate/, koja se većma odnosi na izvanji javni razlog, i koji je razložan tako, da se oprostom ne oštećuje javno dobro i da se njime povećava dobro osobe, kojoj se podjeljuje oprost. Oprost je po svojoj naravi urodjen za opće dobro, ili jer je on oslobadjanje od obveze zakona, koji je ustanovljen za opće dobro, ili jer je čin poglavarske vlasti, koja se izvršuje za opće dobro. Ali to se opće dobro može postići ne samo izravno nego također i neizravno, na pr. neki oprost, koji je podijeljen X-u zbog zasluga, izravno se odnosi na posebničko dobro, a neizravno na javno dobro, jer su zasluge na korist Crkve ili jer druge potiču, da jednako čine. Uostalom zakonodavac treba voditi brigu ne samo o zajednici nego također i o pojedincima, i treba gledati na posebne okolnosti svojih podložnika. Prema tome za podjelbu nekog oprosta ne traži se javni razlog, nego je dovoljan i posebnički, osim ako se javni razlog traži po naročitom propisu ili po naravi stvari, na pr. kada se podjeljuje oprost cijeloj zajednici.

Konac istog paragrafa /l.k.84/ donosi daljnji propis, da "je inače /t.j. bez pravednog i razložnog razloga/ oprost podijeljen od nižega nedopušten i nevaljan". Niži naime ne podjeljuje oprost svojom vlastitom vlašću /ex potestate propria/ nego izvedenom dobivenom vlašću /ex potestate derivata/. Pretpostavlja se pak, da je zakonodavac dao nižemu ovlaštenje podjeljivati oproste od njegovih zakona pod uvjetom,da postoje pravedni i razložni razlozi. Stoga niži, koji bez zakonitog razloga podjeljuje oprost, time prekoračuje granice vlasti, koja mu je ovlaštenjem dana, i radi toga njegovi su čini ništavi /vd. k. 2o3 § 1/.

Iz ovog propisa proizlazi to, da naprotiv oprost, koji podjeljuje bez ikakovoga razloga sam zakonodavac ili njegov nasljednik ili njegov poglavar, jest valjan, jer se razlog za valjanost traži samo pri oprostu podijeljenom od nižega, ali je nedopušten.

Kanon 84. u § 2 odredjuje, da "se u dvojbi o dostatnosti razloga oprost smije moliti i može dati dopušteno i valjano." - Prema o-

vom propisu u pozitivnoj i vjerojatnoj pravnoj ili činjeničnoj dvojbi o dostatnosti razloga svatko može dopušteno moliti oprost, a poglavarga može valjano i dopušteno podijeliti.

Oprost zadobiven od poglavara pod utjecajem izvanjske sile /ex vi extrinseca/, kojoj se ne može oprijeti, jest nevaljan /vd. k. 1o3 § 1/. Izvanjska /fizička - brahijalna/ sila utječe na izvanjske čine, a osoba, koja stoji pod njegovim utjecajem, ne može se oprijeti, jer joj je ili oduzeta upotreba razuma ili ne može provesti svoga otpora, jer za to nema tjelesne snage uza sve opiranje volje. Medjutim oprost zadobiven pod utjecajem teška i nepravedno zadana straha ili po prevari valjan je /vd. k. 1o3 § 2/. U takvom se naime slučaju nerado doduše privoljuje, ali se ipak privoljuje.

§ 4 Tumačenje oprosta

Ako otpisi sadržavaju oproste, tada treba oproste tumačiti prema propisima o tumačenju otpisa. U takvom slučaju u smislu propisa k. 49. oproste treba razumijevati prema vlastitom značenju riječi i njihovoj općenitoj upotrebi u govoru, te se ne smiju protegnuti na druge slučajeve, o kojima izričito ne govore. Prema tome oproste valja tumačiti doslovno, a nikada ne prošireno ili stezno. Isto tako zabranjeno je protegnuti neki oprost na druge slučajeve, premda postoje isti razlozi a možda i veći, na pr. oprost od neke ženidbene zapreke ne može se protegnuti na drugo zaručnike s istom zaprekom, pa makar za oprost vojuju još jači razlozi. Razlog je taj, što djelotvorna snaga oprosta ne ovisi o razlogu podjelbe, nego potpuno ovisi o volji onoga, koji podjeljuje oprost.

Kanon pak 85. propisuje, da "se strogo mora tumačiti ne samo oprost prema k. 5o, nego i sama ovlastica za davanje oprosta u odredjenom slučaju". - Prema tome oprosti u dvojbi gledom na riječi, koje dopuštaju šire ili uže tumačenje, uvijek valja široko tumačiti, dok oproste, koji se odnose na sporove pred sudom ili koji oštećuju prava od drugih stečena ili koji su u protivnosti sa zakonom u korist posebnika ili konačno koji su izdani zbog postignuća crkvene nadarbine, treba strogo tumačiti /vd. k. 5o/.

Tko je primio ovlasticu, da podijeli oprost u odredjenom slučaju, i njome se služi, toga se naziva izvršiocem milosti, koja je već podijeljena ili formalno, ako je izvršilac nuždan, ili virtualno, ako je izvršilac slobodan. Ako je izvršilac nuždan, on nema u vezi s podjelbom oprosta nikakove vlasti, nego mu je povjereno samo čisto izvršenje oprosta. Ali ako je izvršilac slobodan, a k. 85. govori upravo o slobodnom izvršiocu, u tom se slučaju primjenjuje načelo k. 2oo § 1, po kojem valja povjerenu vlast za poseban slučaj strogo tumačiti.

§ 5 Prestanak oprosta

U vezi s prestankom oprosta treba razlikovati, da li je oprost podijeljen za pojedinačnih ili je podijeljen oprost sa susljednim

trajanjem.

U prvom slučaju takav oprost jednom podijeljen nikada ne prestaje, iako prestane glavni razlog; na pr. jednom valjano podijeljeni oprost od neke ženidbene zapreke nikada ne gubi svoju krepost niti zapreka može sama po sebi oživjeti /vd. Capello, Summa I, 159/.

U drugom slučaju u smislu odredbe k. 86. oprost sa susljednim trajanjem prestaje:

1. na iste načine, kako prestaje povlastica, a to su:

a/ Opozivom nadležnog poglavara u smislu odredaba k. 6o i 71, jer onaj, koji može osloboditi od obveze zakona, taj može zakonsku obvezu ponovno uspostaviti. Opoziv saopćen od zakonodavca, njegovog nasljednika ili poglavara uvijek je valjan, pa makar i bez razloga, jer zakonska obaveza ovisi o njegovoj volji. Za dopušteno pak opozivanje traži se pravedan razlog. Niži, koji podjeljuje oprost zamjeničnom redovitom vlašću, može valjano i dopušteno opozvati oprost iz pravednog razloga. U protivnom slučaju opoziv je nedopušten i nevaljan. Niži pak, koji podjeljuje oprost na temelju povjerene vlasti, premda postoji razlog, ne može valjano opozvati oprost, jer prema k. 2o7 § 1 njegova povjerena vlast utrnjuje, kada je nalog izvršen.

b/ Odreknućem onoga, komu je oprost podijeljen, pošto odreknuće bude od nadležnog poglavara primljeno /vd. k. 72 § 1 i 2/, jer oprost oslobadja od obveze, koju samo poglavareva volja može opet uspostaviti. Za to je pak nadležan onaj poglavar, koji može oprost opozvati.

c/ Kada je prestala vlast onoga, koji je podijelio oprost, ako je oprost bio dan sa zaporkom: do naše dobre volje, ili s drugom zaporkom istoga značenja /vd. k. 73/.

d/ Ako je oprost osoban, sa smrću osobe, kojoj je taj oprost podijeljen, prestaje i sam oprost /vd. k. 74/.

e/ Ako je orpost stvaran, on prestaje, kada posvema nestane stvar ili mjesto, za koje je oprost bio dan. Mjesni oprost ponovno oživi, ako se mjesto za 5o godina uspostavi /vd. k. 75/.

f/ Oprosti, koji nisu u porabi ili je zavedena protivna upotreba, ne prestaju time, ako nisu nikome na teret. A oni oprosti, koji su drugima na teret, izgube se neuporabom ili protivnom upotrebom, ako pridodje zakonita zastara ili prećutno odreknuće /vd. k. 76/.

g/ Oprost prestaje i onda, kada su se s vremenom prilike po sudu Poglavara toliko izmijenile, da je on postao štetan ili je njegova upotreba postala nedopuštenom; isto tako oprost prestaje, kada istekne vrijeme ili se iscrpi broj slučajeva, za koji je oprost bio dan, ali ipak važi k. 2o7 § 2, t.j. kada se radi o prenesenoj vlasti za unutarnje pravno područje, čin izvršen nepažnjom, pošto je isteklo vrijeme ili je bio iscrpljen broj slučajeva, ostaje valjanim /vd k. 77/.

h/ Tko zloupotrebljava vlast, koja mu je oprostom dopuštena, zavrijedio je, da mu se oprost oduzme; Ordinarij neka ne propusti izvijestiti Sv.Stolicu, ako bi netko u znatnoj mjeri zloupotrebljavao

oprost od njo podijeljen /vd. k.78./.

2/ Oprost sa susljednim trajanjem prestaje i onda, kada je sigurno i potpuno prestao odlučni razlog /causa motiva - vd. k. 86/. Ako je iz okolnosti vidljivo, da je odlučni razlog prestao samo na neko vrijeme, orpost se samo obustavlja i odgadja, a ne prestaje.-

Naslov II

OBIČAJ

Drugi oblik redovnoga prava, u kojemu se očituje pravotvorna volja crkvenog zakonodavcaje običaj. Ta je ustanova preuzeta iz rimskoga prava. Stvarni običaji po pristanku nadležnog crkvenog zakonodavca postaju i tvore običajno pravo /ius consuetudinarium/, koje se ujedno naziva i nepisano pravo. Pod sadržajnim naslovom "o običaju" /de consuetudine tj. općenite odredbe o običaju - normae generales de consuetudine/ dolazi šest kanona /25-30/, koji uredjuju pravni značaj sadanjeg običajnog prava.

Crkva je zadržala običajno pravo i u Kodeksu i to s pravom, jer opće dobro vjernika i sama ljudska narav traže, da se običaji uzmu kao pomoćno vrelo /fons subsidiarius/ pisanoga prava. Opće dobro vjernika zahtijeva,da se uzmu u obzir one norme, koje su prikladnije, da zajednica njima postigne svoju svrhu. Takve su, bez sumnje, norme, prema kojima je zajednica razložno većma raspoložena i koje je već odavna uvela u porabu. Osim toga nikada ne može biti toliko i takvih zakona, da bi se njima zadovoljilo svima potrebama društvenoga života. Stoga je nužno, da običaji popune zakonske praznine i da postojeće zakone prema prilikama mjesta i vremena sredjuju i prilagodjuju potrebama društvenog života.

Napokon pravno uredjenje crkve zahtijeva, da zadrži običajno pravo kao pomoćno vrelo pisanoga prava. Crkva je, naime, univerzalna; proširena po čitavoj zemljii obuhvaća mnoge narode, koji se medjusobno posve razlikuju rasom, jezikom, narodnim običajima i navikama te uredbama. Zakoni pak, da uistinu budu korisni, moraju biti prilagodjeni, kolikogod je moguće, navikama pojedinih naroda. Katkada takvi nisu opći crkveni zakoni, koji obvezuju sve vjernike čitave crkve. Zato je nužno, da postoje krajevni zakoni i običaji proti općem zakonu i mimo općeg zakona, kojima će se na prikladan način udovoljiti različitim uvjetima i potrebama vjernika pojedinih naroda. Stoga je posve razumljivo, ako se uoči univerzalnost crkve i oprečnost običaja i navika medju narodima, zašto je Kodeks neke postojeće običaje zadržao, i ujedno odobrava, da se drugi uvedu.

Kodeks je uglavnom zadržao staro običajno pravo. Nauka pak o običajnom pravu veoma je zamršena /materia intricatissima; Van Hove, De consuetudine str. 3/, puna je različnih prepirki medju kanonistima. Kodeks nije riješio tih prepirki nego ih je i dalje prepustio kanonistima, da o nejasnim i do sada zakonski neriješenim pitanjima raspravljaju. Mi ćemo sada ukratko proći kanonske propise o običaju prema usvojenom i stalnom mišljenju kanonista, a u njihove rasprave

Običaj jest nepisano pravo slobodno uvedeno dugotrajnim i jednoličnim djelovanjem zajednice uz odobrenje crkvenog nadležnog poglavara.

i prepirke ne ćemo ulaziti.

§ 1 Narav običaja

1. - Pojam. Etimološki uzeto latinski naziv consuetudo izvodi se iz riječi con-suetum /od glagola consuesco 3, cosuevi, consuetum, a dolazi od riječi sueo, suere = navići se, navaditi se; često perfekt consuevi = navikao sam, običavam/. Prijedlog con /cum/ označuje zajednički način djelovanja, a riječ sueo izriče nešto neprekinuto, neprestáno, a označuje trajni i jednolični način djelovanja. Prema tome riječ consuetudo znači trajni i jednolični način djelovanja množine ljudi /Cicognani-Staffa, Commentarium ad librum primum CIC, vol.II, str. 12; Van Hove, De consuetudine str. 4/.

Naša se riječ običaj, navada, navika, izvode od praslavenskog korjena vyk; odatle navika, naviknuti itd. /Mažuranić, Pravno-povjestni rječnik, str.772/.

Pojmovno uzeto naziv običaj može se promatrati u dvostrukom smislu: 1/ u stvarnom smislu odnosno kao stvarni običaj /materialiter seu ut consuetudo facti/ i 2/ u formalnom smislu odnosno kao pravni običaj /formaliter seu ut consuetudo iuris/.

1/ Stvarni običaj je dugotrajno i jednolično djelovanje /ponavljanje čina/ neke zajednice u istoj stvari slobodno zavedeno. Takvi se običaji smatraju samo kao činjenica bez ikakve zakonske snage i obvezatnosti. Medjutim oni su prikladni, doduše ne svi, da jednom postanu pravni običaji odnosno da tvore običajno pravo.

2/ Pravni običaj je onda, kada stvarni običaj tvori pravnu odnosno obvezatnu normu. A to biva, kada nadležni crkveni poglavar svojim pristankom odobri stvarni običaj. Takav se običaj smatra kao zakonsko pravo /ius legale/ sa svom snagom i djelotvornošću, koju ima sam zakon /lex/. Prema tome pravni običaj je nepisano pravo slobodno zavedeno dugotrajnim i jednoličnim djelovanjem zajednice uz odobrenje nadležnog crkvenog poglavara /Ius legale non scriptum, diuturnis populi moribus introductum, legislatoris consensu firmatum; Cappello, Summa I. C., vol. I, str. 117/.

Kanoni ovoga naslova donose odredbe, kojima je uredjen pravni značaj običajnog prava. Medjutim u Kodeksu se u mnogim kanonima spominje naziv običaj /consuetudo/, ali taj naziv ne znači uvijek pravni običaj, nego vrlo često običnu navadu, koja nema snage zakona. Kada kanoni govore o pravnom običaju, onda u pravilu uz naziv običaj imaju pridjev zakoniti /legitima consuetudo kao na pr. kk.346,1455 ili hvale vrijedni /laudabilis consuetudo/ na pr. k. 1502 ili usvojeni /probata consuetudo/ na pr. k. 1251 §1.

2. - Vrste običaja. Običaje možemo promatrati s različitih gledišta i prema tome ih razlikovati.

1/ S gledišta naravi /ratione naturae/ običaj je stvarni i pravni. Stvarni pak običaj može biti, koji ima takvo djelovanje, da uvede običajno pravo ili nema te djelotvornosti.

2/ S gledišta opsega /ratione ambitus/: a/ običaj je opći /consue-

tudo universalis seu generalis/, kada se protože na čitavom području Crkve; b/ običaj je krajevni /c. particularis/, kada postoji na nekom manjem području Crkve /pokrajoni, biskupiji ili u kakvoj manjoj zajednici, koja je sposobna za prijem zakona/.

3/ S gledišta nastajanja: a/ običaj dosjeli /c. praescripta/, koji nastaje kroz vrijeme propisano zakonom; b/ običaj pripuštanjem /c. per connivențiam/, koji odmah ili nakon nekoliko opetovanih čina stiče svoju pravnu snagu po posebnom pristanku nadležnoga poglavara.

Bilješka: Riječ conniventia prema Belostenčevom rječniku znači: prepuščanje, oprašćanje kak da ne bi videl, a dolazi od glagola conniveo 2 nixi /nivi/ = zaspati, zažmuriti, kroz prste gledati.

4/ S gledišta trajanja /ratione durationis/: a/redovni običaj /c. ordinaria/, ako neprekidno traje 40 godina; b/ stogodišnji /stoljetni/ običaj /c. centenaria/, ako traje punih 100 godina; c/ običaj od pamtivijeka /c. immemorabilis seu immemorialis/, ako se ljudi, koji sada živo no sjećaju njegova postanka.

Za običaj od pamtivijeka no traži se, da nije poznato vrijeme, kada je započeo, ili da no postoji nikakav trag o njegovom početku ili da se njegovo porijeklo no može odrediti povijesnim istraživanjem, nego se traži samo to, da medju živima "nihil contra consuetudinem auditum unquam vel dictum vel factum fuerit". Običaj od pamtivijeka je onaj, koji je neprekidno i neosporavano trajao kroz dvije generacije /od prilike 80-90 godina/.

Običaj od pamtivijeka i stogodišnji u pravu se gotovo uvijek izjednačuju.

5/ S gledišta odnosa prema postojećem zakonu /ratione relationis ad legem existentem/: a/ običaj proti zakonu /c. contra legem/; b/ običaj mimo zakon /c. praeter legem/ i c/ običaj po zakonu /c. secundum legem/.

a/Običaj proti zakonu je onaj, koji posvema ili djelomično dokida zakon. To pak može biti na dva načina: da uvodi novu normu, koja je protivna zakonu /donosi drugačiji propis nego zakon/ kako se to redovno dogadja u običajima proti zakonu, koji nešto zabranjuje, i tada se taj običaj naziva u pravom smislu običaj proti zakonu, ili dokida neki zakon na taj način, da se jednostavno propušta /ne izvršuje/ njegova obveza, kako se to dogadja u običajima proti zakonu, koji nešto nalaže, i tada se taj običaj naziva u pravom smislu desuetudo /odvika - naime od obdržavanja zakona/.

b/ Običaj mimo zakon je onaj, koji uvodi novu pravnu normu za nešto o čemu no postoji pisani zakon. Takav se običaj no protivi nijednom zakonu, voć ga prema potrebi zadani slučaj nadomješta.

c/ Običaj po zakonu je onaj, koji je u skladu sa zakonom. Takav običaj može biti na dva načina po zakonu /secundum seu juxta legem/: 1/ da postojeći zakon samo dovodi u upotrebu i utvrdjuje ga i 2/ da postojeći zakon tumači.

Ukoliko običaj samo dovodi u upotrebu postojeći zakon, tada se o-

običaj ni u čemu ne razlikuje od zakona i njegovog obdržavanja nego ga što više utvrdjuje i pojačava njegovu obveznu snagu prema načelu "leges firmantur, quum moribus utentium approbantur" /c. 3 D IV/. Ovakav se običaj naziva takodjer consuetudo juxta legem executiva seu usualis.

Ukoliko pak običaj samo tumači postojeći zakon prema načelu "consuetudo est optima legum interpres" /k. 29/, tada se naziva takodjer consuetudo juxta legem interpretativa. Medjutim u ovom slučaju treba razlikovati. Ako se radi o tumačenju stvarno /objektivno/ jasnog zakona, ali je samo subjektivno dvojben /nejasan/ na pr. za nauka čovjeka, onda je tako tumačenje čisto deklarativno /interpretatio mere declaratoria/ i običaj je po zakonu. Ako je pak tumačenje stvarno /objektivno/ dvojbenog zakona, a za takav se zakon u smislu k. 15 uzima kao da ne postoji, onda je takav običaj zapravo običaj mimo zakon. /I treba primijeniti, što je za običaj mimo zakon rečeno pod b/, a tumačenje je u pravom značenju deklarativno /interpretatio proprie declaratoria/.

6/ S gledišta načina, na koji se običaj uvodi /ratione modi/ postoji: a/ sudski običaj /c. iudicialis/, kada nastaje djelovanjem suda, i b/ izvansudski običaj /c. extraiudicialis/, kada nastaje neovisno i izvan sudskog djelovanja po nekoj zajednici.

7/ S gledišta obveze, koju običaj uvodi /ratione obligationis/, običaj je, koji nalaže /c. praescribens/, zabranjuje /c. prohibens/, dozvoljava /c. permittens/, kazneni /c. poenalis/ i ništavni /c. irritans vel inhabilitans/.

3. - Razlika izmedju pravnog običaja i nekih ustanova. Ako imamo u vidu definiciju pravnog običaja opazit će se, da se razlikuje od nekih ustanova, i uvidjet će se, u čemu postoji ta razlika.

1/ Pravni se običaj razlikuje od zakona po tome, što zakone donosi nadležni crkveni zakonodavac, a pravne običaje uvodi zajednica uz privolu nadležnog crkvenog zakonodavca.

2/ Razlikuje se od dosjelosti odnosno zastare /praescriptio/. Pravni običaj uvodi zajednica, koja je sposobna za prijem zakona, a dosjelost odnosno zastaru može uvesti i pojedinac. Jedna i druga ustanova uvodi se neprekinutim djelovanjem u nekoj stvari, ali za dosjelost odnosno za zastaru uvijek se traži odredjeni rok za djelovanje, dok se to za svaki pravni običaj ne traži. Običaj uvodi novo objektivno pravo, koje obvezuje čitavu zajednicu i ima sve učinke zakona, dok dosjelost odnosno zastara donosi na području zakona samo pojedinačko subjektivno pravo. Kod uvodjenja običaja ne traži se bona fides ni naslov /titulus/, dok naprotiv u dosjelosti uvijek se traži bona fides, a katkada i naslov /titulus/ da posjednik ima utemeljeno pravo na posjedovanje. Medju ovim ustanovama ostale razlike vidi kod Cicognani - Staffa, n.dj., str.16 s i Van Hove, n.dj., str. 9 s.

3/ Razlikuje se od društvenih običaja, kojih se pojedinci ili zajednica drži u dnevnom životu. Medjutim ti običaji nemaju obvezne snage kao što je ima pravni običaj. Izraz "društveni običaji" dolaze u latinskom jeziku pod nazivom usus ili mores, a prevode se na hrvatski jednostavno sa riječju "običaj". Kodeks upotrebljava obadva latinska naziva

na pr. k. 33 § 1:.... standum est communi loci usui /.... valja se držati općeg mjesnog običaja / ili k. 136 § 1:.....secundum legitimas locorum consuetudines.....nisi recepti populorum mores aliter ferant.... /...prema zakonitom mjesnom običaju .....ako drugačije ne iziskuje opći narodni običaj.../.

4/ Pravni se običaj razlikuje također od kurijalnog stila i prakse /o tome vidi Cicognani-Staffa, n.dj., str.18 i Van Hove,n.dj. str.7s/.

4. - Da neki stvarni običaj može postati pravni običaj odnosno da može tvoriti obvezatnu normu sa svom snagom i djelotvornošću kao i pisani zakon potrebno je, da se ostvare stanoviti uvjeti. Prema sadanjim kanonskim propisima i kanonističkoj nauci moraju se ostvariti uvjeti, koji se odnose 1/ na nadležnog crkvenog poglavara, 2/ na podložnike odnosno na nosioce /subjekt/ običaja, 3/ na predmet običaja i 4/ na vrijeme nastanka običaja. O tome će biti govor u naredna 4 paragrafa.

§ 2 Nadležni crkveni poglavar i njegov pristanak na običaj

1. - Kanonska odredba. Tvorni uzročnik pravnog običaja je pristanak ili odobrenje nadležnog crkvenog poglavara. O tome nam govori odredba k. 25: "Običaj stječe u Crkvi snagu zakona jedino po pristanku nadležnog crkvenog poglavara."

U ovoj se odredbi naziv "običaj" uzima kao stvarni običaj /c. facti/, koji iza toga, pošto je nadležni crkveni poglavar dao svoj pristanak, postaje pravni običaj /c. iuris/. Izraz"u Crkvi"označuje, da se radi o običaju samo na crkveno pravnom području. Prema tome Kodeks ne dira u običaje i ne miješa se u pravnu nauku o njima u gradjanskom i medjunarodnom pravu. Zatim izraz "stječe snagu zakona" znači, da običaj zadobiva svo učinke pisanog zakona te svo može kao i sam zakon. A bilo je već govora, što je rimski pravnik Modestin rekao: legis virtus haec est: imperare, vetare, permittere, punire /vidi str. 13/. Izraz"jedino" znači, da nitko drugi nego samo nadležni crkveni poglavar daje običaju snagu zakona, pa makar da se radi o bilo kakvom običaju gledom na njegove vrste. Konačno izraz "po pristanku nadležnog crkvenog poglavara" označuje zadavanje pristanka samo onog crkvenog poglavara, koji na vanjskom pravnom području ima zakonodavnu vlast. Drugim riječima označuje zakonodavca /legislatorem/. Opseg pak zakonodavčeve vlasti u pogledu odobrenja običaja jednak je kao i za izdavanje zakona. To znači, koliko zakonodavac može propisivati zakonom, toliko može propisati i odobrenjem običaja.

Iz svega ovoga proizlazi, da je pristanak /consensus/ nadležnog crkvenog poglavara, o kojemu je riječ u ovoj kanonskoj odredbi, zapravo poglavarovo odobrenje /approbatio/, prethodno ili naknadno, nekog stvarnog običaja, po kojemu postaje pravni običaj. Zato je njegov pristanak odnosno njegovo odobrenje bitni uvjet za postanak pravnog običaja. Na nikakav drugi način stvarni običaj ne može postati pravni običaj. Prema tome nadležni crkveni poglavar je formalni uzročnik pravnog običaja sa svom obvezatnom krepošću na crkvenopravnom području.

2. - Pristanak nadležnog crkvenog poglavara. Pristanak /privola - consensus/ na nešto u svom pravom smislu i značenju je čin volje, koji pretpostavlja čin razuma odnosno pretpostavlja odgovarajuću spoznaju, jer"nihil volitum quin praecognitum". Budući da je voljni čin zapravo unutarnji čin, to on mora biti naizvan /externo/ očitovan tako, da ga drugi ljudi mogu zapaziti i upoznati.

Nadležni crkveni poglavar može na različne načine dati pristanak. Medjutim Kodeks ne propisuje, na kakav način poglavar treba dati pristanak, da stvarni običaj postane pravni i da zadobije obveznu snagu. Prema kanonističkoj nauci to su slijedeći načini:

1/ Posebni pristanak /consensus specialis/ je posebni i konkretni poglavarov čin, kojim odobrava neki običaj, bilo već prije nego se uvede bilo dok se uvodi bilo pošto je već stvarno uveden.

2/ Opći odnosno zakonski pristanak /consensus generalis seu legalis/ je onda, kada nadležni poglavar zakonom prethodno /unaprijed/ odobrava sve običaje, koji ispunjavaju odredjeno uvjete. Znači, da je pristanak dan na temelju prava /ipso iure/. To proizlazi iz odredaba kk. 27 i 28.

Posebni pristanak može biti izričiti /expressus/ ili prećutni /tacitus/.

a/ Izričiti pristanak /consensus expressus/ je onda, kada poglavar jasnim riječima, pismom ili znakovima izravno i nedvojbeno odobrava običaj.

b/ Prećutni pristanak /consensus tacitus/ je onda, kada poglavar zna de za običaj, ali ga samo neizravno ili uključno odobrava nekim činom ili propustom nekog čina na pr. što običaj ne zabranjuje, premda bi ga mogao bez štete ili smetnje lako zabraniti. To se pak drugačije ne može razjasniti, nego da se pretpostavlja, da takvim djelovanjem poglavar zaista pristaje na običaj prema načelu: qui tacet consentire videtur /R.J.43 in VI/.

Poglavarov pristanak, dan nakoji drugi način, nije dostatan za stvaranje pravnog običaja. Tako nije dostatan čisto unutarnji pristanak /consensus mere internus/, jer nije ni na koji način očitovan /za njega se ne zna/; ni predmjevani ili interpretativni pristanak / consensus praesumptus vel interpretativus/, jer poglavar ne očituje svoga pristanka nikakvim činom ili propustom kakvog čina. Jednako nije dostatna tzv. "taktična šutnja" /silentium mere oeconomicum/, kada naime poglavar na neki stvarni običaj šuti, da ne bi možda nastalo veće zlo, kada bi ga branio.

3. - Nadležni crkveni poglavar. Svaki zakonodavac može odobriti neki običaj i to u onom opsegu, u kojem može izdavati zakone.

1/ Gledom na zakonski pristanak, koji je propisan kk. 27 i 28, nadležan je Rimski Prvosvećenik za sve opće i krajevne običaje. Niži pak zakonodavci nadležni su u okviru svoje zakonodavne vlasti za krajevne običaje, koji nisu protivni općem zakonu.

2/ Gledom na posebni pristanak nadležan je onaj poglavar, pod čijom se zakonodavnom vlašću nalazi zakon, na koji se običaj odnosi. Prema

tomu:

a/ ako se radi o općem ili krajevnom običaju protiv općeg zakona, traži se pristanak Rimskog Prvosvećenika ili općeg crkvenog sabora;

b/ ako se radi o običaju protiv krajevnog prava nekog područja ili neke zajednice, traži se pristanak one zakonodavne vlasti, koja je ustanovila ovo pravo. Ako je ovo krajevno pravo ustanovio Rimski Prvosvećenik, traži se njegov pristanak; ako ga je ustanovio medjupokrajinski ili pokrajinski sabor, traži se pristanak samog sabora; Ordinarij pak može dati svoj pristanak protiv krajevnog prava, koje je on ustanovio itd;

c/ ako se radi o općem običaju mimo opće pravo, pristanak može dati samo Rimski Prvosvećenik;

d/ ako se radi o krajevnom običaju mimo opće pravo, dostatan je pristanak onoga, koji ima zakonodavnu vlast nad zajednicom, koja uvodi običaj;

e/ ako se radi o običaju mimo krajevno pravo, dostatan je pristanak onoga poglavara, koji ima zakonodavnu vlast nad zajednicom, koja uvodi običaj. Pristanak takvog poglavara dostatan je i onda, ako se radi o običaju mimo krajevno pravo ustanovljeno po najvišoj vlasti.

Viši zakonodavac može dati svoj pristanak običaju, kojega takodjer niži zakonodavac može na temelju prava /de iure/ odobriti; što više to viši zakonodavac može učiniti i protiv volje nižega zakonodavca.

§ 3 Nosilac običaja

1.- Zajednica sposobna uvesti običaj. Stvarni običaj, koji je prikladan, da postane stvarni običaj, može uvesti samo zajednica /communitas/. Medjutim za to nije sposobna bilo kakva i bilo koja zajednica, nego crkvena zajednica, koja je sposobna barem za prijem zakona. Kodex naime u k 26 propisuje: "Samo takova zajednica, koja je barem za prijem zakona sposobna, može uvesti običaj snagom zakona".

Traži se, dakle, crkvena zajednica. Općenito zajednicu sačinjava množina ljudi, koji su u nju povezani bilo kakvim vezom /pluralitas hominum aliquo vinculo colligatorum/. Jer se radi o običaju, koji se uvodi na crkveno pravnom području, traži se po navedenom kanonskom propisu crkvena zajednica, a to je mnoštvo vjernika, koji su ujedinjeni u zajednicu nekim vezom /pluralitas fidelium aliquo vinculo colligatorum/. Nadalje, jer se radi o uvodjenju pravne norme za opće dobro, u tom pravcu moraju djelovati pojedinačke /fizičke/ osobe, ali ne kao pojedinci nego upravo kao članovi crkvene zajednice.

Traži se nadalje, takova crkvena zajednica, koja je sposobna barem za prijem zakona. A koja je zajednica konkretno za to sposobna pa da ujedno bude sposobna uvesti običaj, o tome Kodeks šuti, a kanonisti donose različna mišljenja. Može se smatrati, da je za to sposoban bilo koji skup vjernika, koji je u neku zajednicu povezan bilo kakvim vezom, quatenus ad bonum publicum interest ut per legem vel consuetudinem ordinetur. U takvom slučaju postoji zajednica, kojoj se mogu prilagoditi bitni elementi pravene norme, naime množina ljudi, kojoj se može dati prav-

na norma odnosno opći nalog, i opće dobro, kojem zakon teži po svojoj naravi. Osim toga je potrebno, da zajednica uživa neku stalnost s razloga, što zakon pak traži neku čvrstoću. Ali takva zajednica mora imati u okviru općega prava svoje uredjeno ustrojstvo i organizaciju, premda joj ne pretstoji neposredni poglavar s poglaverskom vlasti na vanjskom pravnom području. Dosljedno tome može se zaključiti, da je sposobno uvesti običaj bilo koje mnoštvo vjernika, koji su povezani u zajednicu nekim vezom obzirom na područje /napr. župa/ ili obzirom na zavjete ili obzirom na položaj, odnosno zvanje i slično, ukoliko su njihovi odnošaji usmjereni na opće dobro. Jer su pak obitelj ili posebničko društvo svojim pravnim odnošajima usmjereni na njihovo posebničko dobro, a ne na javno dobro, to ne mogu primiti zakon, pa prema tome ne mogu uvesti ni običaj. Ovo mišljenje potvrdjuje praksa Rimske Kurije /vd Cicognani-Staffa,n.dj.,II,str. 64 s; vidi također skripta paragraf 2 str. 11 ss/.

2.- Koliko članova zajednice svojim djelovanjem može uvesti običaj? Da nastane neki stvarni običaj, koji bi bio prikladan da postane pravni običaj, potrebno je, da ga uvodi čitava zajednica ili barem njezin veći dio, jer kako govori rimsko pravo, "refertur ad universos quod publice fit per majorem partem" /l. 160 D 50, 17/.

Budući da se pravna snaga običaja temelji na zakonodavčevom pristanku, koji prećutno zahtijeva zajednica po svome pravnom običaju, to se u brojanju većeg dijela zajednice ne smiju isključiti ni maljotnici, ni ženske, jer su sposobni za ljudske čine i jer su nosioci crkvenih zakona. Naprotiv ne mogu se brojiti ludjaci, djeca i nevjernici, jer nisu podvrgnuti crkvenim zakonima /isp. k 12/, a ludjaci i djeca su osim toga nesposobni za ljudske čine. Pri brojanju većeg dijela zajednice treba uzimati u obzir samo one i sve one osobe zajednice, na koje se odnosi predmet običaja. Prema tome vjernici se ne broje u veći dio zajednice, ako se predmet običaja odnosi samo na duhovnički stalež. Ali ako je predmet običaja zajednički svima, duhovnicima i vjernicima, onda se običaj mora uvoditi od većeg dijela čitave zajednice, to jest po duhovnicima i po vjernicima. Zato u ovakvom slučaju pri brojanju većeg dijela zajednice treba uzimati i duhovnike i vjernike.

3.- Djelovanje zajednice pri uvodjenju običaja. Da neka zajednica može uvesti stvarni običaj, koji će biti prikladan da jednom postane pravni običaj, traže se pri njezinom djelovanju čini s potrebnim svojstvima. Ti čini, naime, moraju biti slobodni /actus liberi/, javni /publici/, česti /frequentes/ i jednolični /uniformes/.

1/ Čini moraju biti slobodni, odnosno voljni. To znači, čini moraju biti actus humani. A to su onda, ako budu učinjeni promišljeno i voljno bez ikakva utjecaja sile i straha ili prevare.

2/ Čini moraju biti javni. To znači, ne smiju biti učinjeni tajno po članovima zajednice, nego javno pred zajednicom i u ime zajednice. Razlog je taj, što običaj nastaje djelovanjem zajednice u istoj stvari i što iz ovog djelovanja /zajednice/ nastaje po pristanku nadležnog poglavara pravna norma, koja je nužno javna.

3/ Nadalje čini, kojima se uvodi običaj, moraju biti česti, tj. više puta ponovljeni. Prema tome da se uvede stvarni običaj, nije dostatan sa-

mo jedan čin, kojega zajednica možda učini, da ukloni neku sablazan ili da učini kakav pokus. Nije također dostatna jedna činjenica, pa makar trajna. Po ovakvoj činjenici može nastati dosjelost /praescriptio/. Stvarni se običaj po svojoj naravi osniva na postojanom i trajnom djelovanju zajednice, koje nužno iziskuje više čina u istoj stvari.

Koliki je broj čina dostatan za konkretni stvarni običaj i kako se često moraju ponoviti, ne može se za sve običaje jednako odrediti, nego to treba moralno procijeniti. A to će prema različitim okolnostima i činjenicama procijeniti po svojoj razboritosti nadležni poglavar, da li su čini zajednice česti i na taj način običaj utvrdjen. Prema tome kao što se zahtijeva na pr. deset čina, kadšto je dosta osam, šest ili još manje /vidi Capello, Summa J.C.,I,str.123/. Medjutim treba pripaziti,da li čine izvršuje čitava zajednica zajednički kao skupna osoba, kako to biva pri izboru, ili čine izvršuju samo pojedini članovi zajednice svaki zasebno, premda ih jednolično izvršuju i to kao članovi zajednice. Ako čine izvršuje zajedno čitava zajednica kao skupna osoba, manji se broj čina traži, nego kada čine izvršuju pojedini članovi. Osim toga treba promotriti, da li čini slijede često ili rijetko. Što se češće pružaju prilike za izvršivanje čina, to čini moraju biti češći, da se može reći, da je nastao stvarni običaj.

Jer čini moraju biti česti, oni moraju biti također na neki način neprekinuti, trajni, neprestani, /continui/. Ako bi se čini kroz preveliki vremenski razmak medjusobno rastavili /prekinuli/ običaj se ne može zavesti.

4. Konačno čini moraju biti jednolični. Stoga slijed ovih čina ne smije biti protivnim činom prekinut.

Jednoličnost čina /uniformitas actuum/ spada na samu bitnost običaja, koji se sastoji upravo od neprekinutih i čestih čina. Stoga, ako običaj još nije zadobio putem dosjelosti pravnu snagu prekida se protivnim činom, kojega svojevoljno počini zajednica ili se prekida, ukoliko nadležni poglavar javno ustane protiv običaja, na pr. sudskom presudom odnosno vjerodostojnom izjavom. Ali ipak običaj se može od časa prekida ponovno započeti, i kada prodje propisano vrijeme za dosjelost, zadobiva pravnu snagu. Medjutim kada običaj jednom posjeduje pravnu snagu, zajednica ga ne ukida protivnim činom, već tada nastane povreda pravne norme sve dok taj pravni običaj zakonodavac izričito ne dokine ili ne prestane protivnim običajem.

Jednoličnost čina, koja se traži kod uvodjenja običaja, kako je već rečeno jesto bitna jednoličnost, koja apsolutno ne isključuje neku akcidentalnu neskladnost u djelovanju zajednice. Osim toga jednoličnosti ne smetaju protivni čini manjeg dijela zajednice samo ako veći dio zajednice jednolično postupa u svome djelovanju pri uvodjenju nekog običaja.

4.- Znanje i nakana zajednice pri uvodjenju običaja. Pita se, da li se od zajednice traži poznavanje zakona /cognitio legis - scientia de lege/, protiv kojega ili mimo kojega uvodi običaj. Zatim pita se, da li zajednica mora imati nakanu /animus/ za uvodjenje običaja i to takvu nakanu, ako se običaj uvodi proti zakona /contra legem/, da se njime oslobodi obveze toga zakona ili ako se običaj uvodi mimo zakona /praeter legem/, da njime uvede novu normu, koja o nekom odredjenom predmetu do sa-

da uopće nije nikada postojala. Drugim riječima pita se, da li zajednica može uvesti običaj, ako je u svome djelovanju u neznanju ili u zabludi.

1/ Običaj mimo zakona /consuetudo praeter legem/. Kanon 28 izričito traži, da zajednica uvodi običaj mimo zakona "znalice s nakanom, da se stvori obaveza" /scienter cum animo se obligandi/. Po općem tumačenju kanonista ovog kanonskog propisa zajednica mora znati, da o nekoj odredjenoj stvari ne postoji zakon, koji bi ih obvezivao , i da uvodjenjem običaja o toj stvari uvodi novu normu /propis/; isto tako zajednica mora imati nakanu ili volju, da s običajem, koji uvodi, preuzima na sebe obvezu, novu normu, koja do sada o toj stvari nije postojala. Ova nakana ili volja ne mora biti izričita. Dostatna je samo uključna, tj. koja je sadržana u nekim vanjskim činima i okolnostima, iz kojih se razborito može zaključiti, da zajednica smatra svoj običaj obvezatnim kao i pisani zakon. Ako bi nastala dvojba o takvoj nakani, ona se ne smije pretpostavljati, već radije treba uzeti, da se zajednica ne kani obvezati običajem, nego tako djeluje zbog drugih razloga, na pr. radi pobožnosti.

Znanje i nakanu zajednica treba posjedovati ne samo u početku, kada počne uvoditi običaj, nego i kroz čitavo vrijeme, dok običaj ne stekne zakonsku snagu, odnosno dok nadležni poglavar ne dade svoj pristanak na taj običaj.

Iako Kodeks ne govori ništa o neznanju i o zabludi, iz ovoga, što je do sada rečeno, jasno je, da je isključeno svako prethodno ili popratno neznanje i zabluda.

Kako se iz navedenoga razabire, zajednica mora imati nakanu, da običajem na se preuzima obvezu. Prema tome, ako bi zajednica uvodila običaj mimo zakon zbog pobožnosti, milosrdja, prijateljstva, darežljivosti i slično, takav običaj ne može postati ni na koji način pravni običaj odnosno ne može steći pravnu snagu.

2/ Običaj proti zakonu /consuetudo contra legem/. Kanon 27, koji donosi propis o običaju proti zakonu, ne govori ništa o znanju i o nakani zajednice. Kanonisti pak donose o tome različna mišljenja. Po općem mišljenju i tumačenju zajednica, koja uvodi običaj proti nekom zakonu, mora poznavati taj zakon i mora imati nakanu ili volju, da se običajem želi osloboditi obveze toga zakona; inače običaj ne može steći zakonsku snagu.

Zajednica, dakle, mora znati, da zakon postoji i da je još uvijek na snazi. Ona si mora biti svjesna, da uvodjenjem običaja radi proti njemu bez razlike, da li je ovo njezino djelovanje bona ili mala fide. Jer ako zajednica ne pozna zakon, tada u njoj ne postoji volja ili nakana, da uvodi običaj proti tomu zakonu. Dosljedno tome manjka dostatni temeljni razlog, na koji se zakonodavac treba osloniti, da uzme u obzir volju zajednice za uvodjenje običaja i da tom običaju svojim pristankom dade zakonsku snagu.

Zajednica,nadalje, mora imati volju ili nakanu, da uvede običaj proti zakonu. Ako bi, naime, njezino djelovanje bilo proti zakonu zbog manjka slobode, zbog neznanja ili zablude, tada takvim djelovanjem ne može uvesti običaj, koji bi mogao zadobiti obvezne snagu. Prema tome nije dostatno za uvodjenje običaja samo dugotrajno i jednolično djelovanje za-

jednice u istoj stvari, nego se upravo traži nakana ili volja, da se ovim djelovanjem uvodi običaj, koji je proti zakonu, odnosno kojim se zajednica želi osloboditi toga zakona.

Zaključak je očit, ako je zajednica u neznanju ili zabludi o zakonu, proti kojemu uvodi običaj, ili ako nema nakane, da uvede običaj, kojim bi se oslobodila od obveze zakona, takav običaj nije prikladan, da postane pravni običaj, odnosno takav običaj ne može steći zakonsku snagu.

§ 4 Predmet običaja

1.- Razložnost običaja /rationabilitas consuetudinis/. Kao što zakon tako isto i pravni običaj mora biti u skladu sa zdravim razumom, jer je običaj na jednaki način norma ogendi za razumna bića. Zato običaj mora biti razložan /rationabilis/. To znači, da običaj gledom na predmet mora biti kao i zakon: pošten, pravedan, moguć i koristan.

Običaj može biti dvostruko razložan: negative i positive. Negativno razložan /negative rationabilis/ je onaj običaj, koji se ne protivi božanskom naravnom i objavljenom pravu i koji se ne protivi crkvenim zakonima, za koje nadležna crkvena vlast ne dopušta nikakvo dokidanje. Pozitivno razložan /positive rationabilis/ je onaj običaj, koji se temelji na zdravom razumu naime, da bude razumno pravilo za postignuće općega dobra.

Svaki običaj mimo zakon nije uvijek i nužno razložan. Ne može se reći, da je običaj mimo zakon razložan, makar je u sebi dobar i pošten, ako zajednici nameće odviše težak teret ili ako nešto zabranjuje, što se razborito ne može priječiti. Zbog toga kan. 28 propisuje, da običaj mimo zakon bude razložan.

Takodjer i svaki običaj proti zakonu nije uvijek nerazložan /irrationabilis/ tim samim, što je protivan zakonu. Već naprotiv može biti itekako razložan, makar se uvodi proti postojećem zakonu. Iako je zakonodavac ustanovio dobar zakon, ipak u stanovitim okolnostima može postati za zajednicu manje koristan nego običaj, koji se uvodi proti njemu i kojim se želi dokinuti taj zakon. U tom je slučaju običaj proti zakonu razložan, a to potvrdjuje k. 27, koji dopušta običaje proti zakonu.

2. - Nerazložni običaji /consuetudines irrationabiles/. Kodeks propisuje: "božansko pravo, bilo naravno bilo objavljeno, nigda se ne može izmijeniti putem takvoga običaja" /vd. k.27 § 1 početak/. Prema tome takvi su običaji bez izuzetka nerazložni.

Nadalje Kodeks propisuje: "običaj, koji je u pravu izrijekom zabačen /expresse reprobatur/, nije razložan" /vd. k.27 § 2/. Zato "dosadanji se običaji, koji su u protivnosti s odredbama ovih kanona /naime sadržanih u Kodeksu/, bili oni opći ili krajevni, ako ih kanoni izrijekom zabacuju, imaju se kao izopačeno pravo ispraviti, mada su od pamtivijeka, i ne mogu se dopustiti, da se ponovno zavedu" /vd. k.5 početak/. Kako se iz ovih kanonskih propisa razabire, svi su ovakvi običaji nerazložni i zbog toga ne mogu postati pravnim običajima. Čini pak, kojima zajednica želi uvesti takav običaj, jesu obične protuzakonitosti ili zloupotre-

be. Kodeks izričito zabacuje u različnim kanonskim propisima 21 običaj. Sve te kanone navodi Gasparri u Kodeksu u analitičko-abecednom indeksu pod riječju "consuetudo". Jednako se nerazložnima imaju smatrati oni običaji, koji su u protivnosti s posebnim zakonima, a koje ovi zakoni izrijekom zabacuju.

Prema navedenom imaju se smatrati nerazložnima oni običaji, bez razlike da li se protive općim ili posebnim crkven-im zakonima, koji su protivni božanskom naravnom ili objavljenom pravu, koji su otvoreno protivni osnovnim načelima kanonskoga prava, koji ruše temelje crkvene stege, koji su na opću štetu zajednice bilo moralnu ili materijalnu, koji se očito protive naravi neke crkvene ustanove i konačno koje crkveni zakoni izričito zabacuju /vd. Capello, n.dj., I,str.124/.

3. - Zaporke protivne običaju /clausulae consuetudini contrariae/. U kanonskom pravu postoje tri vrste zaporki, koje su protivne običajima, i to: 1/ zaporka, kojom se običaj opoziva ili dokida /clausula revocatoria seu abrogatoria/; 2/ zaporka, kojom se zabranjuje običaj /clausula prohibitoria seu prohibens/ i 3/ zaporka, kojom se zabacuje ili osuđuje /clausula reprobatoria/. Ove zaporke treba medjusobno dobro razlikovati. Prve dvije vrste zaporki su protivne običajima ne radi toga, što bi običaji bili nerazložni, nego radi toga, što zakonodavac smatra, da su ti običaji premalo probitačni za opće dobro. Treća vrsta zaporki smatra običaje nerazložnima /vd. Van Hove, n.dj. str.118/.

1/ Zaporka, kojom se opoziva ili dokida običaj odnosi se samo na dosadanje običaje /consuetudines praeteritas/, a o tome će biti govora o prestanku običaja.

2/ Zaporka, kojom se zabranjuje običaj po svojoj naravi priječi, da se uvede novi protini običaj, i ujedno opozivlje već postojeće protivne običaje, osim ako se utvrdi, da se zaporka odnosi samo na buduće običaje, a u dosadanje običaje ne dira. Zaporka redovito glasi "exclusa in futurum qualibet consuetudine contraria" ili "nolumus contra hanc legem aliquam consuetudinem valere".

Takvu zaporku spominje k. 27 § 1 /konac/ i propisuje: "a crkveni zakon, koji posebnom zaporkom zabranjuje kasnije običaje, može ukloniti samo razložni običaj, koji je stogodišnji ili od pamtivijeka". Ovaj kanonski propis govori o običaju proti nekom zakonu, koji se uvodi sa zakonskim pristankom nadležnog poglavara putem dosjelosti. Ali ako poglavar posebnim pristankom odobri ovakav običaj, tim samim je opozvana zaporka, kojom je običaj zabranjen. No ipak se ovo opozivanje zabrane ne smije protpostavljeti, nego ga treba dokazati.

Medjutim u Kodeksu se ne nalazi ni jedan zabranjeni običaj. Zato se ovaj kanonski propis odnosi na posebne crkvene zakone, koji zabranjuju protivne običaje, kao i na buduće opće crkvene zakone, koji će zabranjivati ovakve običaje.

3/ Zaporka, kojom se zabacuje ili osudjuje običaj, može biti deklarativna /clausula reprobatoria declarativa/ ili dispositivna odnosno konstitutivna /clausula reprobatoria dispositiva seu constitutiva/.

Deklarativno zabacivanje običaja je ono, kojim se neki običaj osudju-

je, jer je po svojoj naravi nerazložan. Ovakvom zaporkom zabačeni običaj nikada ne može postati razložan i prema tome postići pravnu snagu.

Dispozitivno ili konstitutivno zabacivanje nekog običaja je ono, jim nadležna crkvena vlast presudjuje, da je običaj nerazložan zbog odr djenih okolnosti. Po ovoj zaporci običaj je zabačen ne radi toga, što bi po svojoj naravi bio nerazložan, nego radi toga, što je zbog odredjenih okolnosti proglašen nerazložnim. Ali ako se izmijene okolnosti, tada može nestati razlog za zabacivanje običaja i običaj postati razložan. U takvom slučaju nadležni poglavar, kao što je zabacio neki običaj, tako mu može odobriti svojim posebnim pristankom pravnu snagu. Iz toga slijedi, da zabacivanje i odobravanje običaja ovisi o volji nadležnog poglavara ali time, da on ovako postupa po svojoj razboritosti. Tako je Rimski Prvosvećenik neke običaje sve do Kodeksa smatrao razložnima, a po Kodeksu nerazložnima /isp.kk.396 §2, 403, 418 § 1 itd. - Capello n.dj. I, str. 125/. Zabacivanje običaja sada se redovno izriče zaporkom "reprobata contraria consuetudine".

4.- Sud o razložnosti običaja. Za izricanje suda o razložnosti nekog običaja nadležan je na vanjskom pravnom području ne samo crkveni poglavar nego i sudac, a na nutarnjem pravnom području razborit ljudi. Medjutim crkveni se poglavar može protiviti njihovu sudu.

§5 Vrijeme nastanka pravnog običaja

Stvarni običaj postaje pravnim i zadobiva obveznu snagu, kada nadležni poglavar svojim pristankom odobri taj običaj. Poglavar pak može dati pristanak na dva načina: da neki stvarni običaj odobri posebnim pristankom /consuetudo speciali/ ili da ga odobri zakonskim pristankom /consuetudo legali/. Kada uslijedi posebni pristanak, kaže se, da običaj pravnim postaje putem pripuštanja /via conniventiae/ a kada uslijedi zakonski pristanak, kaže se, da običaj pravnim postaje putem dosjelosti /via praescriptionis/. Kodeks donosi propise o nastanku pravnog običaja po zakonskom pristanku, a o nastanku pravnog običaja po posebnom pristanku šuti. To je još za sada prepušteno kanonističkoj nauci.

1.-Nastanak pravnog običaja po zakonskom pristanku. Zakonski pristanak sada uredjen propisima kk.27 i 28. Ti propisi odredjuju, koliko vremena mora proći, da stvarni običaj postane pravni odnosno da zadobije obveznu snagu. Ukoliko su za običaj ispunjeni svi ostali uvjeti, on po zakonskom pristanku postane pravni, kada stvarni običaj traje kroz vremenski rok, koji je zakonom točno odredjen, bez razlike, da li se radi o običaju proti zakonu ili o običaju mimo zakon. A to se u kanonističkoj nauci kaže, da običaj postaje pravnim zakonitom dosjelošću /legitima praescriptione/. Kako se iz navedenog razabire, dosjelost /praescriptio/ kod običaja nije ništa drugo nego trajanje zakonom odredjenog vremena, da običaj stekne pravnu snagu.

Bilješka: Pojam dosjelosti u svom pravnom i užem smislu nalazi se u imovinskom pravu /kk.1508-1512/. U tom smislu dosjelost je pravna ustanova na temelju koje se uz zakonske uvjete samim posjedovanjem stiče neko pravo napose pravo vlasništva, ili oslobadja neke obveze. Za ostvarenje ove...

sjelosti uz ostale uvjete traži se uvijek bona fides, a kadkada i naslov /titulus/ za posjedovanje.To se pak kod običaja nikada ne traži,premda se uvodi zakonitom dosjelošću. Vidi razlike navedene na str.112

Kanonski propisi traže slijedeće vremenske rokove, da običaji steknu pravnu snagu:

1/ Običaji protiv zakonu /contra legem/ moraju postojati neprekidno kroz potpunih 40 god.Ali ako zakon posebnom zaporkom zabranjuje kasnije protivne običaje, taj zakon može ukloniti samo stogodišnji običaj ili običaj od pamtivjeka /vd.k.27 §.1/.

2/ Običaj mimo zakon /praeter legem/ postaje zakonom /pravni običaj/, ako propisno traje neprekidno kroz potpunih četrdeset godina /vd.k.28/.

2.- Računanje propisanog vremena. Ako neka zajednica ili barem njezin veći dio počne već u početku zajedno djelovati pri uvadajnju nekog običaja, tada se kao početni rok pri računanju propisanog vremena uzima sam početak njezinog djelovanja.Medjutim obično ne biva tako, da već u samom početku čitava zajednica ili barem njezin veći dio jednolično djeluju u istoj stvari. Zapravo obično počnu djelovati pojedinci i s vremenom se djelovanje proširuje na ostale članove zajednice, dok konačno ne obuhvati čitavu zajednicu ili barem njeni veći dio. Pita se, da li se u ovakvom slučaju kao početni rok uzima onaj čas, kada čine počinju obavljati pojedinci ili kada ih počne obavljati barem veći dio zajednice? Kanonisti nisu suglasni u odgovoru na ovo pitanje. Van Hove i po njemu naš o.Crnica zastupaju slijedeće mišljenje: Premda prvi čini ne potječu barem od većeg dijela zajednice niti pokazuju nakanu za uvadjanje običaja, oni se praktično uzimlju kao jedno zajedno sa susljednim činima drugih članova zajednice, koji s vremenom postaju činima većine. Nakana pak za uvadjanje običaja, koja je u početku bila samo kod nekolicine, time je postala nakanom većine. Stoga, iako se običaj uvodi djelovanjem barem većeg dijela zajednice kao takve, ipak se čini nekolicine, koji su doveli do općenitosti,praktično računaju u vrijeme, koje je potrebito za dosjelost običaja./vd Van Hove,n.dj. str. 167 s i Crnica, Kanonsko pravo katoličke Crkve, I,str.450 s/. Staffa smatra da za početni rok pri računanju vremena treba uzeti, kada čitava zajednica ili njezin veći dio počne s djelovanjem za uvadjanje običaja, ili barem kada je čitava zajednica ili njezin veći dio pristala na djelovanje, kojim su pojedinci počeli uvoditi običaj /vd Cicognani-Staffa,n.dj.,str. 140 s/.Medjutim će u konkretnom slučaju pitanje riješiti nadležni poglavar ili sudac.

Vrijeme treba teći bez prekidanja u smislu odredbe k.35 / vidi o tome skripta § 3,str.117 s,gdje je govor o jednoličnosti čina/.

3.-Nastanak pravnog običaja po posebnom pristanku. Neki su kanonisti mišljenja, da svaki običaj, makar je odobren posebnim pristankom nadležnog poglavara, zadobiva pravnu snagu putem dosjelosti od potpunih četrdeset godina. Drugi su mišljenja, da je to potrebno samo za običaje mimo zakon.Medjutim prema općem mišljenju kanonista, čim nadležni poglavar svojim posebnim pristankom , izričitim ili prećutnim, odobri neki običaj bilo proti zakonu bilo mimo zakon, istog časa taj običaj postaje pravni sa svom obveznom snagom, makar još nije prošlo vrijeme propisano za dosjelost, jer pr...

odredbi k.25 pravna snaga običaja ovisi jedino o pristanku nadležnog crkv. poglavara. Glavno je da običaj ima sve ostale uvjete, koji ga čine prikla nim, da može postati pravnim. Ipak treba sigurno utvrditi, da je poglavar dao svoj posebni pristanak, što baš nije lako,kada je njegov pristanak prećutni.

§ 6 Pravna snaga /učinci/ običaja

Kad običaj po pristanku nadležnog poglavara postane pravni običaj i time zadobije pravnu snagu, onda se ima smatrati pravnom normom, koja obvezuje jednako kao i pisani zakon. Prema naravi običaja, osobito gledom na njegov odnos prema zakonu, imat će običaj različite pravne učinke.

1.- Običaj proti zakonu /contra legem/,Običaj,koji je protivan crkv. zakonu, bez razlike kakav je taj zakon obzirom na predmet /v.skripta str. 11,t.2/,dokida zakon potpuno ili djelomično, već prema tomu, da li je običaj u svemu protivan zakonu ili djelomično. Tako opći običaj dokida opće crkveno pravo, a krajevni običaj dokida krajevno i opće crkv.pravo.

Ukoliko običaj dokida protivni zakon na taj način, da zajednicu jednostavno oslobadja obveze zakona, tada se običaj naziva u pravom smislu odvika /naime od obdržavanja zakona -desuetudo/,Ukoliko pak običaj dokida protivni zakon tako, da zajednicu ne samo oslobadja od obdržavanja toga zakona, nego ujedno uvodi novu normu /novi propis/, koja je drugačija od propisa dokinutog zakona, tada se taj običaj naziva u pravom smislu običaj proti zakonu /vd.skripta str.111 t.5 a/.

2.- Običaj mimo zakon /praeter legem/.Takav običaj uvodi novi zakon o predmetu, o kojem nepostoji nikakva pravna norma u pisanom pravu. On je pravi zakon sa svim učincima, koje posjeduje pisani zakon. Obvezuje samo zajednicu, koja ga je uvela. Treba ga tumačiti i primjenjivati onako, kako je uveden, Stoga takav običaj može zajednicu obvezivati na nešto samo za unutarnje ili samo za vanjsko pravno područje ili za oba područja, t.j. može obvezivati samo u savjesti i pod grijeh, ili samo pod kaznu ili pod jedno i drugo. Iz svega toga slijedi, da običaj može nešto zapovijedati ili zabranjivati ili dozvoljavati, nadalje može uvesti kazne, zatim čine protivne običaju može učiniti nevaljanima i osobe proglasiti nesposobnima za izvršenje nekih čina.

Praktično se ipak ne mogu običajem uvesti nepravilnosti /irregularitates/, kaznene zabrane /censurae/ i u smislu k.1041 ženidbene smetnje /vd. Cappello, m.dj.,I,str.128/.

3.- Običaj po zakonu /secundum seu juxta legem/. K.29 glasi: "običaj je najbolji tumač zakona". Za takavvse običaj kaže, da je po zakonu i u skladu s njime. Tumačenje zakona običajem može biti višestruko, ukoliko običaj neki po sebi jasni zakon utvrdjuje /consuetudo mere exsecutiva/ il nejasni zakon razjašnjuje /cons.interpretativa/ ili opseg zakona proširuje/consuetudo extensiva/ ili suzuje /consuetudo restrictiva/.

1/ Običaj, koji se sastoji jedino u samom izvršavanju zakona, je onaj, kojim zajednica obdržava po sebi /objektivno i subjektivno/ jasan zakon. Zato se ovakav običaj naziva consuetudo mere exsecutiva legis. Na taj način zajednica običajem jednostavno utvrdjuje zakon u njegovom izvršiv-

nju ne radi toga, što bi se takvo izvršivanje zakona tražilo zbog njegove veće vrijednosti i pravne snage, nego radi toga, što na neki način brani i priječi uvodjenje običaja protivnog zakonu ili opozivanje zakona po zakonodavcu. Ovakav običaj djeluje u smislu zakona, koji mu je dao zakonodavac. Zato je ovakav običaj "optima legis interpres". Ali njegovo tumačenje nije sadržano u riječima nego u djelovanju / u činima/ zajednice, i radi toga se s pravom pribjegava takvom običaju, da se njime najbolje protumači smisao, o opseg i pravna snaga zakona. Iz ovog slijedi, da je ovakav običaj zapravo samo stvarni običaj /consuetudo facti/, koji ne uvodi novo objektivno pravo i prema tomu novu obvezu. Radi toga ovakav običaj ne proizvodi nikakvog pravnog učinka. Budući da ne uvodi novu pravnu normu, za njega se ne traži, da bude odobren od nadležnog poglavara i da budu ispunjeni svi ostali uvjeti, koji su potrebni za pravni običaj, a prestankom zakona tim samim prestaje i običaj.

2/ Običaj, koji postojeći zakon tumači na taj način, da razjašnjuje njegov smisao, naziva se consuetudo iuxta legem interpretativa.

Ukoliko je običaj samo stvarni /još nije postao pravni/, naziva se običaj, koji naučno tumači zakon /consuetudo interpretativa doctrinalis/. On doduše ne obvezuje, ali ipak tvori razborito pravilo, po kojem zajednica shvaća i primjenjuje zakon.

Ukoliko je običaj postao pravni i kao takav razjašnjuje smisao zakona, naziva se običaj, koji vjerovno tumači zakon /consuetudo interpretativa authentiva/. Takav običaj ima zakonsku snagu i na obvezatni način tumači zakon.

3/ Običaj, koji tako tumači zakon, da proširuje ili suzuje njegov smisao naziva se consuetudo extensiva aut restrictiva. Ukoliko na taj način stvarni običaj tumači zakon, to je naučno tumačenje, ukoliko pak pravni običaj tumači zakon, onda je to vjerovno /autentično/ tumačenje zakona.

§ 7 Dokazivanje običaja

Kodeks ne donosi propise o potrebi i o načinu dokazivanja običaja. Medjutim običaji se osnivaju na činjenicama. Činjenice pak se redovno ne pretpostavljaju, nego ih treba dokazati. Tako i običaje treba dokazati. Jedino opće poznate /notorne/ običaje, nije potrebno dokazivati. /isp.k.1747, 1/.

Dužnost dokazivanja pada na onoga, koji tvrdi, da običaj postoji i na njega se opoziva / isp.k.1748 § 1/. Dokazivati treba sve bitne uvjete i sve elemente običaja, na kojima se običaji osnivaju, a nisu notorni. Tako treba dokazati jednoličnо i trajno djelovanje zajednice ili njezina većeg dijela, propisano vrijeme za trajanje zakonskog običaja ili posebni pristanak nadležnog poglavara, potrebito znanje i nakanu za uvodjenje običaja i drugo. Razložnost običaja ne treba dokazivati, jer je ona pravno pitanje, koje treba po službenoj dužnosti /ex officio/ riješiti nadležni poglavar ili sudac.

Budući da ne postoje posebni propisi o načinu dokazivanja običaja, to ih treba dokazivati na temelju općih propisa o dokazivanju, koji su sadržani u kk. 1747 - 1836. Dokazivanje se provodi pomoću svjedoka i isprava.

Za dokazivanje običaja, koji nisu stoljetni ni od pamtivjeka, dostat na su dva vjerodostojna svjedoka, koji tvrde, da su vidjeli, da se običaj neprestano obdržavao kroz četrdeset godina i da su čuli od svojih starijih, da se taj običaj uvijek obdržavao i da ne znaju ni po vlastitom opažanju ni po vlastitom čuvanju od starijih da se protiv njega bilo što i bilo kada poduzimalo.

Isprave, kojima se dokazuje neki običaj, mogu biti javne i privatne /isp.k.1812/. Javne isprave su na pr. svjedočanstva nadležnog crkvenog poglavara, presude crkvenih sudova, vjerodostojne zbirke običaja, sinodske ustanove, koje spominju običaje i sl. Privatne su isprave na pr. knjige privatnih osoba, u kojima je pisano o nekom običaju. Stoljetni se običaji redovno dokazuju ispravama.

§ 8 Prestanak običaja

Kao što pisani zakon tako može i običaj prestati na dva načina: 1/ radi nutarnjeg razloga /ab intrinseco/, ako prestane njegova svrha, i 2/ radi vanjskog razloga /ab extrinseco/ naime opozivom.

1.- Prestanak običaja radi nutarnjeg razloga.

Običaj prestaje radi nutarnjeg razloga, kada prestane njegova svrha za cijelu zajednicu, koja ga uvela. Svrha pak može prestati protivno /contrarie/ kada se predmet običaja tako izmjeni, da je postao nepravedan, štetan i nemoguć. Negativno prestaje svrha, kada se ona više ne postizava odnosno kada običaj postane beskoristan.

U ovom predmetu treba primijeniti ista načela kao i za prestanak zakona radi nutarnjeg razloga, o kojima je bilo već govora / v.skripta str. 41 s, § 11,1/

2.- Prestanak običaja radi vanjskog razloga

1.- Općenito.O prestanku običaja radi vanjskog razloga donosi propis k.30. Najprije u početku ovaj kan. propisuje da se ima obdržavati odredba k.5 /"firmo praescripto can.5 "/, koji donosi propise o običajima, koji su bili protivni odredbama Kodeksa, kada je on stupio na snagu /v.skripta str.5 s, § 5 /.Nadalje odredba ovog kan. odnosi se na tadašnje običaje, kada je Kodeks stupio na snagu, a koji su mimo odredaba Kodeksa i proti ili mimo krajevnih zakona, te na sve buduće običaje.

U pogledu prestanka običaja radi vanjskog razloga odredba k.30 /sredina/ donosi slijedeće opće načelo: "običaj proti zakonu ili mimo zakon dokida se protivnim običajem ili zakonom". Ovo načelo ništa ne govori o običaju po zakonu /secundum legem. To,medjutim,nije potrebno,jer narav i vrijednost toga običaja ovisi od dotičnoga zakona i dosljedno tome prati puno slijedi njegovu sudbinu. Jednako ovo načelo ništa ne spominje običaje proti ili mimo prijašnje običajno pravo /contra vel praeter ius consuetudinarium antecedens/, jer se ovi običaji mogu uvijek smatrati kao običaji mimo zakon.

Prema navedenom načelu običaj može prestati na dva načina: 1/ protivnim običajem i 2/ protivnim zakonom.Običaj još može prestati : 3/ opozivom nadležnog poglavara putem posebne odluke.

2.- Prestanak običaja protivnim običajem. Protivni običaj dokida raniji običaj proti zakonu ili mimo zakon ili raniji običaj proti ili

mimo prijašnje običajno pravo. Razlog je taj, što pristanak zakonodavca, koji svaki običaj zadobiva pravnu snagu, jednako vrijedi za uvodjenje običaja kao i za dokidanje postojećeg običaja.

Da kasniji običaj dokine raniji, on mora ispuniti slijedeća dva uvjeta: 1/ da je ranijem običaju izravno protivan i 2/ da je stekao sve uvjete za postanak pravnog običaja, napose da je zadobio pristanak nadležnog poglavara, bilo zakonski bilo posebni. Ukoliko običaj postaje pravnim na temelju zakonskog pristanka putem dosjelosti, potrebno je, da na temelju kk.27 i 28 neprekidno prodje potpunih četrdeset godina, Ukoliko pak postaje pravnim na temelju posebnog pristanka putem pripuštanja, običaj je zadobio pravnu snagu odmah, čim je poglavar dao svoj pristanak.

3.- Prestanak običaja protivnim zakonom. Običaj prestaje, ako zakonodavac izda običaju protivni zakon. On /zakon/ može dokinuti raniji običaj izričito /explicite seu exspresse/ ili uključno /implicite/. Izričito dokida, kada zakon sadrži dokidnu zaporku /clausulam revocatoriam/, kojom izrijekom spominje običaj i oduzima mu pravnu snagu. Uključno dokida, kada zakon izrijekom ne sadrži dokidnu zaporku, ali donosi novu pravnu normu, koja je u potpunoj protivnosti sa ranijim običajem. Medjutim k.30 /konac/ donosi dva izuzetka : 1/ zakon ne dokida običaja stogodišnjih ili od pamtivjeka i 2/ opći zakon ne dokida krajevnih običaja, osim kada su običaji, navedeni u prvom i drugom slučaju, izrijekom u zakonu spomenuti. Na temelju iznesenoga mogu se povući slijedeći izvodi:

1/ Opći običaj, koji nije stogodišnji ili od pamtivijeka, dokida se protivnim općim zakonom, premda ne sadrži dokidne zaporke.

2/ Opći običaj stogodišnji ili od pamtivijeka ne dokida se protivnim općim zakonom, osim ako ovaj ima u smislu kan.30 dokidnu zaporku. U ovakvom slučaju nije dostatna opća dokidna zaporka, nego mora biti posebna, koja izričito spominje, da je običaj stogodišnji ili od pamtivjeka, a to je : " non obstante consuetudine etiam centenaria vel immemorabili" ili druga zaporka, kojom se ovakav običaj izrijekom dokida. Medjutim ovakav se običaj dokida općim zakonom, iako zakon ne sadrži dokidnu zaporku, u onom slučaju, kada zakom zabacuje /reprobat/ protivne običaje kao nerazložne.

3/ Opći običaj , koji nije stogodišnji ili od pamtivjeka, dokida se protivnim krajevnim zakonom, koji je izdao vrhovni zakonodavac, premda ovaj zakon nema dokidne zaporke.

4/ Opći običaj stogodišnji ili od pamtivjeka ne dokida se protivnim krajevnim zakonom, koji je izdao vrhovni zakonodavac, osim ako sadrži dokidnu zaporku.

5/ Opći običaj se ne dokida krajevnim zakonom, koji je izdao niži zakonodavac, premda zakon ima dokidnu zaporku.

6/ Krajevni običaj se ne dokida protivnim općim zakonom, osim ako zakon u smislu kan.30 sadrži dokidnu zaporku. Po općem mišljenju dostatna je opća dokidna zaporka, koja glasi :"non obstante quacumque consuetudine contraria" ili " nulla obstante consuetudine contraria".

7/ Krajevni običaj stogodišnji ili od pamtivjeka ne dokida se protivnim općim zakonom, osim ako zakon sadrži dokidnu zaporku. Prema

jednodušnom mišljenju kanonista traži se u ovakvom slučaju posebna do[illegible] - na zaporka,koja glasi: " nulla /vel quacumque/ consuetudine non obstante, etiam immemorabili".

8/ Krajevni se običaj dokida krajevnim zakonom zakonodavca, koji je odobrio običaj.

9/ Krajevni običaj, koji je zadobio pravnu snagu po posebnom pristanku zakonodavca, ne dokida se protivnim krajevnim zakonom izdanim od nižeg zakonodavca. Tako na pr. biskupijski običaj , koji je postao pravnim običajem po posebnom pristanku Rimskog Prvosvećenika ne dokida se protivnim zakonom biskupa , na čijem je području nastao ovaj običaj.

4.- Prestanak običaja putem posebnog rješenja. Običaj može prestati opozivom, kada nadležni crkveni poglavar posebnom odlukom izrijekom opozove svoje odobrenje običaja i na taj način dokine taj običaj, ili kada običaj zabrani kao zloupotrebu.

$.$.$.$$.$.$.$

DOMINIKANSKI SAMOSTAN
DUBROVNIK